

નમો અરિહંતાણં
નમો સિદ્ધાણં
નમો આયરિયાણં
નમો ઉવજઝાયાણં
નમો લોએ સવ્વ સાહૂણં
એસો પંચ નમુકકારો
સવ્વ પાવપ્પાણાસણો
મંગલાણં ચ સવ્વેસિં
પઢમં હવઈ મંગલં

જિનાગમ પ્રકાશન યોજના

પ. પૂ. આચાર્યશ્રી ઘાંસીલાલજી મહારાજ સાહેબ
કૃત વ્યાખ્યા સહિત

DVD No. 1
(Full Edition)

:: યોજનાના આયોજક ::

શ્રી ચંદ્ર પી. દોશી - પીએચ.ડી.

website : www.jainagam.com

SHRI NIRYAVALIKA SUTRA

श्री निरयावलीका सूत्र

॥ श्रीः ॥

॥ श्री निरयावालिकासूत्रम् ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज-विरचित-
सुन्दरबोधिनीटीकासमलंकृतम्

(हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्)

नियोजकौ

साहिल्यरत्न सुबोध-पं. मुनिश्री समीरमल्लजी महाराजः
संस्कृत-प्राकृतज्ञ-पं. मुनिश्री कन्हैयालालजी महाराजश्च ।

एतच्च

श्री श्वे. स्था. जैनशास्त्रोद्धारकसमिति 'सेक्रेटरी'—
पदभूषितेन गुलाबचन्द पानाचन्द मेहता महोदयेन स्वद्रव्यतः

प्रकाशितम्

आवृत्तिः प्रथमा
प्रति- १०००

}

वीर संवत् २४९४
वि संवत् २००४
ई. सन् १९४८

}

मूल्यः-रु. ७ आ. ८

: : प्राप्तिस्थानम् : :

गुलाबचन्द पानाचन्द महेता
कोठाराया नाका, मांडविया बिल्डिंग
राजकोट. (काठियावाड)

स्थानकवासी जैन कार्यालय
पंचभाइनी पोल
अमदावाद.

: मुद्रक :
सरस्वती प्रि. प्रेस
राजकोट (सौराष्ट्र)

સ્વાધ્યાય માટે ખાસ સૂચના

- (૧) આ સૂત્રના મૂલપાઠનો સ્વાધ્યાય દિવસ અને રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરે તથા ચોથા પ્રહરે કરાય છે.
- (૨) પ્રાતઃઉષાકાળ, સન્ધ્યાકાળ, મધ્યાહ્ન, અને મધ્યરાત્રિમાં બે-બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) વંચાય નહીં, સૂર્યોદયથી પહેલાં ૨૪ મિનિટ અને સૂર્યોદયથી પછી ૨૪ મિનિટ એમ બે ઘડી સર્વત્ર સમજવું.
- (૩) માસિક ધર્મવાળાં સ્ત્રીથી વંચાય નહીં તેમજ તેની સામે પણ વંચાય નહીં. જ્યાં આ સ્ત્રીઓ ન હોય તે ઓરડામાં બેસીને વાંચી શકાય.
- (૪) નીચે લખેલા ૩૨ અસ્વાધ્યાય પ્રસંગે વંચાય નહીં.
  - (૧) આકાશ સંબંધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય કાલ.
    - (૧) ઉલ્કાપાત—મોટા તારા ખરે ત્યારે ૧ પ્રહર (ત્રણ કલાક સ્વાધ્યાય ન થાય.)
    - (૨) દિગ્દાહ—કોઈ દિશામાં અતિશય લાલવર્ણ હોય અથવા કોઈ દિશામાં મોટી આગ લગી હોય તો સ્વાધ્યાય ન થાય.
    - (૩) ગર્જરવ—વાદળાંનો ભયંકર ગર્જરવ સંભળાય. ગાજવીજ ઘણી જણાય તો ૨ પ્રહર (૯ કલાક) સ્વાધ્યાય ન થાય.
    - (૪) નિર્ધાત—આકાશમાં કોઈ વ્યંતરાદિ દેવકૃત ઘોરગર્જના થઈ હોય, અથવા વાદળો સાથે વીજળીના કડાકા બોલે ત્યારે આઠ પ્રહર સુધી સ્વાધ્યાય ન થાય.
    - (૫) વિદ્યુત—વિજળી ચમકવા પર એક પ્રહર સ્વાધ્યાય ન થા.
    - (૬) યૂપક—શુક્લપક્ષની એકમ, બીજ અને ત્રીજના દિવસે સંધ્યાની પ્રભા અને ચંદ્રપ્રભા મળે તો તેને યૂપક કહેવાય. આ પ્રમાણે યૂપક હોય ત્યારે રાત્રિમાં પ્રથમા ૧ પ્રહર સ્વાધ્યાય ન કરવો.
    - (૭) યક્ષાદીપ્ત—કોઈ દિશામાં વીજળી ચમકવા જેવો જે પ્રકાશ થાય તેને યક્ષાદીપ્ત કહેવાય. ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
    - (૮) દ્યુમિક કૃષ્ણ—કારતકથી મહા માસ સુધી ધૂમાડાના રંગની જે સૂક્ષ્મ જલ જેવી ધૂમ્મસ પડે છે તેને ધૂમિકાકૃષ્ણ કહેવાય છે. તેવી ધૂમ્મસ હોય ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
    - (૯) મહિકાશ્વેત—શીતકાળમાં શ્વેતવર્ણવાળી સૂક્ષ્મ જલરૂપી જે ધુમ્મસ પડે છે. તે મહિકાશ્વેત છે ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
    - (૧૦) રજઉદ્ઘાત—ચારે દિશામાં પવનથી બહુ ધૂળ ઉડે. અને સૂર્ય ઢંકાઈ જાય. તે રજઉદ્ઘાત કહેવાય. ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨) ઔદારિક શરીર સંબંધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય

(૧૧-૧૨-૧૩) હાડકાં-માંસ અને રૂધિર આ ત્રણ વસ્તુ અગ્નિથી સર્વથા બળી ન જાય, પાણીથી ધોવાઈ ન જાય અને સામે દેખાય તો ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો. ફૂટેલું ઈંડુ હોય તો અસ્વાધ્યાય.

(૧૪) મળ-મૂત્ર—સામે દેખાય, તેની દુર્ગન્ધ આવે ત્યાં સુધી અસ્વાધ્યાય.

(૧૫) સ્મશાન—આ ભૂમિની ચારે બાજુ ૧૦૦/૧૦૦ હાથ અસ્વાધ્યાય.

(૧૬) ચંદ્રગ્રહણ—જ્યારે ચંદ્રગ્રહણ થાય ત્યારે જઘન્યથી ૮ મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ મુહૂર્ત અસ્વાધ્યાય જાણવો.

(૧૭) સૂર્યગ્રહણ—જ્યારે સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જઘન્યથી ૧૨ મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬ મુહૂર્ત અસ્વાધ્યાય જાણવો.

(૧૮) રાજવ્યુદ્ગત—નજીકની ભૂમિમાં રાજાઓની પરસ્પર લડાઈ થતી હોય ત્યારે, તથા લડાઈ શાન્ત થયા પછી ૧ દિવસ-રાત સુધી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૧૯) પતન—કોઈ મોટા રાજાનું અથવા રાષ્ટ્રપુરુષનું મૃત્યુ થાય તો તેનો અગ્નિસંસ્કાર ન થાય ત્યાં સુધી સ્વાધ્યાય કરવો નહીં તથા નવાની નિમણુંક ન થાય ત્યાં સુધી ઊંચા અવાજે સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૦) ઔદારિક શરીર—ઉપાશ્રયની અંદર અથવા ૧૦૦-૧૦૦ હાથ સુધી ભૂમિ ઉપર બહાર પંચેન્દ્રિયજીવનું મૃતશરીર પડ્યું હોય તો તે નિર્જીવ શરીર હોય ત્યાં સુધી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૧થી ૨૮) ચારે મહોત્સવ અને ચાર પ્રતિપદા—આષાઢ પૂર્ણિમા, (ભૂતમહોત્સવ), આસો પૂર્ણિમા (ઈન્દ્ર મહોત્સવ), કાર્તિક પૂર્ણિમા (સ્કંધ મહોત્સવ), ચૈત્ર પૂર્ણિમા (યક્ષમહોત્સવ, આ ચાર મહોત્સવની પૂર્ણિમાઓ તથા તે ચાર પછીની કૃષ્ણપક્ષની ચાર પ્રતિપદા (એકમ) એમ આઠ દિવસ સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૯થી ૩૦) પ્રાતઃકાલે અને સન્ધ્યાકાળે દિશાઓ લાલકલરની રહે ત્યાં સુધી અર્થાત્ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તની પૂર્વે અને પછી એક-એક ઘડી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૩૧થી ૩૨) મધ્ય દિવસ અને મધ્ય રાત્રિએ આગળ-પાછળ એક-એક ઘડી એમ બે ઘડી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

ઉપરોક્ત અસ્વાધ્યાય માટેના નિયમો મૂલપાઠના અસ્વાધ્યાય માટે છે. ગુજરાતી આદિ ભાષાંતર માટે આ નિયમો નથી. વિનય એ જ ધર્મનું મૂલ છે. તેથી આવા આવા વિકટ પ્રસંગોમાં ગુરુની અથવા વડીલની ઈચ્છાને આજ્ઞાને જ વધારે અનુસરવાનો ભાવ રાખવો.

स्वाध्याय के प्रमुख नियम

- (१) इस सूत्र के मूल पाठ का स्वाध्याय दिन और रात्री के प्रथम प्रहर तथा चौथे प्रहर में किया जाता है ।
- (२) प्रातः ऊषा-काल, सन्ध्याकाल, मध्याह्न और मध्य रात्री में दो-दो घड़ी (४८ मिनट) स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, सूर्योदय से पहले २४ मिनट और सूर्योदय के बाद २४ मिनट, इस प्रकार दो घड़ी सभी जगह समझना चाहिए ।
- (३) मासिक धर्मवाली स्त्रियों को स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, इसी प्रकार उनके सामने बैठकर भी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, जहाँ ये स्त्रियाँ न हों उस स्थान या कक्ष में बैठकर स्वाध्याय किया जा सकता है ।
- (४) नीचे लिखे हुए ३२ अस्वाध्याय-प्रसंगों में वाँचना नहीं चाहिए—

(१) आकाश सम्बन्धी १० अस्वाध्यायकाल

- (१) **उल्कापात**—बड़ा तारा टूटे उस समय १ प्रहर (तीन घण्टे) तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२) **दिग्दाह**—किसी दिशा में अधिक लाल रंग हो अथवा किसी दिशा में आग लगी हो तो स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (३) **गर्जांश्व**—बादलों की भयंकर गडगडाहट की आवाज सुनाई देती हो, बिजली अधिक होती हो तो २ प्रहर (छ घण्टे) तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (४) **निर्घात**—आकाश में कोई व्यन्तरादि देवकृत घोर गर्जना हुई हो अथवा बादलों के साथ बिजली के कडाके की आवाज हो तब आठ प्रहर तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (५) **विद्युत्**—बिजली चमकने पर एक प्रहर तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (६) **यूपक**—शुक्ल-पक्ष की प्रथमा, द्वितीया और तृतीया के दिनों में सन्ध्या की प्रभा और चन्द्रप्रभा का मिलान हो तो उसे यूपक कहा जाता है । इस प्रकार यूपक हो उस समय रात्री में प्रथमा १ प्रहर स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (७) **यक्षादीप्त**—यदि किसी दिशा में बिजली चमकने जैसा प्रकाश हो तो उसे यक्षादीप्त कहते हैं, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (८) **धूमिका कृष्ण**—कार्तिक से माघ मास तक धूँए के रंग की तरह सूक्ष्म जल के जैसी धूमस (कोहरा) पड़ता है उसे धूमिका कृष्ण कहा जाता है इस प्रकार की धूमस हो उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

- (९) **महिकाश्वेत**—शीतकाल में श्वेत वर्णवाली सूक्ष्म जलरूपी जो धूमस पड़ती है वह महिकाश्वेत कहलाती है, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (१०) **रजोद्घात**—चारों दिशाओं में तेज हवा के साथ बहुत धूल उड़ती हो और सूर्य ढँक गया हो तो रजोद्घात कहलाता है, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(२) ऐतिहासिक शरीर सम्बन्धी १० अस्वाध्याय—

- (११,१२,१३) हाड-मांस और रुधिर ये तीन वस्तुएँ जब-तक अग्नि से सर्वथा जल न जाएँ, पानी से धुल न जाएँ और यदि सामने दिखाई दें तो स्वाध्याय नहीं करना चाहिए । फूट हुआ अण्डा भी हो तो भी अस्वाध्याय होता है ।
- (१४) **मल-मूत्र**—सामने दिखाई हेता हो, उसकी दुर्गन्ध आती हो तब-तक अस्वाध्याय होता है ।
- (१५) **श्मशान**—इस भूमि के चारों तरफ १००-१०० हाथ तक अस्वाध्याय होता है ।
- (१६) **चन्द्रग्रहण**—जब चन्द्रग्रहण होता है तब जघन्य से ८ मुहूर्त और उत्कृष्ट से १२ मुहूर्त तक अस्वाध्याय समझना चाहिए ।
- (१७) **सूर्यग्रहण**—जब सूर्यग्रहण हो तब जघन्य से १२ मुहूर्त और उत्कृष्ट से १६ मुहूर्त तक अस्वाध्याय समझना चाहिए ।
- (१८) **राजव्युद्गत**—नजदीक की भूमि पर राजाओं की परस्पर लड़ाई चलती हो, उस समय तथा लड़ाई शान्त होने के बाद एक दिन-रात तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (१९) **पतन**—कोई बड़े राजा का अथवा राष्ट्रपुरुष का देहान्त हुआ हो तो अग्निसंस्कार न हो तब तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए तथा उसके स्थान पर जब तक दूसरे व्यक्ति की नई नियुक्ति न हो तब तक ऊंची आवाज में स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२०) **औदारिक शरीर**—उपाश्रय के अन्दर अथवा १००-१०० हाथ तक भूमि पर उपाश्रय के बाहर भी पञ्चेन्द्रिय जीव का मृत शरीर पड़ा हो तो जब तक वह निर्जीव शरीर वहाँ पड़ा रहे तब तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२१ से २८) **चार महोत्सव और चार प्रतिपदा**—आषाढी पूर्णिमा (भूत महोत्सव), आसो पूर्णिमा (इन्द्रिय महोत्सव), कार्तिक पूर्णिमा (स्कन्ध महोत्सव), चैत्र पूर्णिमा (यक्ष महोत्सव) इन चार महोत्सवों की पूर्णिमाओं तथा उससे पीछे की चार, कृष्ण पक्ष की चार प्रतिपदा (ऐकम) इस प्रकार आठ दिनों तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(२९ से ३०) प्रातःकाल और सन्ध्याकाल में दिशाएँ लाल रंग की दिखाई दें तब तक अर्थात् सूर्योदय और सूर्यास्त के पहले और बाद में एक-एक घड़ी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(३१ से ३२) मध्य दिवस और मध्य रात्री के आगे-पीछे एक-एक घड़ी इस प्रकार दो घड़ी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

उपरोक्त अस्वाध्याय सम्बन्धी नियम मूल पाठ के अस्वाध्याय हेतु हैं, गुजराती आदि भाषान्तर हेतु ये नियम नहीं है । विनय ही धर्म का मूल है तथा ऐसे विकट प्रसंगों में गुरु की अथवा बड़ों की इच्छा एवं आज्ञाओं का अधिक पालन करने का भाव रखना चाहिए ।

શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્ર કા

વિષયાનુક્રમણિકા

અનુ. વિષય

પાના નં.

પ્રથમ અધ્યયન

૧ મંગલાચરણ	૮
૨ શાસ્ત્રપ્રારંભ	૮
૩ પૃથિવીશિલાપટ્ટ	૯
૪ આર્ય સુધર્મા	૯
૫ આર્ય સુધર્મા કા પદારના, પાંચ અભિગમ	૧૧
૬ જમ્બૂ સ્વામી કા પરિચય	૧૨
૭ જમ્બૂ પ્રભવ આદિ (૫૨૭) કી દીક્ષા	૧૨
૮ જમ્બૂ કા શરીર વર્ણન	૧૩
૯ જમ્બૂ કા પ્રશ્ન	૧૪
૧૦ શાસ્ત્ર પરિચય	૧૭
૧૧ જમ્બૂ કા પ્રશ્ન	૧૮
૧૨ ક્ષુણ્ણિકરાજવર્ણન	૧૯
૧૩ પદ્માવતી વર્ણન	૨૦
૧૪ કાલી વર્ણન	૨૧
૧૫ સમ્યક્ત્વ પ્રશંસા	૨૩
૧૬ દેવકૃત શ્રેણિક પરીક્ષા	૨૬
૧૭ સમ્યક્ત્વ પ્રશંસા	૨૭
૧૮ અભયકુમાર વર્ણન	૨૮
૧૯ ક્ષુણ્ણિક વર્ણન	૨૯
૨૦ ચેલ્લના વર્ણન	૨૯
૨૧ ક્ષુણ્ણિક વર્ણન	૩૧
૨૨ રથમુશલ સંગ્રામ કા કારણ	૩૨
૨૩ સંગ્રામ વર્ણન	૩૪
૨૪ કાલી રાની કે વિચાર	૩૪
૨૫ ભગવાન શબ્દ કા અર્થ	૩૭
૨૬ કાલી રાની કે વિચાર	૩૮

२७	काली रानीका वन्दनार्थ भगवानके समीप जाना	३८
२८	अठारह देशकी दासियाँ	४०
२९	धर्मकथा	४०
३०	काली पृथ्वा	४१
३१	कालकुमार वृत्तान्त	४१
३२	काली रानीको पुत्रशोक	४२
३३	गौतम प्रश्न	४२
३४	भगवान का उत्तर	४२
३५	अभयकुमारका वापस	४३
३६	येल्लना रानी के दोहरे	४३
३७	श्रेष्ठिका राज के विचार	४५
३८	येल्लना रानी के दोहरे	४६
३९	येल्लना रानी के विचार	४८
४०	झुष्टिका जन्म	४९
४१	येल्लनाको श्रेष्ठिका उपासना	४९
४२	झुष्टिकी अंगूळि वेदना	५१
४३	झुष्टिका नाम करण	५१
४४	श्रेष्ठिका अन्धन	५२
४५	झुष्टिको श्रेष्ठिका परिचय	५३
४६	श्रेष्ठिकमरण	५५
४७	श्रेष्ठिकके साथ झुष्टिका पूर्वभवसंअन्ध	५६
४८	झुष्टिक श्रेष्ठिका वैर कारण	५७
४९	वैहल्यका गन्धहाथी पर चढकर झीडा करना	६०
५०	वैहल्यका वैशाली नगरीमें जाना	६२
५१	येटक-झुष्टिका दूत द्वारा संवाद	६२
५२	राज झुष्टिकी दश कुमारोंसे मंत्राण	६६
५३	राज झुष्टिकी-येटककी युद्ध तैयारियाँ	६८
५४	राज झुष्टिक येटक युद्ध और कालकुमारका मरण	६९

द्वितीय अध्यायन

५५	सुकाल (सुकाली) कुमारकी मृत्यु	७३
----	-------------------------------	----

અધ્યયન ૩ - ૧૦

૫૬ મહાકાલ આદિ આઠ કુમારકી મૃત્યુ ૭૪

કલ્પાવતંસિકા સૂત્રકા
વિષયાનુક્રમ

પ્રથમ અધ્યયન

૧ પદ્મકુમારકા વર્ણન ૭૫

દ્વિતીય અધ્યયન

૨ મહાપદ્મકુમાર કા વર્ણન ૭૮

અધ્યયન ૩ - ૧૦

૩ ભદ્રકુમાર આદિ આઠ કુમાર કા વર્ણન ૭૮

૪ ભદ્ર આદિ દેવોંકી સ્થિતિ ૮૦

પુષ્પિતા (પુષ્કિયા) સૂત્ર

પ્રથમ અધ્યયન

૧ ચન્દ્રદેવકા પૂર્વભવ વર્ણન ૮૧

૨ ચન્દ્રદેવકા વર્ણન ૮૨

૩ અંગતિ ગાથાપતિકા વર્ણન ૮૪

દ્વિતીય અધ્યયન

૪ સૂર્યકા ભગવાનકે સમીપ આના ૮૦

તૃતીય અધ્યયન

૫ શુક્રકા ભગવાનકે સમીપ આના ૮૧

૬ સોમિલ બ્રાહ્મણકા વર્ણન ૯૨

ચતુર્થ અધ્યયન

૭ બહુપુત્રિકા દેવીકા વર્ણન ૧૦૪

પંચમ અધ્યયન

૮ પૂર્ણભદ્ર દેવકા વર્ણન ૧૨૧

છઠા અધ્યયન

૯ માણિભદ્ર દેવકા વર્ણન ૧૨૪

અધ્યયન ૭ - ૧૦

૧૦ દત્ત, શિવ, બલ, અનાદત કા વર્ણન ૧૨૫

પૂષ્પચુલિકા સૂત્ર

૧ શ્રી દેવીકા વર્ણન ૧૨૬

૨ હી - ગન્ધદેવી ૯ કા વર્ણન ૧૨૯

વૃષ્ટિદશા સૂત્ર

૧ નિષદધકુમાર કા વર્ણન ૧૩૨

૨ માયનિ આદિ ૧૧ કુમારોંકા વર્ણન ૧૪૨

૩ શાસ્ત્ર પ્રશસ્તિ ૧૪૩

* * * * *

શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્રની સુંદરઓધિની નામે ટીકાને ગુજરાતી અનુવાદ.

મંગલાચરણ.

જેનાં ચરણ કમળ દેવ મનુષ્ય તથા મુનિવરોથી વંદિત છે, જે સર્વ તત્ત્વના જાણનારા તથા ઓધિ સ્વરૂપને આપવા વાળા છે, જે સંસાર સાગર તરી જવા માટે હોડી રૂપી શ્રુતચારિત્ર ધર્મના ઉપદેશક છે, જે જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુના દેનાર છે તથા ચાર પ્રકારના સંઘરૂપી તીર્થના પ્રભુ છે, એવા ત્રણ લોકમાં વિખ્યાત (ચોવીસમા તીર્થંકર) શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને નમસ્કાર કરીને, (૧)

તથા સર્વ શાસ્ત્રોનું તત્ત્વ સમજાવવામાં ચતુર, જ્ઞાનદૃષ્ટિથી તત્ત્વાતત્ત્વનો નિર્ણય કરવાવાળા, સંપૂર્ણ લખ્ધીવાળા, ચૌદ પૂર્વ ધારક, સ્યાહ્વાદ રૂપી જિન-વચનનાં રહસ્યને ખતાવનાર, છકાયની રક્ષા કરનાર તથા ચરણ કરણના ધારક, મુનિઓમાં પ્રધાન એવા શ્રી ગૌતમ સ્વામીને મસ્તક નમાવીને, (૨) તથા સમિતિ શુભિના ધારણ કરનારા, સમદર્શી, વિરતિ માર્ગમાં વિચરનારા, પૃથ્વીની પેઠે તમામ પરિ-વહો તથા ઉપસર્ગોને સહન કરવાવાળા, નિરતિચાર ચારિત્રવાળા, સમ્યક્ ઉપદેશ આપવાવાળા, વાયુકાય આદિ જીવોની રક્ષાને માટે દોરા સહિત મુખ વચ્ચિકાથી જેનું મુખારવિન્દ શોભી રહ્યું છે. તથા જે સંસારસાગર તરવા માટે એક નાવ સમાન છે. એવા પરમ કૃપાળુ ગુરુદેવને વંદન કરીને, (૩).

શાસ્ત્રપ્રારંભ

તથા લોકાલોકના સ્વરૂપને પ્રકાશિત કરવાવાળી જિન-વાણીને નમસ્કાર કરી હું ઘાસીલાલ મુનિ નિરયાવલિકા સૂત્રની ' સુંદરઓધિની ' નામની ટીકાની રચના કરું છું. (૪)

તેણં કાલેણં ઇત્યાદિ. તે કાળ તે સમયમાં અર્થાત અવસર્પિણી (કાળ) ના ચોથા આરાના હીયમાન (ઉતરતા) સમયમાં રાજગૃહ નામે એક પ્રખ્યાત નગર હતું કે જેમાં ગગનચુંબી ઊંચાં ઊંચાં સુંદર મહાલયો હતાં. જ્યાં સ્વ પર ચક્રનો ભય ન હોતો તથા તે નગર ધન ધાન્યાદિ ઋદ્ધિઓથી પરિપૂર્ણ સમૃદ્ધિવાળું હતું, જે ત્યાંના

રહેવાશીઓને તથા દેશ પરદેશથી આવવાવાળાને સોનું ચાંદી રત્ન વગેરેના વેપાર-રોજગારથી લાભકારક હોવાથી આનંદજનક હતું, જેનું અતિશય સૌંદર્ય અનિમેષ દૃષ્ટિથી જોવા લાયક હોવાથી તે 'પ્રેક્ષણીય' હતું, જે જોનારનાં મનને પ્રકુદ્ધિલત કરવાનાં કારણે 'પ્રાસાદીય' પ્રમોદજનક હતું, આંખોથી જોવામાં વારંવાર સુખ આપનાર હોવાથી 'દર્શનીય' હતું, સુંદર આકૃતિવાળું હોવાથી 'અલિરૂપ' હતું. નવિન નવિન આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવી શિલ્પકલાઓવાળું હોવાથી 'પ્રતિરૂપ' અર્થાત અનુપમ હતું.

પૃથિવીશિલાપદ

‘તત્થ’ ઇત્યાદિ. તે રાજગૃહના ઇશાનકોણમાં ગુણશિલક નામનું વ્યન્તરાયતન હતું જેનું વર્ણન અન્યત્ર (ખીભાં શાસ્ત્રોમાં) આવી રીતે છે:-

અગાઉના લોકોના કહેવા પ્રમાણે તે જુના વખતથી છે. તેમાં છત્ર, ધબ, ઘંટા, પતાકા આદિ લાગેલાં હતાં. વેદિઓ બનેલી હતી. તેની ભૂમિ છાણ અને માટીથી લીંપેલી હતી. અને લીતો ખડો ચુના વગેરેથી ધવલિત હતી.

ત્યાં એ જગ્યા ઉપર એક મોટું અશોક વૃક્ષ હતું. તેની નીચે મૃગચર્મ, કપાસ, ખૂર (વનસ્પતિ) માખણ અને આકડાના રૂ જેવું સુવાળું અને ઉચિત પ્રમાણથી લાંબાઇ ધહોળાઇ વાળું આસનના આકાર જેવું પૃથ્વીશિલાપદ હતું જે દર્શનીય અલિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હતું. (૨)

આર્ય સુધર્મા

‘તેજાં કાલ્હેજાં’ ઇત્યાદિ. તે કાળ તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીના અન્તેવાસી શ્રી આર્યસુધર્મા સ્વામી વિચરી રહ્યા હતા. તેમનું વર્ણન કેશી શ્રમણ સમાન આ પ્રકારે છે:-

માતાનું કુળ વિશુદ્ધ હોવાથી જાતિસંપન્ન હતા, પિતાનો પક્ષ શુદ્ધ હોવાથી કુળસંપન્ન હતા, ખલસંપન્ન હતા, અર્થાત્ સંહનનથી ઉત્પન્ન થયેલા પરાક્રમવાળા હતા. વજ્રક્રમલનારાચ સંઘચણધારી હતા. જે આઠ કર્મોનો નાશ

કરે તેને વિનય કહે છે, તે અભ્યુત્થાનાદિ ગુરૂસેવાના લક્ષણુ યુક્ત વિનય-સંપન્ન હતા. લાઘવસંપન્ન હતા અર્થાત્ દ્રવ્યથી થોડી ઉપાધિવાળા હતા અને લાવથી ત્રણુ ગૌરવથી રહિત હતા. ઇન્દ્રિયોનાં સૌંદર્યથી તથા તપ વગેરેના પ્રભાવથી પ્રતિભાશાળી હતા. અંતર આત્મપ્રભાવ અને ખંડાર શરીરપ્રભાવથી દેહીખ્યમાન હોવાના કારણે તેજસ્વી હતા. સર્વે પ્રાણીઓના કલ્યાણુકારક તથા નિર્દોષ વચન યુક્ત હોવાથી આદેય (ગ્રાહ્ય) વચનવાળા હતા. તપ તથા સંયમની આરાધના કરવાથી પ્રસિદ્ધિપ્રાપ્ત હોવાને કારણે યશસ્વી હતા, ઉદયાવલિકા એટલે કર્મકળની પરંપરામાં આવવા વાળા કોધાદિને છૂતવાથી કષાયોના વિનેતા હતા જીવવાની આશા તથા મૃત્યુના ભય રહિત હતા.

ખીજા મુનિઓનાં અપેક્ષાએ ચતુર્થ લક્ષ (ઉપવાસ) આદિ તપ બહુ કરવાથી તથા પારણાં આદિમાં અનેક બાતનાં કઠિન અભિગ્રહ કરવાથી 'તપ-પ્રધાન' હતા.

સમ્યક્ જ્ઞાન આદિ રતનત્રય તથા ક્ષાન્તિ (ક્ષમા) આદિ દશવિધ યતિ-ધર્મથી યુક્ત હોવાથી 'શુણુપ્રધાન' હતા. એમ કહું પણ છે કે:—

“પરોપકારકૈરતિર્નિરીહતા, વિનીતતા સત્યમનુત્યચિત્તા”

વિદ્યા વિનોદોઽનુદિનં ન દીનતા, ગુણા ઇમે સત્ત્વવતાં ભવન્તિ” ॥૩૧૧॥

અર્થાત્ — પરોપકારમાં આનંદ માનવો, નિઃસ્પૃહતા રાખવી, વિનય સત્ય પ્રશાંત માવ. વિદ્યા વિનોદ, મધ્યસ્થભાવ અને દીનતાનો ત્યાગ એ શુણુ મહા-પુરૂષોમાં હોય છે.

તથા તે કરણુ ચરણુના ધારણુ કરવાવાળા હતા, ઇન્દ્રિયોને તથા નોઈન્દ્રિય (મન) ને દમન કરવાથી આત્માના અપૂર્વ વીર્ય પ્રગટ કરવાના કારણે 'નિગ્રહ-પ્રધાન' હતા અલ્પસત્ત્વવાળાથી મુશ્કેલીએ પળાય એવાં પ્રહ્લચર્યને ધારણુ કરવાથી 'ધોરપ્રહ્લચારી' હતા શ્રૃંગાર માટે શરીરને સર્વથા સંસ્કારરહિત રાખતા હોવાથી ઉચ્છૃંઠશરીર (શરીરમમત્વ રહિત) હતા. કેશી શ્રમણુ, મતિ શ્રુત તથા અવધિ એ ત્રણુ જ્ઞાનનાજ ધારી હતા જેમ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહું છે:—

“ઓહિનાણે સુણુ વુદ્ધે” હાત, એ પ્રમાણુ કેશી શ્રમણુ ગણુધરની સમાન શુણુને ધારણુ કરવાવાળા ચાર જ્ઞાન અને ચૌદ પૂર્વના ધારી પાંચમા ગણુધર

સુધર્મા સ્વામી પાંચસો મુનિઓના પરિવાર સાથે તીર્થંકરોની મર્યાદાનું પાલન કરતા થકા અને આમાનુષામ વિચરતા થકા જ્યાં રાજગૃહ નગર છે, જ્યાં ગુણશિક્ષક નામે ચત્ર વ્યંતરાયતન) છે ત્યાં પધાર્યા, તથા મુનિઓના આચાર પ્રમાણે અવગ્રહ લઈને સંયમ તથા તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી અહીં પધાર્યા છે, એ વાત સાંભળી પરિષદ નિકળી.
એજ રીતે વંદના કરવાને તથા ધર્મ કથાનું શ્રવણ કરવા માટે
જન સમૂહ પાંચ અભિગમપૂર્વક આવ્યા.

આર્ય સુધર્મા કા પધારના, પાંચ અભિગમ

પાંચ અભિગમ આ પ્રકારના છે:—

(૧) ધર્મ સ્થાનપર ન લઈ જવા જેવાં પુષ્પમાલા આદિ સચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ કરવો.

(૨) વસ્ત્રઆભૂષણ આદિ અચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ ન કરવો.

(૩) સીવેલું કપડું ન હોય એવાં અર્થાત અખંડ વસ્ત્રથી મુખ ઉપર ઉત્તરા-સંગ કરવું.

(૪) ધર્મશુર નજરે પડતાંજ એ હાથ જોડવા. (૫) મનને એકાગ્ર કરવું.

આવી મર્યાદાથી સમવસરણમાં સુધર્મા સ્વામી વગેરે મુનિઓને વિધિપૂર્વક વંદના કરીને પોતપોતાને સ્થાને પરિષદ (મળેલા લોકો) બેસી ગયા પછી શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ શ્રુત ચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ સંભળાવ્યો. ધર્મકથા સાંભળી રહ્યા પછી લોકો જે જે બાબુએથી આવ્યા હતા ત્યાં ત્યાં પાછા ગયા. (૩)

‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ. તે કાળે તે સમયે શ્રી આર્ય સુધર્મા સ્વામીના અન્તેવાસી (શિષ્ય) કાશ્યપગોત્રી શ્રી આર્ય જંબૂસ્વામી હતા જેમનો પરિચય નીચે પ્રમાણે છે:-

રાજગૃહ નગરમાં ઋષભદત્ત નામના ઇલ્ય (બહુ ધનવાન શેઠ) રહેતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ ભદ્રા હતું. પાંચમા દેવલોકથી ચ્યવીને એક ઋદ્ધિશાળી દેવે તોણીની કુળે જન્મ લીધો. માતાએ સ્વપ્નામાં જંબૂ વૃક્ષને જોયું તેથી તેનું નામ જંબૂ પાડયું હતું. તે જંબૂ કુમારે પાંચમ ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામીની પાસે ધર્મનું શ્રવ કરી સમ્યક્ત્વ તથા શીલવ્રત ધારણ કર્યું. સમ્યક્ત્વ તથા શીલવ્રત ધારી હોવા છતાં પણ માતાપિતાના આગ્રહથી ઇલ્ય શેઠોની આઠ કન્યાઓ સાથે લગ્ન કર્યું પણ તે આઠે કન્યાઓની હાવ-ભાવ આદિ ચેષ્ટામાં મોહિત થયા નહોતા. એમ કહ્યું છે કે:-

સમ્યક્ત્વ-શીલ-તુસ્વાભ્યાં, ભવાબ્ધિસ્તીર્યતે સુખમ્

યે દધાનો મુનિર્જમ્બૂઃ, સ્ત્રીનદીષુ કથં બ્રુહેત્ ॥ ૧ ॥ इति ॥

અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ તથા શીલરૂપ તુંબડીથી સંસાર સાગર સુખેથી તરી જવાય છે તેજ સમ્યક્ત્વ તથા શીલને ધારણ કરી જંબૂ સ્વામી સ્ત્રી રૂપી નદી-ઓમાં કેમ ડૂબી શકે ? અર્થાત્ કદી ન ડૂબે.

જમ્બૂ પ્રભવ આદિ (પર ૭) કી દીક્ષા

વિવાહ પછી રાતમાં તે આઠે સ્ત્રીઓને ઉપદેશ આપતાં જંબૂકુમારે ચોરી કરવા આવેલા પ્રભવને ચારસો નવાણું (૪૯૯) ચોરીની સાથે ઉપદેશ આપ્યો, અને પ્રતિજોધિત કર્યા. તે પછી સવારમાંજ પાંચસો ચોર, પોતાની આઠ સ્ત્રીઓ તથા તેમનાં માતા પિતા તથા પોતાનાં માતા પિતા, અને જમ્બૂ પોતે. એવી રીતે પાંચસો સત્તાવીશ (૫૨૭) જણોએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. જમ્બૂ કુમાર પોતાના દાયજામાં આવેલી નવાણું (૯૯) કરોડ સોના મહોરો તથા ઘરની સમસ્ત સંપત્તિનો ત્યાગ કરી દીક્ષિત થયા અને કુમથી તપ સંયમ આરાધન કરીને કેવળ જ્ઞાન મેળવ્યું. તેઓ સોળ વરસ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. વીશ વરસ છદ્મસ્થ રહ્યા તથા ચુમાલીસ (૪૪) વરસ કેવલ પર્યાયમાં રહ્યા. આમ એંસી (૮૦) વરસનું સર્વ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને પ્રભવ સ્વામીને પોતાનાં પદ પર રથાપિત કરી પોતે સિદ્ધપદને પ્રાપ્ત કર્યું કહ્યું છે કે:-

“જાંબૂ સ્વામીના જેવા આ સંસારમાં થયા નથી અને થશે પણ નહિ કે જે ધીર તથા પ્રશંસનીય મહાપુરૂષે ચોરોને પણ સંયમને માર્ગે ચડાવ્યા તથા મોક્ષગામી બનાવ્યા. એવીજ રીતે પોતાની આઠ સ્ત્રીઓ તથા તેમનાં માતાપિતાને તથા પોતાનાં (જન્મૂનાં) માતા પિતાને પણ સંયમ માર્ગે ચડાવી મોક્ષગામી બનાવ્યાં. ॥ ૧ ॥ નશ્વર ધન વગેરેનો ત્યાગ કરીને, જેને ચોર ચોરી ન શકે, જેનું મૂલ્ય ન થઈ શકે, જે અવિનાશી છે, પોતાના લાઈ પણ જેમાંથી લાગ પડાવી ન શકે, તથા મોક્ષ સ્થાને પહોંચવા માટે જે ભાતા સમાન છે. એવું અનંત સુખ દેવાવાળાં રત્નત્રયને પ્રાપ્ત કરનાર પ્રલવને પણ ધન્ય છે ॥ ૨ ॥”

જન્મૂ કા શરીર વર્ણન

સૂત્રકાર વળી જાંબૂ સ્વામીનું વર્ણન કરે છે – જે સમચોરસ સંસ્થાનવાળા હતા, જેના શરીરની અવગાહના સાત(૭)હાથની હતી, વજ્ર ક્રમલનારાચ મધ્યણુવાળા હતા, કસોટી ઉપર ધસેલી સુવર્ણ રેખા સમાન તથા કમલ-કેશર સમાન જેનો ગૌર વર્ણ હતો, ઉચ્ચ તપસ્વી હતા. તીવ્ર તપ કરવાવાળા દેદીપ્યમાન તપોધારી હતા છ કાયોના રક્ષક હોવાથી ઉદાર હતા, પરિષદ ઉપસર્ગ કષાયરૂપ શત્રુનો વિજય કરવામાં લયાનક અર્થાત્ વીર (અહાહુર) હતા. ઉચ્ચ વ્રતધારી હતા. અર્થાત્ કઠણ વ્રતનું પાલન કરતા હતા.

તપના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થવાવાળો અને અનેક યોજન વિસ્તારના ક્ષેત્રમાં રહેલી વસ્તુને ભસ્મ કરવાવાળો અંતર્બાલા રૂપ લબ્ધિને તેજોલેશ્યા' કહે છે. તેને સંક્ષિપ્ત કરવાવાળા અર્થાત્ શુભ્તરૂપમાં રાખવાવાળા હતા. આવી રીતે શુભના ભંડાર શ્રી જાંબૂ સ્વામીએ શ્રી આર્યસુધર્મા સ્વામીની પાસે ઊર્ધ્વબાહુ રહીને આબુ-આબુએ નજર ન નાખતાં બે હાથ જોડીને માથું નમાવી ઉકકુડાસને એઠેલા મનને ધ્યાનરૂપી કોઠામાં સ્થિર રાખીને અર્થાત્ ચિત્તવૃત્તિને એકાગ્ર કરીને તપ તથા સંયમથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા એઠા હતા ॥ ૪ ॥

‘તણસે’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી શ્રી આર્ય જંબૂસ્વામી કે જે જ્ઞાસુ હતા, જેને સારી રીતે શ્રદ્ધા હતી, સંશય પણ સારી રીતે હતો, અને કુતૂહલ પણ સારી રીતે થયું હતું તે ઉભા થઈને જ્યાં શ્રી આર્ય સુધર્મા સ્વામી હતા ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈને શ્રી આર્ય સુધર્માને પોતાની જમણી બાજુએથી અંજલીપુટ (બે હાથ) ધુમાવવા શરૂ કરી ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા પૂર્વક વંદના કરી ત્યાર પછી શ્રી આર્ય સુધર્મા સ્વામીથી બહુ દુર નહિ તેમ બહુ પાસે પણ નહિ એમ નિકટ સેવામાં ઉપસ્થિત થઈ બે હાથ બેડી વિધિપૂર્વક સેવા કરતાં આમ બોલ્યા:—

હે ભગવન્! શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ જે સ્વશાસનની અપેક્ષા ધર્મની આદિ કરવાવાળા, જેથી સંસાર સાગર તરી જવાય તેને તીર્થ કહે છે. તે તીર્થ ચાર પ્રકારનાં છે—સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા એવા ચતુર્વિધ સંઘ રૂપ તીર્થની સ્થાપના કરવાવાળા, પોતે બોધ પામેલા, જ્ઞાનઃવગેરે અનંત ગુણ સંપન્ન હોવાથી પુરૂષોત્તમ, રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓનો પરાજય કરવામાં અલૌકિક પરાક્રમવાળા હોવાથી પુરૂષોમાં કેશરીસિંહ સમાન, સમસ્ત અશુભરૂપી મળથી રહિત હોવાથી વિશુદ્ધ, શ્વેતકમળ સમાન નિર્મળ, અથવા—જેમ કાદવમાંથી ઉત્પન્ન થઈ પાણીના યોગથી વધતું હોવા છતાં કમળ એ બેઉ (પાણી—કાદવ)ના સંસર્ગને છોડીને હમેશાં નિર્લેપ રહે છે, તથા પોતાની અલૌકિક સુગંધી આદિ ગુણોથી દેવ, મનુષ્ય આદિના મસ્તકનું ભૂષણુ અને છે, તેવીજ રીતે ભગવાન કર્મરૂપી કાદવમાંથી ઉત્પન્ન અને ભોગરૂપી જલથી વૃદ્ધિ પામ્યા છતાં તે બેઉના સંસર્ગને ત્યાગ કરીને નિર્લેપ રહે છે, તથા કેવળ જ્ઞાન આદિ ગુણોથી પરિપૂર્ણ હોવાથી ભવ્ય જીવોને શિરોધાર્ય છે. જેનું ગંધ સુંઘતાંજ બધા હાથી બીકથીજ ભાગી જાય છે તેવા હાથીને ‘ગંધહસ્તી’ કહે છે; તે ગંધહસ્તીના આશ્રયથી જેમ રાજા હમેશાં વિજય મેળવે છે, તેવીજ રીતે ભગવાનના અતિશયથી દેશના અતિવૃષ્ટિ (૧), અનાવૃષ્ટિ (૨), શલભા (તીડ) (૩), ઉંદર (૪), પક્ષી (૫), સ્વચ્છ પરચ્છ ભય (૬), એ છ પ્રકારની ઇતિ (ઉપદ્રવ) અને મહામારી આદિ સર્વે ઉપદ્રવ તત્કાલ દુર થઈ જાય છે, તથા આશ્રિત ભવ્ય જીવ હમેશાં સર્વ પ્રકારે વિજયી થાય છે. ચોંત્રીશ અતિશય તથા વાણીના પાંત્રીશ ગુણોથી યુક્ત હોવાથી લોકોમાં ઉત્તમ, અલભ્ય રત્નત્રયના લાભરૂપી યોગ, તથા લબ્ધ રત્નત્રયના પાલન રૂપી ક્ષેમનું કારણ હોવાથી ભવ્ય જીવોના નાયક, એકેન્દ્રિય આદિ સર્વ પ્રાણીગણના હિત કરનારા, જેમ દીપક બધાને માટે સરખો પ્રકાશ કરે છે તેો પણ આંખવાળાજ માત્ર તેનાથી લાભ મેળવી શકે છે. નેત્રહીન એટલે

આંધળા નહિ મેળવી શકે, તેમ લગવાનનો ઉપદેશ બધા માટે સમાન હિતકારક હોવા છતાં પણ લબ્ય જીવોજ તેનો લાભ મેળવી શકશે અલબ્ય નહિ મેળવે. એ રીતે લબ્યોના હૃદયમાં અનાદિ કાળથી રહેલું મિથ્યાત્વરૂપી અંધારૂં મટાડીને આત્માના યથાર્થ સ્વરૂપને પ્રકાશિત કરવાવાળા. લોક શબ્દથી અહીં લોક અને અલોક એઉ સમજવાનું છે. આ રીતે કેવળજ્ઞાનરૂપી આલોકથી તમામ લોક અને અલોકને પ્રકાશ કરવાવાળા, મોક્ષના સાધક, ઉત્કૃષ્ટ ધૈર્યરૂપી અલયને દેવાવાળા, અથવા સમસ્ત પ્રાણિઓનાં સંકટ મટાડનારી દયા (અનુકંપા)ના ધારક, જ્ઞાનરૂપી નેત્ર આપનારા અર્થાત્ જેમ કોઈ ગહનવનમાં લૂટારાથી લૂટાઈ ગયેલા અને આંખે પાટા બાંધીને તથા હાથપગ પકડીને ખાડામાં નાખી દીધેલા મુસાફરને કોઈ દયાળુ બધાં બંધનો તોડી આંખો ઉઘાડી દે છે તેવી રીતે લગવાન પણ સંસારરૂપી અટવીમાં રાગ-દ્વેષ રૂપી લૂટારાથી, જ્ઞાનાદિ ગુણોને લૂટી તથા કદાચહરૂપી પાટાથી જ્ઞાનચક્ષુને ઢાંકી દઈ મિથ્યાત્વરૂપી ખાડામાં પાડી નાખેલા લબ્ય જીવોને કદાચહરૂપી પાટાથી મુક્ત કરી જ્ઞાનરૂપી નેત્ર દેવાવાળા, એટલે સમ્યક્ રત્નત્રય સ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગ અથવા વિશિષ્ટ ગુણના પ્રાપ્ત કરાવવાવાળા ક્ષયોપશમલાવ રૂપી માર્ગ દેવાવાળા, કર્મશત્રુથી પીડિત પ્રાણિઓને આશ્રય દેવાવાળા, પૃથ્વી આદિ છજીવ નિકાયમાં દયા રાખવાવાળા, અથવા મુનીયોના જીવન આધાર સ્વરૂપ સંયમ જીવન દેવાવાળા, શમ સંવેગ આદિ પ્રકાશ અથવા જ્ઞાન વચનમાં રૂચિ દેવાવાળા, ધર્મના ઉપદેશક, ધર્મના નાયક અર્થાત્ પ્રવર્તક, ધર્મના સારથી અર્થાત્ જેમ રથ ઉપર બેઠેલાને સારથી રથવડે સુખપૂર્વક તેના અભીષ્ટ સ્થાને પહોંચાડે છે તેવી રીતે લબ્ય પ્રાણિઓને ધર્મરૂપી રથદ્વારા સુખપૂર્વક મોક્ષસ્થાન પર પહોંચાડનાર, દાન, શીલ, તપ તથા લાવથી નરક આદિ ચાર ગતિઓના અથવા ચાર કષાયોના અંત કરવાવાળા, અથવા ચાર-દાન, શીલ, તપ તથા લાવથી અંત=રમણીય, અથવા દાન આદિ ચાર અન્ત=અવયવવાળા, અથવા દાન આદિ ચાર અન્ત=સ્વરૂપવાળા, શ્રેષ્ઠ ધર્મને ‘ધર્મવરચાતુરન્ત’ કહે છે, એજ જન્મ જરા મરણના નાશ કરવાવાળા હોવાથી ચક્ર સમાન છે, એટલે ધર્મવરચાતુરન્ત રૂપી ચક્રના ધારક, અહીં ‘વર’ પદ દેવાથી રાજચક્રની અપેક્ષા ધર્મચક્રની ઉત્કૃષ્ટતા તથા સૌગત (બૌદ્ધ) આદિ ધર્મનું

નિરાકરણ કરેલું છે, કેમકે રાજચક્ર કેવળ આ લોકનું જ સાધન છે પરલોકનું નહિ, તથા સૌગત આદિ ધર્મ ચથાર્થ તત્ત્વોનાં નિરૂપણ ન કરતા હોવાથી શ્રેષ્ઠ નથી. ‘ચક્રવર્તી’ પદ આપવાથી તીર્થ કરોને છ ખંડના અધિપતિની ઉપમા દીધી છે, કેમકે તે ચક્રવર્તી પણ ચાર સીમાવાળા અર્થાત્ ઉત્તર દિશામાં હિમવાન અને પૂર્વ, દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશાઓમાં લવણ સમુદ્ર સુધી જેની સીમા છે એવા ભરતક્ષેત્ર પર એક શાસન રાજ્ય કરે છે. સંસારસમુદ્રમાં દુખતા જીવોને એકજ આશ્રય હોવાથી દ્વીપ સમાન, લવ્ય જીવોના કલ્યાણકારી હોવાથી ત્રણ સ્વરૂપ તેથી તેઓને શરણુ-આધારસ્થાન, ત્રણે કાળમાં આવરણરહિત કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનના ધારક, જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના નાશ કરવાવાળા, રાગદ્વેષરૂપી શંત્રુને જાતેજ જીતનારા તેમજ ખીજને જીતાવવાવાળા, લવસમુદ્રને જાતે તરનારા તેમ ખીજને તારનારા, પોતે ઝોધ મેળવનારા તેમજ ખીજને ઝોધ પ્રાપ્ત કરાવનારા, પોતે મુક્ત થવાવાળા તથા ખીજને મુક્ત કરવા વાળા, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી તથા ઉપદ્રવ વગરના, નિશ્ચલ, કર્મરોગ રહિત, અનન્ત, અક્ષય, આધારહિત, પુનરાગમનરહિત, એવા સિદ્ધસ્થાન એટલે મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાવાળા તે પ્રભુએ ઉપાંગોનો ભાવ શું કહ્યો છે. એ પ્રકારે જંખૂ સ્વામીએ પૂછવાથી શ્રી સુધમા સ્વામીએ જંખુ સ્વામીને કહ્યું:-હે જંખૂ! એ પ્રકારે કહેલા ગુણવિશિષ્ટ યાવત્ સિદ્ધિ ગતિની પ્રાપ્તિ કરવાવાળા ભગવાને ઉપાંગોના પાંચ વર્ગ નિરૂપણ કયા છે તે અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે છે :-

(૧) નિરયાવલિકા, આનું ખીજું નામ ‘કલ્પિકા’ પણ છે. (૨) કલ્પાવંતસિકા (૩) પુષ્પિતા (૪) પુષ્પચૂલિકા તથા (૫) વૃષ્ણિદશા આનું પણ ‘વહ્નિદશા’ એવું ખીજું નામ છે. અહીં બધે ઠેકાણે અવયવગત બહુત્વ વિવક્ષાથી બહુવચન વપરાયું છે.

એ પાંચેમાંથી પ્રથમ (૧) નિરયાવલિકા સૂત્રમાં નરકાવાસોનું તથા તેમાં ઉત્પન્ન થનારા મનુષ્ય તથા તિર્યંચોનું વર્ણન છે.

(૨) દ્વિતીય—કલ્પાવતંસિકા સૂત્રમાં સૌધર્મ આદિ ધાર દેવલોકમાં કલ્પ પ્રધાન ઈંદ્રસામાનિક આદિ મર્યાદાયુક્ત કલ્પાવતંસિક વિમાનોનું તથા તપ વિશેષથી તેમાં ઉત્પન્ન થનારા દેવોનું તથા તેમની ઋદ્ધિનું વર્ણન છે.

(૩) તૃતીય—પુષ્પિતા સૂત્રમાં જેમણે સંયમ ભાવનાથી વિકસિત હૃદયપૂર્વક સંયમ લીધો, પછી તેની આરાધનાનો પરિત્યાગ કરવામાં શિથિલ થઈ જતાં ગ્લાન અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ અને કરી સંયમની આરાધના કરી પુષ્પિત અને સુખી બન્યા તેનું વર્ણન છે.

(૪) ચોથાં પુષ્પચૂલિકા—સૂત્રમાં અગાઉ કહેલા અર્થનુંજ વિશેષ વર્ણન છે.

(૫) પાંચમાં વૃષ્ણદશા—સૂત્રમાં અન્ધકવૃષ્ણરાબ્જના કુળમાં ઉત્પન્ન થનારાની અવસ્થા, ચરિત્ર, ગતિ તથા સિદ્ધિગમનનું વર્ણન છે.

નિરયાવલિકા—અંતકૃતદશાંગનું ઉપાંગ છે, કલ્પાવતંસિકા, એ અનુત્તરોપ-પાતિક દશાંગનું, પુષ્પિકા પ્રશ્નવ્યાકરણનું, પુષ્પચૂલિકા, એ વિપાક સૂત્રનું તથા, વૃષ્ણદશા, એ દૃષ્ટિવાદનું ઉપાંગ છે. ॥ ૫ ॥

‘જહ્નં મંતે’ ઇત્યાદિ. હે ભદ્રંત! ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ નિરયાવલિકાથી માંડીને વૃષ્ણદશા સુધીનાં ઉપાંગોના પાંચ વર્ગ કહ્યા તેમાં ભગવાને નિરયાવલિકાનાં કેટલાં અધ્યયન કહ્યાં છે? ॥૬॥

શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી જન્મૂ સ્વામીને કહે છે :— ‘एव खलु’ ઇત્યાદિ. હે જન્મૂ! શ્રમણ યાવત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ ભગવાને નિરયાવલિકાનાં દશ અધ્યયન કહ્યાં છે. એ દશ અધ્યયનનાં નામ આ પ્રકારનાં છે:—

(૧) કાલ, (૨) સુકાલ, (૩) મહાકાલ, (૪) કૃષ્ણ, (૫) સુકૃષ્ણ, (૬) મહાકૃષ્ણ, (૭) વીરકૃષ્ણ, (૮) રામકૃષ્ણ, (૯) પિતૃસેનકૃષ્ણ તથા (૧૦) મહાસેનકૃષ્ણ.

‘કાલી’ આદિ શબ્દોથી તેના સંબંધી અર્થમાં ‘અણ’ પ્રત્યય કર્યો છે, જેથી કાલી મહારાણીના પુત્ર કાલકુમાર કહેવાય છે. તેનું ચરિત્રપ્રતિબોધક અધ્યયન પણ કાલ-અધ્યયન નામથી પ્રસિદ્ધ છે. આ પ્રકારે બધાં અધ્યયનની યોજના સમજવી જોઈએ ॥ ૭ ॥

જન્મૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને વળી પૂછ્યું—‘જહ્નં મંતે’ ઇત્યાદિ હે ભદ્રંત, એ દશ અધ્યયનોમાં પ્રથમ-કાલકુમાર અધ્યયનનો ભગવાને શું અર્થ કહ્યો?

અહીં સર્વત્ર શ્રમણ આદિ પદોનું વારંવાર ઉપાદાન કર્યું છે, તે ભગવાનની અતિશય ભક્તિ સૂચનાર્થ છે. અથવા વાક્ય ભેદથી પુનરુક્તિ દોષ ન સમજવો જોઈએ અથવા ભગવાનના ગુણોનું વારંવાર સ્મરણ કરવાથી ભવ્યોની બીજા વિષયથી મનોવૃત્તિનો નિરોધ થઈ જાય છે. ઉપાદેય વિષયમાં સાવધાન થવા માટે ફરી ફરી તે શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કર્યું છે અર્થાત્ તેના તે શબ્દો વારંવાર શ્રવણ કરવાથી ઉપાદેય વિષયમાં ચિત્ત શ્રદ્ધાળુ થઈ જાય છે. (૮)

અહિં પહેલા કાલકુમારનું વર્ણન કરે છે:—

શ્રી સુધર્મા સ્વામી શ્રી જંબૂ સ્વામીને કહે છે:—‘एवं खलु’ ઇત્યાદિ. હે જંબૂ! તે કાલ તે સમય આજ મધ્ય જંબૂદ્વીપમાં ભરતનામે ક્ષેત્ર છે જેના મધ્ય લાગમાં ચંપા નામની નગરી આકાશસ્પર્શી ભવનોથી શોભિત સ્વપર ચક્ર ભય રહિત અને ઘન ધાન્ય આદિથી સંપન્ન હતી. તેના ઈશાન કોણમાં પૂર્ણભદ્ર નામે વ્યંતરાયતન હતું.

તે ચંપા નગરીમાં શ્રેણિક રાજાના પુત્ર કૌણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા, જે ચેલના મહારાણીના ગર્ભથી જન્મ્યા હતા.

કૌણિક રાજાનું વર્ણન આ પ્રકારે છે:—

મહા હિમવાન પર્વત સમાન હતા અર્થાત્ શેષ અન્ય રાજા રૂપી પર્વતોથી મોટા હતા. મલય પર્વત અને મહેન્દ્ર પર્વતના સમાન શ્રેષ્ઠ હતા. અત્યંત નિર્મલ પ્રાચીન રાજવંશમાં જન્મ્યા હતા. જેના શરીરના પ્રત્યેક અવયવમાં સ્વસ્તિક, શંખ, ચક્ર આદિ રાજચિહ્ન યોગ્ય ઠેકાણે રહેલાં હતાં. રાજમર્યાદાના પાલક હતા. ઐશ્વર્યસંપન્ન હોવાથી મનુષ્યોના ઇન્દ્ર હતા. તથા શત્રુઓને અપ્રતિહત શક્તિ દ્વારા જીતવાથી પુરૂષમાં સિંહસમાન હતા. જેનું રાજ્ય અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, મૂષક (ઉંદરો), શલભ (તીડ), શુક (પોપટ) તથા રાજાઓનાં યુદ્ધ આદિના કારણે ગામની નજીક નિવાસ કરવો, એ છ પ્રકારની ઈતિ એટલે ઉપદ્રવથી મુક્ત હતું. એવાં રાજ્યનું પાલન મહારાજ કૌણિક કરતા હતા ॥૯॥

‘તસ્સંગ’ ઇત્યાદિ. મહારાજ કોણિકને પદ્માવતી નામની મહારાણી હતી.

‘સુકુમાલપાણિપાયા’ જેના હાથ પગ અત્યંત કોમળ હતા.

‘અહીળપંચિદિયસરૌરા’, લક્ષણ તથા સ્વરૂપથી પરિપૂર્ણ પાંચ ઇંદ્રિયો સહિત શરીરવાળી હતી અર્થાત્ જેની ચક્ષુ આદિ પાંચે ઇંદ્રિયો પોત પોતાના વિષય ગ્રહણ કરવામાં પૂર્ણ સાવધાન. તથા યથાયોગ્ય આકારવાળા હતી.

લક્ષણવંજનગુણોષ્ણવેષ્યા’ જેનાથી ઓળખાય તેને લક્ષણ કહે છે. અથવા હાથ આદિમાં બનેલી વિદ્યા ધન જીવન આદિની રેખાઓને લક્ષણ (ચિહ્ન) કહે છે. જેના દ્વારા અભિવ્યક્ત (પ્રગટપણું) થાય છે તે તલ અથવા મસ આદિને વ્યંજન કહે છે. સુશીલતા પતિવ્રતપણું આદિ ગુણ છે. આ ત્રણેથી જે સ્ત્રી યુક્ત હોય તેને લક્ષણ વ્યંજનગુણોપપેતા કહે છે અથવા લક્ષણો દ્વારા વ્યક્ત હોવાવાળા ગુણોને લક્ષણ વ્યંજન ગુણ કહે છે. તથા તેનાથી યુક્ત જે સ્ત્રી હોય તેને લક્ષણવ્યંજનગુણો પપેતા કહે છે અથવા પૂર્વોક્ત લક્ષણો તથા વ્યંજનોના ગુણોને લક્ષણ વ્યંજન ગુણ કહે છે. તથા તેનાથી યુક્ત જે સ્ત્રી હોય તેને લક્ષણવ્યંજનગુણોપપેતા કહે છે. મહારાણી પદ્માવતીમાં આ ગુણો હતા.

હાથની મુખ્ય મુખ્ય રેખાઓનાં લક્ષણ આ પ્રકારનાં છે:—જેના હાથમાં બહુ રેખાઓ હોય અથવા બિલકુલ રેખા ન હોય તે અદ્ય આયુવાળા, નિર્ધન તથા દુઃખી હોય છે. એમ લક્ષણના બહુવાવાળા કહે છે. ૧

જે રેખા ટચલી આંગળીના મૂળથી નીકળે છે તે જીવન-આયુની રેખા છે. એક એક આંગળીમાં પચીસ-પચીસ વર્ષની આયુ હોય છે અર્થાત્ જે આયુની રેખા એક આંગળી સુધી હોય તો પચીસ વર્ષની આયુ, એ હિસાબે આગળ સમજી લેવું જોઈએ. (૨)

ધનની રેખા કરલ-ગુદાથી નિકળે છે તથા મણિબંધ (કાંડાનાં મૂળથી) પિતૃરેખા કૂટે છે. જે આ બધી રેખાઓ પૂર્ણ હોય તો આયુ, ગોત્ર, પ્રતિષ્ઠા તથા ધનનો લાભ થાય છે. (૩)

“માણુમ્માણપ્પમાણપહિપુણસુજાયસવ્વંગસુંદરગા” જેના દ્વારા પદાર્થ માપી શકાય તેને માન કહે છે. અર્થાત્ ત્રાજવું, આંગળ, શેર, છટાંક આદિના દ્વારા તોળવું. અથવા કોઈ પુરૂષ વગેરે જલથી સંપૂર્ણ ભરેલા કુંડાદિ (શરીર જેટલો ઊંડો તથા લાંબો પહોળો)માં પેસે અને તેના પેસવાથી એક દ્રોણ (પરિમાણ-વિશેષ) જલ બહાર નિકળે તો તે પુરૂષ આદિને માનયુક્ત કહે છે. માન શબ્દથી આજ વાત સમજવી જોઈએ. માનથી અધિકને અથવા અર્ધભાર રૂપ પરિમાણને

ઉન્માન કહે છે, સર્વતોમાનને અથવા પોતાની આંગળીથી (૧૦૮) એકસો આઠ આંગળી ઊંચાઈને પ્રમાણ કહે છે. આ માન ઉન્માન તથા પ્રમાણથી યુક્ત હોવાને કારણ સુભત (યથાયોગ્ય અવયવોની રચનાથી સુંદર) જે સર્વોગ, જેના દ્વારા પ્રાણી વ્યક્ત હોય છે—કોઈ આકૃતિના રૂપમાં દેખાય છે તેને. અર્થાત્ પગથી માંડીને માથા સુધીના અવયવોને અંગ કહે છે. આ બધાં અંગોથી સુંદર અંગવાળી મહારાણી પદ્માવતી હતી.

‘સસિસોમાકારા’ ચંદ્રમા સમાન શાંત આકારવાળી હતી ‘કંતા’ જે કમનીયા ચિત્ત હરણ કરવાવાળી હોય તે સ્ત્રીને ‘કાન્તા’ કહે છે.

‘પિયદંસણા’ જેની નજર જોનારાના મનમાં આનંદ ઉત્પન્ન કરતી હોય તે સ્ત્રીને ‘પ્રિયદર્શના’ કહે છે. આ પ્રકારે કહેલા ગુણવિશિષ્ટ હોવાથી તે ‘સુરૂપા’ શ્રેષ્ઠ-રૂપલાવણ્યવતી હતી (૧૦)

‘તાથળં’ ઇત્યાદિ. તે અંપા નગરીમાં શ્રેણિક રાબની પટરાણી કોણિક રાબની લઘુમાતા કાલી નામે દેવી સુકોમળ હાથ પગવાળી બહુ સ્વરૂપવાન હતી

કાલીવર્ણન

વળી તે કાલી દેવીનું વર્ણન કરે છે:—

‘કોમુદ્રયણિયરવિમલપદિપુન્નસોમવયણા’

કૌમુદી શબ્દનો અર્થ આવો છે:—

“ ‘કુ’ શબ્દેન મહી પ્રોક્તા, ‘મુદ’ હર્ષે, તતો દ્વયમ્ ।

ધાતુઞ્ચૈનિયમૈશ્ચૈવ, તેન સા કૌમુદી સ્મૃતા ॥ ૧ ॥ ”

‘કુ’ શબ્દનો અર્થ પૃથ્વી છે. ‘મુદ’ શબ્દનો અર્થ ‘હર્ષિત કરવું’ છે જે પૃથ્વી ઉપર રહેલાં માણસોને આનંદ કરાવે તેને કૌમુદી કહે છે. કૌમુદી અર્થાત્ આસો કાર્તિક માસ રૂપી શરદ ઋતુની પૂર્ણિમાની ઉજવણ અંદ્રિકા, તે અંદ્રિકાવાળા જે ચંદ્રમા

સમાન નિર્મલ સંપૂર્ણ રમણીય મુખવાળી હતી. ‘કુંડલુહિહિયગંડલેહા’—જેને ઘસારો લાગવાથી ગાલ પર રહેલી કરતૂરી આદિ સુગંધી દ્રવ્યની રેખા જતી રહી છે એવાં વિશાલ કુંડલને ધારણ કરવા વાળી હતી. ‘સિંગારાગારચાલ્વેસા’ શ્રૃંગાર રસનું ઘર તથા સુંદર વેષ વાળી હતી. ‘દ્વષ્ટા’ પાતિવ્રત્ય આદિ ગુણોથી રાજા શ્રેણિકની માનીતી હતી. ‘કાન્તા’ રાજાના મનમાં આનંદ ઉત્પન્ન કરનારી હતી તેથી કાન્તા એટલે કમનીય હતી. રાજાનો પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાને કારણે ‘પ્રિયા’ હતી. રાજાનું મન પ્રસન્ન કરવાવાળી હોવાથી ‘મનોજ્ઞા’ હતી. તથા પ્રશસ્ત નામવાળી હતી અથવા તેનું નામ હૃદયમાં ધારણ કરવા યોગ્ય હતું. શીલ આદિ ગુણો વડે વિશ્વાસપાત્ર હતી. પતિના મનને અનુકૂળ કાર્ય કરવાથી સન્માનયોગ્ય હતી. સકલ કુટુંબનું હિત કરવાથી ‘બહુમતા’ હતી. બધાં કાર્ય પતિની સંમતિથી કરવાને કારણે ‘અનુમતા’ હતી. ભૂષણકરંડક (ઘરેણાંના કર ડીયા-ડાખલા)ની પેઠે સુરક્ષિત હતી. કોઈ દેશમાં માટીનું તેલપાત્ર એવું સુંદર હોય છે કે જેને દૃષ્ટિ દોષથી બચાવવા માટે ગુપ્ત રાખે છે તેની પેઠે આ પણ સુગોપિત હતી. કિંમતી વસ્ત્રવાળી પેટીની પેઠે સર્વથા રાજાથી સુપરિગૃહીતા હતી. એવા વિશિષ્ટ ગુણવાળી કાલી મહારાણી શ્રેણિક રાજાની સાથે અનેક પ્રકારના શબ્દાદિ વિષયોનો અનુભવ કરતી રહેતી હતી. ॥ ૧૧ ॥

‘તોસેણ’ ઇત્યાદિ. તે કાલી મહારાણીને કોમળ હાથ પગ વાળો, તથા સુંદર રૂપ વાળો કાલ નામનો કુંવર હતો તે ‘કાલીકુમાર’ ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. જે મનને પ્રસન્ન કરવાવાળો, નજરે જોનારાનાં નેત્રને આનંદ આપવા વાળો, સુંદર આકૃતિ વાળો તથા અતિશય રૂપ લાભણ્યને ધારણ કરવા વાળો હતો.

અહીં પ્રસંગવશ રાજા શ્રેણિક, કૂણિક તથા કાલ કુમારનો સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરે છે:—

ત્યાં પુત્રની પેઠે પ્રજનનું પાલન કરવા વાળા શ્રેણિક રાજાના રાજ્યમાં બે રત્ન હતાં (૧) પ્રથમ દેવે આપેલ હાર (૨) ખીન્નું સેચનક હાથી હતો.

આ બેઉ રત્ન એવાં કિંમતી હતાં કે જો રાજાનું આખું રાજ્ય પણ દઈ દેવાય તો પણ તેની કિંમત ન થઈ શકે. હારની ઉત્પત્તિ વિષે આગળ કહેવામાં આવશે તથા કૂણિકની ઉત્પત્તિ શાસ્ત્રકાર પોતે વિસ્તારથી કહેશે. કાલ કુમાર આદિ કુમારોના આરંભ તથા સંગ્રામથી નરકયોગ્ય કર્મોના ઉપચયના કારણે તેમની નરકપ્રાપ્તિનું તથા મરણનું વર્ણન આ શાસ્ત્રમાં કરવામાં આવશે.

કૂણિક રાજા અંપા નગરીમાં નિષ્કંટક રાજ્ય કરતા હતા. તે કૂણિક રાજાને માતા ચેલનાઘી જન્મેલા વૈહલ્ય તથા વૈહાયસ નામે બે ભાઈ હતા.

એક સમય સૌધર્મ દેવ લોકમાં સંપૂર્ણ ઋદ્ધિવાળા દેવવૃંદથી વંદિત ચરણવાલા ઉત્સાહી શકેન્દ્રે મુધર્મા સલાની અંદર આ પ્રકારે સમ્યક્ત્વની પ્રશંસા કરી જેમ કહ્યું છે કે:—

“અંતોમુહુત્તમિત્તં વિ ફાસિયં હુજ્જ જેહિં સમત્તં ।
તેસિં અવઠ્ઠુપુગલપરિયટ્ટો ચેવ સંસારો ॥ ૧ ॥”

જે ભવ્ય પ્રાણી અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર પણ સમ્યક્ત્વનો સ્પર્શ કરી લે છે તે દેશતઃ (થાડું) ન્યૂન (ઓછા) અર્ધપુઙ્ગલપરાવર્તનથી અવશ્ય મોક્ષ પામે છે. અર્ધપુઙ્ગલપરાવર્તનનું સ્વરૂપ અનુત્તરોપપાતિક સૂત્રની અર્થબોધિની ટીકાથી સમજી લેવું જોઈએ.

સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાથી શમ સંવેગ આદિ ગુણ આત્મામાં સહજ ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યક્ત્વના સદ્ભાવમાં ગુણોના વિકાસને કોઈ રોકી શકતું નથી.

કહું પણ છે કે:—

“ અસમસુખનિધાનં ધામ સંવિગ્નતાયાઃ,
ભવસુખવિમુક્ત્વોદીપને સદ્વિવેકઃ ।
નરનરકપશુત્વોચ્છેદહેતુર્નરાણાં,
શિવસુખતરુવીજં, શુદ્ધસામ્યક્ત્વલાભઃ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થાત—નિર્માણ સમ્યક્ત્વ અતુલ સુખનું નિધાન છે. વૈરાગ્યનું ધામ (ઘર) છે. સંસારનાં ક્ષણભંગુર તથા નાશવાન સુખોની અસારતા સમજવા માટે ખરે-ખર વિવેક સ્વરૂપ છે. લવ્ય જીવોનાં મનુષ્ય તિર્યચ સંબંધી તથા નરક નિગોદ આદિ દુઃખનો ઉચ્છેદ કરવાવાળું છે તથા મોક્ષસુખ રૂપી વૃક્ષનાં ખીજ સ્વરૂપ છે. (૧)

ફરી પણ કહું છે કે:—

“ સમ્યક્ત્વરત્નાન્ન પરં હિ રત્નં,
સમ્યક્ત્વબન્ધોર્ન પરોઽસ્તિ બન્ધુઃ
સમ્યક્ત્વમિત્રાન્ન પરં હિ મિત્રં,
સમ્યક્ત્વલાભાન્ન પરોઽસ્તિ લાભઃ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થાત—સંસારમાં સમ્યક્ત્વ રત્નના જેવું ખીજું રત્ન નથી. સમ્યક્ત્વ ખંધુના જેવો ખીજો ખંધુ નથી. સમ્યક્ત્વ મિત્રના જેવો ખીજો કોઈ મિત્ર નથી અને સમ્યક્ત્વ લાભના જેવો ખીજો કોઈ લાભ નથી. (૨)

સમ્યક્ત્વરૂપી મહાવૃક્ષ હૃદયરૂપ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યક્ત્વનો આચાર જેનું મૂળ છે. લાવનાજળથી જેનું સિંચન થાય છે. જેનાં શ્રુત તથા ચારિત્ર ધર્મ રૂપી સ્કંધ (થડ) છે. પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણ રૂપ જેની શાખાઓ છે. નયરૂપી પ્રતિ-શાખાઓ છે. દયા, દાન, ક્ષમા, ધૃતિ તથા શીલરૂપ પાંદડાં છે. જિન વચનનાં પ્રેમરૂપી સુંદર પુષ્પ છે. જેના ઉપર લવ્ય જીવોનાં મનરૂપી લમ્બરાનાં વૃંદ ગુંજન કરી રહ્યાં છે. શાસ્ત્રરૂપી વાડથી સુરક્ષિત છે. સ્વર્ગ તથા મોક્ષનાં સુખરૂપી ફલ છે. પોતાના આત્માનાં કલ્યાણરૂપી રસ છે. એવા સુંદર સમ્યક્ત્વ-રૂપી મહાવૃક્ષને મિથ્યાત્વરૂપી મહાગજકૃત ઉપસર્ગો તથા કુશાસ્ત્ર કુતર્ક રૂપી હજારો મહાવાત (આંધી) ઉખેડી નહિ શકે.

સમ્યક્ત્વનું વિસ્તારથી વર્ણન આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની આચાર-ચિંતામણિ ટીકામાં કરેલું છે.

આ પ્રકારે સમ્યક્ત્વની પ્રશંસા કરતા થકા સુરપતિ સુધર્મો ઇન્દ્રે અવધિ-જ્ઞાન દ્વારા જંબૂ દ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં શ્રેણિક રાજને જોયા. સમ્યક્ત્વગુણશાલી રાજનીતિનું પાલન કરવાવાળા રાજને જોઈને પ્રસન્નમુખ થઈ પોતે સમ્યક્ત્વગુણથી નિર્ભંગ ઇન્દ્ર, આદર સહિત વારંવાર પોતાની સુધર્મા સલામાં સમ્યક્ત્વગુણધારી શ્રેણિક રાજની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

એ પ્રકારે રાજ શ્રેણિકની પ્રશંસારૂપી નદી ઇન્દ્રના મુખરૂપી પર્વતથી નિકળી સલામાં જોડેલા સર્વ દેવોના કર્ણરૂપી સાગરમાં પહોંચી.

દેવતા લોકોના તે સમ્યક્ત્વ આદિ ગુણોનો મહિમા સાંભળી સાંભળીને અપૂર્વ આનંદથી ભરપૂર થઈ ગયા તથા આશ્ચર્ય ચકિત થઈને શ્રેણિક રાજને ધન્યવાદ દેવા લાગ્યા.

તે સમયે જે મિથ્યાત્વી દેવોએ ઇન્દ્રના વચન ઉપર શ્રદ્ધા ન કરી અને રાજ શ્રેણિકની પરીક્ષા લેવા માટે મનુષ્ય લોકમાં તેની પાસે આવ્યા. જેમ કહ્યું છે કે:—

મુહેંદુદિવ્વંમુહવત્થિગો હિ

સગ્ગા સુરો સેણિયરાયમાગા ।

પરિક્કિવડં સાહુસુવેસધારી,

અજ્જાસમેઓ ય સરોતઢે સો ॥ ૧ ॥

તે બંને દેવોએ વૈકલ્ય શક્તિથી સાધુ તથા સાધ્વીનું રૂપ ધારણ કર્યું. મુખ ઉપર દોરાસહિત મુખવસ્ત્રિકા બાંધી તથા કાંખમાં રજોહરણ લીધું. એ પ્રકારનો વેષ લઈ તળાવને કાંઠે જઈ ઊભા રહ્યા. એમાંથી એક દેવ સાધુનું રૂપ ધારણ કરીને બાળ ફેલાવી સરોવરના તટ ઉપર ઊભો રહ્યો તથા બીજો સાધ્વીનું રૂપ ધારણ કરી ત્યાંજ તેની પાસે ઊભો રહ્યો તે વખતે મહારાજ શ્રેણિક ક્રીડા નિમિત્તે ફરતા ફરતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા તેમણે માછલી મારવા માટે ઉદ્યત થયેલા સાધુને જોઈને કહ્યું ઓહ ! તમે સાધુ થઈને આ દુષ્ટ આચરણ શા માટે કરો છો ?

ત્યારે તે સાધુવેષધારી ક્રોધ કરીને બોલ્યો—આ આર્યા ગર્ભવતી હોવાથી તેને માછલી ખાવાનો ડહોળો થયો છે. આ માટે માછલી મારવાને બળ ફેલાવીને ઊભો છું. બચો રાજન્ ! એનું આપને શું પ્રયોજન છે ?

એવાં સાધુનાં વચન સાંભળી રાબ ક્રોધ કરીને બોલ્યા:—

નિર્લાબ્ધ ! છોડી દે આ દુષ્ટત્યને, નહિ તો દંડ કરીશ. આ સાંભળીને તે સાધુવેષધારી બોલ્યો—દંડ કેને આપશો ? ગૌતમ આદિ ચૌદ હબર મુનિ તથા ચંદનબાળા આદિ છત્રીસ હબર સાધ્વીઓ તમામ અન્તર દુરાચારી તથા બહાર સાધુપણનો આડંબર રાખે છે તો મારા એકલાના ઉપરજ કેમ આક્ષેપ કરો છો ?

દેવકૃત શ્રેણિક પરીક્ષા

આ સાંભળીને રાબ શ્રેણિક બોલ્યા—તમારા જેવા દંભી તથા દુરાચારીને બોધને મારો ધર્મ ઉપરનો અનુરાગ ડગી શકે નહિ, અર્થાત્ જિનવચન ઉપર મારી દૃઢ શ્રદ્ધા વિચલિત ન થઈ શકે. પૃથ્વી પાતાળમાં ચાલી જાય, સૂર્ય પશ્ચિમમાં ઊગે, ચંદ્ર અગ્નિ વરસાવે, અગ્નિ ઠંડો બની જાય, અમૃત ઝેર બની જાય તો પણ મારું સમ્યક્ત્વ ચલાયમાન થઈ શકે નહિ.

ત્યાર પછી તે બન્ને દેવો અવધિજ્ઞાન દ્વારા રાબને સમ્યક્ત્વ ધર્મની અંદર નિશ્ચલ બાણીને વારંવાર તેની આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરવા લાગ્યા—

સમ્યક્ત્વધારી ચ પરોપકારી,

ધન્યોઽસિ રાજન્ ! કૃતપુણ્યરાશિઃ ।

तुल्यस्त्वया कोऽपि न भूतलेऽस्मिन्

सर्वं समक्षं त्वयि दृष्टमेतत् ॥ १ ॥

अर्थात्—हे सम्यक्त्वधारी परोपकारी राजन् तमो धन्य छे, तभारा जेवा पुण्यवान अटल समक्षितधारी आ पृथ्वी उपर भील नथी. जे सम्यक्त्वधारीना शुशु डोय छे ते भधा तभाराभां प्रत्यक्ष जेवाभां आवे छे. (१)

इरी पशु—

सम्यक्त्व प्रशंसा

सम्यक्त्वं विमलं परं दृढतरं यद्द्वर्णितं तावकं,

हे राजन्! दान देवुं, गरीय उपर ह्या राभवी, जिनवचननां रहस्यने

देवेन्द्रेण ततोऽधिकं त्वयि सदा तद् भूपते ! राजते ।

दानं दीनदयालुता जिनवचोमर्मज्ञता साधुता,

धर्मैकप्रियता गुरौ विनयिता देवेऽनुरागस्तथा ॥ २ ॥

जालुवुं, सल्लनता राभवी, धर्मभां अद्वितीय प्रेम, गुरजननी साथे विनय तथा वीतराग देवभां अनुराग, भत्यादि जे तभारा दृढतर सम्यक्त्वना निर्भण शुशु धंद्रे वर्णन कर्या छे तेनाथी पशु वधारे तभाराभां साक्षात् भोगुद छे. (२)

आ प्रकारे राजनी प्रशंसा करता थका देवांजे देवदर्शन अभोध डोय छे, जे लावथी प्रसन्न थर्ध तेमनाभांथी अेक देव राजने डार अने भीजे देव जे माटीना गोणा सेट आपे छे. पछी ते जेड पोताना स्थाने गया तथा राज पोताने स्थाने आव्या. पछी राज अण्डिके देवे आपेलेो डार येदलना महाराणीने आभ्ये तथा जेड माटीना गोणा नंदा महाराणीने आभ्या. नंदांजे पशु 'पतिंजे

આપેલી કોઈ પણ વસ્તુ આદરથી લેવી જોઈએ એ પતિવ્રતાનો ધર્મ છે' એમ વિચાર કરી પોતાની સોખની સાથે ઈર્ષાને છોડી આદરથી તે ગોળા લઈ લીધા અને અત્યંત હર્ષથી તે માટીના ગોળાને સુરક્ષિત રીતે પોતાની પેટીમા રાખવા લાગી. પરંતુ તે રાખતી વખતે આલૂષણના ડાબલાના અથડાવાથી જેઠ કૂટી ગયા ત્યારે તેના જોવામાં આવે છે કે એક ગોલામાં કુંડલની જોડી છે તથા બીજામાં બે દિવ્ય વસ્ત્ર છે. આ જોઈને રાણી ખડું પ્રસન્ન થઈ.

અભયકુમાર વર્ણન

એક સમય અભયકુમારે લગવાન મહાવીર સ્વામીને પૂછ્યું કે—હું લગવાનું! અંતિમ રાજકૃષિ કોણ થશે ?

લગવાને કહ્યું—હું અભયકુમાર આજ પછી મુગટધારી રાજા પ્રવ્રજિત થશે નહિ. આ સાંભળીને અભયકુમારે મનમાં વિચાર કર્યો કે જો પિતા તરફથી મળનાર રાજ્યનો સ્વીકાર કરું તો હું પણ મુગટબદ્ધ રાજા બનું પરંતુ લગવાનનું વચન છે કે મુગટબદ્ધ રાજા રાજકૃષિ નહિ બને તે માટે પિતા તરફથી મળનાર રાજ્યનો સ્વીકાર નહિ કરું, આમ નિશ્ચય કરીને તેણે રાજ્યનો સ્વીકાર ન કર્યો.

અભયકુમારને દીક્ષાલિલાપી જાણીને નંદા મહારાણીએ કુંડલનો જોડ વૈહલ્ય કુમારને આપી અને વસ્ત્રની જોડ વૈહાયસ કુમારને દીધી, તે પછી મોટા ઉત્સવથી નંદા મહારાણી અને અભયકુમાર એ બન્ને પ્રવ્રજિત થયા.

શ્રેણિક રાજાને કાલી મહાકાલી આદિ બીજી રાણીઓ ના કાલ મહાકાલ આદિ બીજા અનેક પુત્રો પણ હતા. અભયકુમારે દીક્ષા લીધા પછી કૃષિક રાજા કે જેનું ચરિત્ર આગળ વર્ણવવામાં આવશે તેણે એક વખત એકાંતમાં કાલ કુમાર આદિ દશ કુમારોની સાથે આ પ્રમાણે મંત્રણા કરી કે—આપણા પિતા મહારાજશ્રેણિક આપણા ઈષ્ટ સુખનો નાશ કરનાર છે તેથી તેને અંધનમાં નાખી રાજ્યના અગીયાર ભાગ કરી સુખ પૂર્વક રાજ્ય સુખનો અનુભવ કરવો. આ વાત બધા ભાઈઓને પસંદ પડી અને તેઓએ તેનો સ્વીકાર કર્યો.

કૃષ્ણિક વર્ણન

પોતાના પૂર્વ ભવના વેરથી કૃષ્ણિક રાજ્યે પોતાના પિતા શ્રેણિકને કોઈ કપટથી પકડી લોહાના પાંજરામાં નાખ્યો અને સવાર સાંજ પોતાના નોકરો દ્વારા સો સો ચાબુકનો માર મહારાજ શ્રેણિકને દેવરાવતો હતો તથા ખાવા પીવાનું પણ અટકાવ્યું હતું. પોતાના મનમાં આવે ત્યારે ખાવાને આપતો હતો. આ પ્રકારે રાજને ભૂખ અને તરસની પીડાથી દુઃખી બેઠને ચેલ્લના મહારાણી બહુ દુઃખી થઈ અને તે ખાવાની વસ્તુ પોતાના અંજોડામાં છાની રીતે બાંધી તથા પાણીથી લીંબવેલાં વસ્ત્ર પહેરી રાજની પાસે જતી. ખાવાની વસ્તુ પોતાના અંજોડાથી કાઢી રાજને ખવરાવતી તથા પોતાનાં કપડાં નિચોવીને તેનું પાણી પીવરાવતી તથા ચાબુકના સખત ઘાથી ઉત્પન્ન થતી વેદનાને શાંત કરવા માટે ઓષધ લગાડેલાં વસ્ત્રનાં પાણીથી રાજનાં શરીરને ધોતી હતી જેથી વેદના કંઈક ઓછી પડી જતી હતી.

ચેલ્લના વર્ણન

હવે ચેલ્લનાનું વૃતાંત કહે છે—ચેલ્લના મહારાણી ધર્માત્મા તથા ધર્મપરાયણા હતી. ત્રિકાલ ધર્મ ધ્યાન કરતી હતી તથા પોતાના પતિ મહારાજ શ્રેણિકની ખાખતમાં કહેતી હતી કે—અહો ! કર્મોની કેવી વિચિત્ર ગતિ છે જેથી આવા શક્તિશાળી મહાપ્રભાવવાળા રાજની પણ આવી દુર્દેશા થઈ રહી છે. કયા કર્મથી તેમની આવી દેશા થઈ છે તે તો સર્વજ્ઞ સિવાય કોઈ જાણી શકતું નથી.

હે આત્મન્ ! અગર જો તું ધર્મનું આરાધન નહિ કરે તો તારી પણ આવીજ દુર્દેશા થવાની છે.

આ પ્રમાણે કર્મની ગહન ગતિનો અને પોતાના પતિની દુર્દશાનો, વિચાર કરતી થકી હૃદયમાં પ્રવર્ધમાન પરિણામથી ધર્મક્રિયા કરતી હતી. નમસ્કાર (નવકારસી) પૌરૂષી આદિ દશ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન (પચખાણુ) નિત્ય પ્રતિ કરતી હતી. શ્રાવકનાં વ્રતોનું પાલન કરતી હતી. માર્યા જતા જીવોને બચાવતી હતી. સાધર્મીઓનું પોષણ કરતી હતી તથા દીન, અનાથ, લુલાંપાંગણાં માણસોના ઉપર પરમ કૃપા કરીને અન્ન વસ્ત્ર ઔષધ વગેરેથી તેમનાં દુઃખોનું નિવારણ કરતી હતી. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક શ્રાવિકા રૂપ ચાર તીર્થની સેવા કરતી હતી. નિરાધારની આધાર હતી, કયાં સુધી કહીએ ! મહારાણી ચેલ્લના સર્વ પ્રકારે બધા જીવોને માટે હિતકારી, પથ્યકારી અને સુખકારી હતી. તથા અનેક પ્રકારે ધર્મક્રિયા કરતી થકી શીલવ્રત આદિ આરાધન કરતી થકી ત્રણે કાળ સામાયિક કરતી હતી. કહું છે કે:—

“સા ચેલ્લણા મૂમિયલં પમજ્જ, વત્થાઈ સવ્વં પહિલેક્કવ મવા ।

વદ્ધા સદોરં મુહવત્તિમાસે સામાઈયં તં કુણ્ણ તિકાલં ॥ ૧ ॥”

તે ચેલ્લના મહારાણી વિધિપૂર્વક પહેલાં ગુચ્છાથી ભૂમિને પુંજ પછી વસ્ત્રોની પ્રતિલેખના (પડિલેહણા) કરી મેં ઉપર દોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા બાંધીને ત્રણે કાલ (સવાર બપોર સાંજ) સામાયિક કરતી હતી.

એક સમય કૃષ્ણિક મહારાજ બધા અલંકાર પહેરીને પોતાની માતા ચેલ્લના મહારાણીની પાસે ચરણ-વંદન માટે આવ્યા. પોતાના પતિનાં દુઃખથી દુઃખિત આર્તધ્યાન કરતી પોતાની માતાને જોઈને કહેવા લાગ્યા.—હે જનની ! હું પોતે મોટા રાજ્યના અલિષેકથી અલિષેક કરાયેલો હોઈ વિશાલ રાજ્યશ્રીને અનુલવ કરી રહ્યો છું તેથી તમારા મનમાં શું સંતોષ, ઉલ્લાસ આનંદ નથી થતો ? શું માફ લાગ્યોદય તમને નથી ગમતું ? પુત્રનાં આવાં વચન સાંભળી મહારાણી ચેલ્લના દેવી બોલી—પુત્ર ! તું દેવ તથા શુરૂ સમાન પરમ સ્નેહવાળા પોતાના પિતાને બંધનમાં નાખી પોતે રાજ્યશ્રીને અનુલવ કરી રહ્યો છે. એવાં દુષ્ટૃત્યથી કેવી રીતે માફ મન સંતુષ્ટ તથા આનંદિત રહી શકે ?

ત્યારે કૃષ્ણિક મહારાજ બોલ્યા—હે જનની ! મારા પિતાનો મારા ઉપર કેવી ભતનો અનુરાગ છે ?

માતા કહે—વત્સ ! જે તારો ઉપકારી છે તેનોજ તું દ્વેષ કરે છે. જે—તારો જન્મ થયા પછી મારી આજ્ઞાથી દાસીએ તને અશોકવાટિકામાં મૂકી દીધો હતો તે વખતે તારી આ આંગળી કુકડાએ પોતાની તીખી ચાંચથી ખાંડિત કરી દીધી હતી અને તું અનાથ (નિરાશ્રિત) થઈ પડ્યો—પડ્યો રોતો હતો. અચાનક તારા પિતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને તને ઉપાડી લાવ્યા. તારી આંગળી ઉપરનો ઘા વધી ગયો હતો અને તું બહુ ભેરથી રૂદ્ધ કરતો હતો. જ્યારે તારી આંગળીમાં પીપ (પર) ભરાઈ જતું હતું ત્યારે તને ઘણી પીડા થતી હતી, અને તને જરા પણ આરામ મળતો નહોતો. ત્યારે તારા પિતા તારો તડકડાટ અને વેદનાને ભેદને દુઃખિત હૃદય થઈ દયાથી ઔષધ ઉપચાર કરતા હતા અને પરમ સ્નેહથી તારી આંગળીને મોઢામાં લઈ પરને ચુસીને થુકી દેતા હતા તથા તને સર્વ રીતે આરામ પહોંચાડતા હતા. આવી રીતે સ્વભાવથીજ પરમ ઉપકારી હિતેશ્ચ પિતાના તરફ તું હવે કૃતદ્ધન લાવને ધારણ કરી દુષ્ટ વ્યવહાર કરતાં કેમ શરમાતો નથી ?

આ પ્રકારે માતાના માર્મિક સ્નેહ ભર્યા શબ્દો સાંભળી કૃષ્ણિકે એક લાંબો નિઃસાસો નાખ્યો તથા તેજ વખતે આસન ઉપરથી ઊઠીને પિતાનું બંધન કાપી નાખવા હાથમાં કુહાડો લીધો અને જે પર્ણિજરામાં શ્રેણિક હતા તે તરફ જવા માંડ્યું. જ્યારે શ્રેણિકે કૃષ્ણિકને યમરાજ સમાન કુહાડી હાથમાં લઈને આવતો જોયો ત્યારે ભયથી ધ્રુજતા શ્રેણિકના મનમાં શંકા થઈ કે—રખે આ કુહાડી લઈને યમના જેવો મારી પાસે આવી રહ્યો છે અને મને ન જાણે કેવા કુખેતથી મારશે. એમ વિચારી જ્યાં સુધી તે પાસે આવી પહોંચે તેટલાજ વખતમાં તેમણે પોતાની વીંટીમાં લગાડેલ તાલપુટ વિષને ચુસીને પોતાના મોઢાનો ત્યાગ કર્યો.

બાદ આ ભેદ કૃષ્ણિક બહુ દુઃખિત થયો તથા પિતાના દેહને અગ્નિ-સંસ્કાર આદિ મૃતક કર્મ કરીને પોતાના દુરાચારોની મનમાં ને મનમાં નિંદા કરતો થકો ખેદચુકત થતો પોતાને ઘેર આવ્યો. રાજ્યના લારને વહન કરતાં થોડા

દિવસો પછી પિતાનો શોક ભૂલાવા લાગ્યો પણ જ્યારે-જ્યારે પિતાનું બિછાનું આસન વગેરે વસ્તુઓને જોતો ત્યારે-ત્યારે કૃષ્ણિક રાજના મનમાં બહુ દુઃખ થતું હતું, આ કારણથી રાજગૃહ નગરને છોડીને રાજ્યે પોતાની રાજધાની ચંપાનગરીમાં કરી અને ત્યાં પોતાના ભાઈઓ તથા કુટુંબિઓ સાથે રહીને રાજ્ય કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે મહારાજ કૃષ્ણિકનું વર્ણન અહીં સમાપ્ત થાય છે.

રથમુશલ સંગ્રામ કાકારણ

રથમુશલ સંગ્રામનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન આ પ્રકારે છે:—

કૃષ્ણિક રાજને યુદ્ધમાં સહાયતા કરવાવાળા કાલકુમાર આદિ દશ કુમારોને રથમુશલ સંગ્રામમાં ઘણા માણસોનો વિનાશ કરવાના કારણથી નરકપ્રાપ્તિરૂપ કર્મોનું ઉપાર્જન કર્યું તથા નરકગામી બન્યા તેજ દશ કુમારોનું વર્ણન આ પ્રથમ અધ્યયનમાં છે. આ કારણથી આનું ‘નિરયાયુ’ નામ છે.

હવે રથમુશલ સંગ્રામની ઉત્પત્તિનું કારણ કહે છે:—

ચંપાનગરીમાં કૃષ્ણિક રાજ રાજ કરતા હતા. તેમને વૈહલ્ય તથા વૈહાયસ એ બે નાનાભાઈ હતા. તેઓ પિતાએ આપેલા સેચનક હાથી ઉપર બેસીને દિવ્ય કુંડલ, વસ્ત્રો તથા હાર પહેરીને વિલાસ કરતા હતા. તેમને જોઈને પદ્માવતી રાણીએ સેચનક હાથીને પોતાના કબજામાં લેવા માટે કૃષ્ણિકને પ્રેરણા કરી. બ્રાહ્મ-પ્રેમને લીધે કૃષ્ણિકે બહુ સમજાવી છતાં પણ રાણીનું મન હાથીથી હઠયું નહિ. આખરે પદ્માવતીની વાત માનીને કૌણિકે બંને ભાઈઓ પાસેથી હાથી માંગ્યો. હાથી માગવાથી બંને ભાઈને ખીક લાગી અને પોતાના પરિવાર સાથે વિશાલા-નગરીમાં પોતાના નાના ચેટક મહારાજની પાસે ચાલ્યા ગયા.

કૃષ્ણિકે દ્વંત દ્વારા રાજ ચેટક પાસે હાર તથા હાથી સહિત ભાઈઓ માંગ્યા ત્યારે ચેટકે દ્વંત દ્વારા કૃષ્ણિકને આ સમાચાર મોકલ્યા “ જો તમે રાજ્યનો ભાગ આ બંનેને દેતા હો તો તેઓને તથા હાર તેમજ હાથીને મોકલી શકું.” આ સાંભળી મહારાજ કૃષ્ણિકની આંખો લાલ થઈ ગઈ તથા તેમણે સંદેશ મોકલ્યો- જો હાર હાથીની સાથે વૈહલ્ય અને વૈહાયસને નથી મોકલતા તો યુદ્ધને માટે તૈયાર થઈ જાઓ. ચેટકે કહ્યું-અમે પણ તૈયાર છીએ.

આ પ્રમાણે યુદ્ધનો નિશ્ચય થયા પછી કૃષ્ણિકની સાથે કાલકુમાર આદિ દશયે ઓરમાન નાનાભાઈ ચેટક રાજ સાથે લડવા માટે આવ્યા. એ દશેયમાં દરેકની સાથે ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી ઘોડા તથા રથ હતા અને ત્રણ ત્રણ કરોડ સૈનિક હતા. કૃષ્ણિક રાજની પાસે પણ એવડીજ સેના હતી.

ચેટક (ચેડા) મહારાજે પણ આ પ્રકારનો લડાઈનો પ્રસંગ સમજીને અઠાર દેશના ગણરાજઓનું સંગઠન કર્યું. કાલ આદિ કુમારોની દરેકની પાસે બેટલી સેનાઓ હતી તેટલીજ ચેટક આદિ પ્રત્યેક રાજની પાસે હતી. ત્યાર પછી ખત્રેનું યુદ્ધ થયું. ચેટક (ચેડા) મહારાજ તો યુદ્ધકાલમાં વ્રતધારી હતા. એથી યુદ્ધમાં એક દિવસમાં એકજ અમોઘ બાણ છોડતા હતા. આ તરફ કૃષ્ણિકના સૈન્યમાં ગરૂડ-વ્યૂહ હતો તથા ચેટક (ચેડા) ના સૈન્યમાં સાગર-વ્યૂહ હતો. ત્યાર પછી પહેલે દિવસ કૃષ્ણિક રાજનો નાનોભાઈ કાલકુમાર પોતાની સેના સહિત સેનાપતિ ખનીને પોતે ચેટક (ચેડા) મહારાજની સાથે લડતાં લડતાં તેના અમોઘ બાણથી માર્યો ગયો, અને કૃષ્ણિકની સેનાનો નાશ થઈ ગયો.

બીજે દિવસે સેના સાથે સુકાલકુમાર યુદ્ધમાં ચેટકના બાણથી માર્યા ગયા. આવી રીતે ત્રીજે દિવસે મહાકાલ કુમાર, ચોથે દિવસે કૃષ્ણકુમાર, પાંચમે દિવસે સુકૃષ્ણ કુમાર, છઠ્ઠે દિવસે મહાકૃષ્ણ કુમાર, સાતમે દિવસે વીરકૃષ્ણ કુમાર, આઠમે દિવસે રામકૃષ્ણકુમાર, નવમે દિવસે પિતૃસેનકૃષ્ણકુમાર, તથા દશમે દિવસે પિતૃમહાસેનકૃષ્ણકુમાર, ચેટકના એક-એક બાણથી માર્યા ગયા. દશેય કુમારોના માર્યા ગયાથી 'ચેટકને જીતું' એવા ભાવથી કૃષ્ણિક રાજએ દેવતાનું આરાધન કરવા માટે અઠમ (૩ ઉપવાસ) કર્યો તેથી શકેંદ્ર તથા અમરેંદ્ર પ્રસન્ન થયા તથા કૃષ્ણિકની પાસે આવ્યા. તેમાંથી શકેંદ્ર બોલ્યા.—હે કૃષ્ણિક! ચેટક (ચેડા) રાજ વ્રતધારી શ્રાવક છે તેથી અમે તેને નહિ મારી શકીએ, પણ તારી રક્ષા કરી શકીએ. શકેંદ્રના મુખથી નિકળેલાં આ વચનો સાંભળીને કૌણિકે 'તથાસ્તુ' કહ્યું. કૌણિકના 'તથાસ્તુ' કહેવાથી એટલે સ્વીકાર કરી લીધા પછી શકેંદ્રે કૌણિકની રક્ષાને માટે વજના જેવું અભેદ કવચ વૈક્રિય ક્રિયાથી બનાવ્યું.

અમરંદ્રે મહાશિલાકંટક તથા રથમુશલ નામે સંગ્રામ વિકૃત્વિત કર્યો.

‘મહાશિલાકંટક’-ને મહાશિલાના જેવો પ્રાણોનો કંટક અર્થાત્ ઘાતક છે. તે મહાશિલાકંટક કહેવાય છે, અથવા તણખલાની અણીથી મારવાથી પણ હાથી ઘોડા આદિને મહાશિલાકંટકથી મારવા જેવી તીવ્ર વેદના થાય છે; એ સંગ્રામને ‘મહાશિલાકંટક’ કહે છે.

રથમુશલ—મુશલયુક્ત રથને ‘રથમુશલ’ કહે છે. અર્થાત્ રથમાંથી નીકળી મુશલ બહુ વેગથી દોડીને શત્રુપક્ષનો વિનાશ (સંહાર) કરે છે. એ સંગ્રામને “રથમુશલ” કહે છે. (૧૨)

કાલી રાનીકે વિચાર

ત્યાં કૃષ્ણિકની સાથે કાલકુમાર પોતાની સેના લઈને રથમુશલ સંગ્રામમાં ઉપસ્થિત થયા. આ મતલબનું સૂત્ર કહે છે—‘તણં સે કાલે’ ઇત્યાદિ.

સંગ્રામનો નિશ્ચય થઈ ગયા પછી તે કાલકુમાર નિશ્ચિત વખતે ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી ઘોડા રથ આદિ અને ત્રણ કરોડ પાયદળ સેનાને લઈને ગરૂડ વ્યૂહમાં અગીયારમા ભાગના ભાગીદાર રાજા કૃષ્ણિકની સાથે ‘રથમુશલ’ સંગ્રામમાં ઉપસ્થિત થયા. (૧૩)

‘તણં તોસે’ ઇત્યાદિ.

સંગ્રામનો આરંભ થતાં એક વખત કુટુંબ-બગરણા કરતી કાલી

મહારાણીના હૃદયમાં વૃક્ષના અંકુરની પેઠે ‘આધ્યાત્મિક’ અર્થાત્ આત્મ-વિષયક વિચાર ઉત્પન્ન થયો. તે ‘ચિંતિત’=અર્થાત્ વારંવાર સ્મરણથી દ્વિપત્રિત સમાન, ‘કલ્પિત’=તે પુત્ર વિષેનો વિચાર વ્યવસ્થાયુક્ત થવાથી પલ્લવિતના સમાન, ‘પ્રાર્થિત’=મનમાં વિચારનો સ્વીકાર થઈ જવાથી પુષ્પિતના સમાન, ‘મનોગત સંકલ્પ’=તે ઇષ્ટ રૂપથી મનમાં નિશ્ચય થઈ જવાથી ફલિતના સમાન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો.

ભાવાર્થ—

સંગ્રામ શરૂ થઈ જતાં મહારાણી કાલીના હૃદયમાં પુત્ર-સ્નેહના કારણે એક સમય વૃક્ષના ફળુગા જેવો આત્મિક ભાવ અંકુરિત થયો. પછી તેજ વિચાર વારંવારના ચિંતન સ્મરણથી દ્વિપત્ર અર્થાત્ જેમ ખીજમાંથી અંકુર અને અંકુર જરા વધવાથી એ કોમલ કિસલય—જે નવાં પાંદડાં નિકળે છે તેવીજ રીતે વિચારોનું સ્વરૂપ વધવા બાદ તેજ વાતસલ્યમય વિચાર ‘કલ્પિત’ અર્થાત્ ‘પલ્લવિત’ વધારે પાંદડાંના રૂપમાં આગળ આવે—પછી મનમાં વધતા—વિસ્તાર પામતા તે વિચારો ‘પ્રાર્થિત’ થઈ જતાં યાને પોતાનાજ વિશ્વાસથી સ્વીકારાઈ જવાથી પુષ્પિત ફૂલની પેઠે થઈ ગયા તથા અંતમાં જ્યારે તેના ઉપર દૃઢ સંકલ્પ થઈ ગયો ત્યારે તે ‘ફલિત’ જેવી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે અર્થાત્ વૃક્ષનાં ફળની જેમ ફલરૂપ થઈ ગયા.

હવે મહારાણી કાલીના વિચાર (સંકલ્પ)નું સ્વરૂપ કહે છે—‘एवं खलु’ ઈત્યાદિ.

મારો પુત્ર કાલ કુમાર ત્રણ ત્રણ હબ્બર હાથી ઘોડા રથ તથા ત્રણ કરોડ સેનાની સાથે સંગ્રામમાં ગયો છે. મારા મનમાં આ વાતનો સંશય આવે છે કે તે યુદ્ધમાં શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવશે કે નહિ ? તે જીવિત રહેશે કે નહિ ? તેનાથી શત્રુ પરાજિત પામશે કે નહિ ? હું મારા લાલ કાલકુમારને જીવિત અવસ્થામાં જોઈશ કે નહિ ? આ પ્રકારના અનેક સંશયાત્મક વિચાર કરવા લાગી. એવા કર્તવ્ય અકર્તવ્યના વિચાર તથા તેના નિર્ણય જ્યારે શિથિલ અવસ્થાને ધારણ કરવા લાગ્યા ત્યારે એકદમ રાણીનું મન મલિન થઈ ગયું તથા. હથેળી ઉપર પોતાનું મોં રાખીને પુત્ર વિરહના દુઃખથી પીડાતી રાણી આર્તધ્યાન કરવા લાગી અત્યંત દુઃખને

લીધે કરમાઈ ગયેલાં કમળના જેવાં નેત્ર તથા મુખને નીચું કરીને બેસી ગઈ. તેનું મુખ ગરીબ માણસના જેવું શોકાચ્છાદિત (દીલગીરીથી છવાઈ ગયેલું) ઉદાસીન થઈ ગયું તે માનસિક દુઃખોથી ઘેરાયેલી શોકના સાગરમાં ડૂબી જવાથી આર્ત ધ્યાનપરાયણા હતી. (૧૪)

‘ તેજં કાલેજં ’ ઇત્યાદિ.

તે કાળે તે સમયે શ્રમણુ લગવાન મહાવીર સ્વામી તે નગરીમાં પધાર્યા. દેવતા તથા મનુષ્યોની સલામાં લબ્યોને ધર્મદેશના દેવા લાગ્યા. ધર્મકથા સાંભળવા માટે પરિષદ નીકળી. લગવાન અહીં પધાર્યા છે એવો વૃતાન્ત સાંભળી કાલી રાણીના મનમાં વક્ષ્યમાણ-આ પ્રમાણે વિચાર ઉત્પન્ન થયા. (૧૫)

તે વિચાર આ છે:—‘ एवं खलु ’ ઇત્યાદિ—

શ્રમણુ લગવાન મહાવીર પ્રભુ અહીં પધાર્યા છે તથા સંયમી લોકોના કદ્દને અનુસરી નિવાસને માટે ઉદ્યાનપાલની (વાડીના પાલક કે માળીની) આજ્ઞા લઈને સંયમ તથા તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાબે છે. તથા રૂપ અરિહંત અર્થાત્ સર્વજ્ઞતાના કારણે જેનાથી કોઈ વાત અબ્બણી નથી અને સંપૂર્ણ ઐશ્વર્યના કારણેજ લગવાન છે. તેમનાં વર્ધમાન આદિ નામ તથા કશ્યપ આદિ વગેરે ગોત્રને સાંભળવાથી શુભ પરિણામ સ્વરૂપ મહાકલ થાય છે—તો સમ્મુખ જવું, શુભનું કીર્તન કરવું, તથા પાંચે અંગોને યતનાપૂર્વક નમાવીને નમસ્કાર કરવા, શરીર આદિ વગેરેની મુખ-સાતા પૂછવી તથા લગવાન ત્યાગી હોવાથી સાવધના પરિહાર પૂર્વક તેમની નિરવઘ સેવા કરવી એ બધાંનું શું ફળ હોય તેનું તો કહેવુંજ શું ?

તેમનાં વચનનાં આચાર અને તેમનાં એક પણ શ્રેષ્ઠ શ્રુત ચારિત્ર ધર્મ યુક્ત તથા સમસ્ત પ્રાણિઓનું હિતકારી સુચવન સાંભળવાથી જે મહાકલ મળે છે તો તેમના વિપુલ શ્રુત ચારિત્ર રૂપી જે અર્થ છે તેનાં ગ્રહણ કરવાનાં ફળનું તો કહેવુંજ શું ? તે ફળ તો અકથનીય છે. આથી હું શ્રમણુ લગવાન મહાવીર પ્રભુની પાસે બઉં તથા તેમને વંદન નમસ્કાર કરું, સત્કાર સમ્માન કરું જે કલ્યાણ સ્વરૂપ છે. મંગલ સ્વરૂપ છે દૈવત અર્થાત્ ઈષ્ટ દેવ છે તથા ચૈત્ય—જ્ઞાનસ્વરૂપ છે તે પ્રભુની વિનયપૂર્વક ઉપાસના કરું.

હવે અહીં શ્રમણ ભગવાન આદિ શબ્દોના વિશેષ અર્થ કરીએ છીએ.

(૧) શ્રમણ=સાડા બાર વરસ સુધી ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા કરી તેથી 'શ્રમણ' નામથી પ્રસિદ્ધ છે. (૨) ભગવાન-ભગ શબ્દના જ્ઞાન આદિ દશ અર્થ જેમાં હોય તેને ભગવાન કહેવા. 'ભગ' શબ્દના દશ અર્થ—

(૧) સંપૂર્ણ પદાર્થોને વિષય કરવા વાળું જ્ઞાન.

(૨) મહાત્મ્ય અર્થાત્ અનુપમ તથા મહાન્ મહિમા.

(૩) વિવિધ પ્રકારના અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ પરિપહોને સહન કરવાથી ઉત્પન્ન થનારી અથવા સંસારની રક્ષા કરવાવાળી અલૌકિક ભાવનાથી ઉત્પન્ન થનારી કીર્તિ.

(૪) ક્રોધ આદિ કષાયોનો સર્વથા નિગ્રહરૂપ વૈરાગ્ય.

(૫) તમામ કર્મોના ક્ષયસ્વરૂપ મોક્ષ.

(૬) સુર-અસુર અને માનવના અંતઃકરણને હરી લેવાવાળું સૌંદર્ય.

(૭) અંતરાય કર્મના નાશથી ઉત્પન્ન થનારું અનંત બળ.

(૮) ઘાતિયા કર્મ રૂપી પડદો હટી જવાથી પ્રાદુર્ભૂત હોવાવાળી અનંત અતુષ્ટ્ય (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય-સ્વપ) લક્ષ્મી.

(૯) મોક્ષનાં દ્વારને ઉઘાડનારું સાધન શ્રુત ચારિત્ર યથાખ્યાત ચારિત્ર રૂપ ધર્મ.

(૧૦) ત્રણ લોકના આધિપત્ય રૂપ ઐશ્વર્ય.

(૩) મહાવીર-મોક્ષના અનુષ્ઠાનમાં પરાક્રમ કરવાવાળા મહાવીર કહેવાય.

એવા મહાવીર વર્ધમાન સ્વામી ચરમ તીર્થંકરની નિર્મળ મનની સાથે વાણીથી સ્તુતિ કરે. યતના-પૂર્વક પાંચ અંગ નમાવીને નમસ્કાર કરે. યતના-પૂર્વક અભ્યુત્થાન આદિ નિરવધ ક્રિયાથી ભગવાનનો સત્કાર કરે. મનોયોગ-પૂર્વક અર્હન્તોનું ઉચિત વાક્યોથી સન્માન કરે. કર્મબંધથી ઉત્પન્ન થનારી ઉપાધિ અને વ્યાધિના નાશક હોવાથી 'કલ્ય' તે મોક્ષ કહેવાય છે. તેને પ્રાપ્ત કરાવનાર હોવાથી ભગવાન કલ્યાણ-સ્વરૂપ છે. અથવા-જ્ઞાનાદિ રત્નત્રયરૂપ મોક્ષ માર્ગના ઉપદેશ દ્વારા ભવ્ય જીવોને જન્મ જરા મૃત્યુ રૂપ રોગથી મુક્ત કરે છે. આ કારણથી પણ કલ્યાણ-સ્વરૂપ છે. સંપૂર્ણ હિતને પ્રાપ્ત કરાવવાવાળા તથા ભવસાગરથી તારવાવાળા છે તેથી ભગવાન મંગલ-સ્વરૂપ છે. અથવા અજર અમર ગુણોથી ભવ્ય જનોને ભૂષિત કરવાના કારણે મંગલ મોક્ષ કહેલ છે. તેને જે પ્રાપ્ત કરાવે તે મંગલ કહેવાય છે. આથી ભગવાન પણ મંગલ છે. એવા ઈષ્ટદેવ-સ્વરૂપ હોવાથી દૈવત છે અને વિશિષ્ટ જ્ઞાનવાળા હોવાથી ચૈત્ય છે. એવાં ભગવાનની વિનય-પૂર્વક નિરવધ સેવા કરે તથા મારા હૃદયમાં રહેલ પુત્રસબંધી પ્રશ્નનો નિશ્ચય-ખુલાસો-કરે. આ પ્રકારે પોતાના મનમાં વિચાર કરી કાલી મહારાણીએ પોતાના કૌટુંબિક (આજ્ઞાકારી) જનોને બોલાવ્યા તથા આજ્ઞા કરી.

હે ચતુર કાર્યકર્તાઓ ! તમે લોકો ઉત્તમ રથ-શીઘ્ર ગતિવાળા રથ જેની આગળ પાછળ તથા બન્ને બાબુઓએ ચાર ઘંટાઓ લગાડેલી એવા ધાર્મિક અશ્વરથ, સારથી આદિ સહિત લઈ આવો. કૌટુંબિક પુરૂષોએ કાલી મહારાણીની આજ્ઞા પ્રમાણે રથ તૈયાર કરીને તેને કહ્યું:-હે મહારાણી ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે રથ તૈયાર છે. (૧૬)

‘ત્વણં સા’ ઇત્યાદિ. પછી રાણીએ સ્નાન કર્યું તથા પશુ પક્ષી આદિને માટે અન્નનો લાગ કાઢવા રૂપી બલિકર્મ કર્યું તથા દૃષ્ટિદોષ (નજર) ના નિવારણને માટે મષી (કાજળ)નું ચિહ્ન કર્યું તથા પાપનાશ કરવા માટે જેમ પ્રાયશ્ચિત્ત કરાય છે તેવીજ રીતે દુઃસ્વપ્ન આદિ દોષોના નિવારણને માટે મંગલરૂપ સરસવ, દહીં, ચાવલ, અંદન તથા દૂર્વા વગેરેને ધારણ કર્યા; તથા વજનમાં અલ્પ પણ કિંમતમાં ભારે એવાં ઘરેણાંથી શરીરને શણગાર્યું. સેવાપરાયણ કૃપડી દાસીઓ આદિ ૧૮ પ્રકારની દાસીઓને સાથે ચાલવાને હુકમ કર્યો તેનાં નામ આ પ્રકારે છે:—(૧) ચિલાત નામના અનાર્થ દેશમાં ઉત્પન્ન થનારી કૃપડી અને ઠીંગણી દાસીઓ (૨) જે દેશમાં નાનાં નાનાં પેટવાળાં જન્મ લે છે તે દેશની. (૩) બર્બરની દેશની. (૪) બકુશ દેશની. (૫) ચૌન દેશની. (૬) પલ્લ દેશની. (૭) ઇસનિક દેશની. (૮) વાસિનિક દેશની. (૯) લાસિક દેશની. (૧૦) લકુશ દેશની (૧૧) દ્રવિડ દેશની. (૧૨) સિંહલ દ્વીપ દેશની (૧૩) અરબ દેશની. (૧૪) પક્કણ દેશની. (૧૫) બહુલ દેશની. (૧૬) મુસંડ દેશની. (૧૭) શબર દેશની. તથા (૧૮) પારસ દેશની દાસીઓ.

આવી રીતે અનેક દેશમાં ઉત્પન્ન થનારી દાસીઓ ઇંગિત, ચિતિત, પ્રાર્થિ-
તને જાણવા વાળી હતી.

‘ ઇંગિત ’ નો અર્થ નેત્ર, મુખ, હાથ તથા આંગળી આદિના ઇશારાથી
અભિપ્રાયને જાણવો.

‘ ચિતિત ’—હૃદયના લાવને અનુમાનથી સમજવો.

‘ પ્રાર્થિત ’—અભિલષિત (ઇચ્છા જેની હોય તે) અનુમાનથી જાણવું.

એવી દાસીઓની સાથે અંત:પુરરક્ષક પુરૂષવૃંદથી તથા અનેક દેશના
ઉત્પન્ન થનારા દાસસમૂહથી ઘેરાયેલી અંત:પુરથી બહાર નીકળીને લવનના સલા-
મંડપમાં જે ઠેકાણે ધાર્મિક રથ હતો ત્યાં જઈ રથમાં બેઠી. પછી પોતાના સઘળા
પરિવારની સાથે અંધા નગરીના મધ્ય રસ્તામાં ઘઈને જ્યાં પૂર્ણેલદ્ર ચૈત્ય હતો
ત્યાં પહોંચી. તથા તીર્થંકરોનાં છત્રાદિ અતિશયોને જોઈને પોતાના રથને ઉભો રાખી
નીચે ઉતરી અને પછી પોતાના સઘળા પરિવાર સાથે પાંચ અભિગમ-પૂર્વક
જ્યાં લગવાન બિરાજતા હતા ત્યાં પહોંચીને વિધિપૂર્વક વંદના-નમસ્કાર કર્યા
તથા સપરિવાર લગવાનની સમુખ માથું નમાવીને વિનયપૂર્વક અંજલિ પુટને
(જોડેલા હાથને) લલાટ પર રાખી ઊભી રહીને સેવા કરવા લાગી. (૧૭)

ધર્મકથા

‘તણ સમજે’ ઇત્યાદિ. બાદ મોક્ષગામી શ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામીએ
કાલી મહારાણીને લક્ષ્ય કરી વિશાલ પરિષદમાં ધર્મકથા કહી. ધર્મકથાનું વિશેષ
વર્ણન જાણવા માટે જ્ઞાસુઓએ અમારી બનાવેલી ઉપાસકદશાઙ્ગ સૂત્રની અગર
ધર્મસંજીવની નામની ટીકામાં જોઈ લેવું જોઈએ.

‘ જાવ ’ શબ્દથી અગાર અનગાર ધર્મની શિક્ષામાં તત્પર શ્રાવક તથા
શ્રાવિકાને લગવાનની આજ્ઞાના આરાધક સમજવા ॥ ૧૮ ॥

હવે કાલી રાણીના પ્રશ્નનું વર્ણન કરે છે.—‘ ત્વણં સા ’ ઇત્યાદિ.

શમણુ લગવાન મહાવીરની પાસેથી શ્રુતચારિત્રલક્ષણુ ધર્મ સાંભળીને તથા તેને હૃદયમાં ધારણુ કરી પ્રકુલિલત થઈ ત્રણુ વાર વંદન—નમસ્કાર કરી આવી રીતે લગવાનને પૂછવા લાગી—

હે લગવન! મારો પુત્ર કાલકુમાર ત્રણુ ત્રણુ હબર હાથી—ઘોડા—રથ તથા ત્રણુ કરોડની પાયદળ સેનાની સાથે રથમુશલ સંગ્રામમાં ગયો છે તે વિજયી થશે કે નહિ ?, તે જીવતો રહેશે કે નહિ ?, તે હારી જશે કે જીતશે ?, હું તેને જીવતો દેખીશ કે નહિ ?,

આવા કાલી મહારાણીના પ્રશ્નો સાંભળીને લગવાન ખોલ્યા—હે કાલી મહારાણી ! તારો પુત્ર કાલકુમાર ત્રણુ ત્રણુ હબર હાથી—ઘોડા—રથ તથા યુદ્ધની તમામ સામગ્રી સાથે કૃણિક રાજાની સાથે રથમુશલ સંગ્રામમાં યુદ્ધ કરતો થકો સેના તથા રણુસામગ્રી તમામ નાશ પામવા પછી, મોટા મોટા વીરોનાં મરણુથી અને ધાયલ થવાથી તથા ધ્વજા પતાકા આદિ ચિન્હો જમીનદોસ્ત થઈ જવાથી એકલોજ પોતાના પરાક્રમથી બધી દિશાઓને નિસ્તોજ કરતો થકો રથમાં બેસીને ચેટક રાજાના રથની સાથે મહાવેગથી આવ્યો. (૧૯)

કાલકુમારવૃત્તાન્ત

‘ ત્વણં સે ચેટક ’ ઇત્યાદિ ત્યાર બાદ ચેટકરાજ કાલકુમારને પોતાની સમ્મુખ આવેલો ભેઈને તત્કાળ ક્રોધિત થઈ ગયા, રૂષ્ટ થયા તથા આંતરિક ક્રોધ ને લીધે તેના હોઠ ક્રંક્રંડવા લાગ્યા, તેમણે રૌદ્ર (ભયાનક) રૂપ ધારણુ કર્યું એવું ક્રોધની જ્વાલાથી ખબવા લાગ્યા. આવેશથી કપાળ ઉપર ત્રણુ રેખા ચડાવીને ધનુષ સજ્જ કરી તેના ઉપર બાણુ ચડાવીને યુદ્ધની જગોએ ઊભા રહ્યા અને બાણુને કાન સુધી ખેંચ્યું. આખરે ચેટકે ‘ કૂટ ’ અર્થાત્ બહુ મોટા પથરનું ખનાવેલ ‘ મહાશસ્ત્ર-વિશેષ ’ જેના એક વારના પ્રહારથીજ પ્રાણુ નીકળી જાય, તેની પેઠે બાણુનો પ્રબલ પ્રહાર કરી કાલકુમારનો પ્રાણુ લઈ લીધો. આથી હે કાલી ! તું કાલકુમારને જીવિત દેખશે નહિ. (૨૦)

કાલી રાનીકો પુત્રશોક

‘તણ્ણં સા’ ઇત્યાદિ. લગવાનની પાસેથી પોતાના પુત્રનું એવું વૃત્તાંત સાંભળીને તથા તે નક્કી સમજીને કાલી મહારાણી પુત્રમરણના દુઃખથી દુઃખિત થઈને જેમ કુહાડીથી કપાયેલી ચંપકલતા પડી જાય તેમ મૂચ્છિત થઈને જમીન પર ધડાક પડી ગઈ. થોડા વખત પછી ચેતના આવી તથા દાસીઓની મદદથી ઊભી થઈ પછી લગવાનને વંદન નમસ્કાર કરીને ઓલી-હે ભદંત જેમ આપ કહો છો તેમજ છે ચથાર્થ છે. શંકારહિત છે. સત્ય છે તથા સર્વથા સાચુંજ છે. એમ કહી લગવાનને વંદન નમસ્કાર કરી અગાઉ વર્ણવેલા ધાર્મિક રથમાં એસીને પોતાના સ્થાને ગઈ. (૨૧)

ગૌતમ પ્રશ્ન

રાણીના ગયા પછી શ્રી ગૌતમ સ્વામી લગવાનને પુછે છે:—‘મંતેત્તિ’ ઇત્યાદિ.

હે ભદંત! કાલકુમાર ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી—થોડા—રથ તથા પોતાના સંપૂર્ણ સૈન્ય વર્ગ સાથે રથમુશલ સંગ્રામમાં લડાઈ કરતો થકો ચેટક રાબના વજ્રસ્વરૂપ એકજ ખાણથી માર્યો ગયો. તે મૃત્યુને અવસરે કાલ કરીને ક્યાં ગયો અને ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ?.

લગવાન કા ઉત્તર

લગવાન કહે છે—હે ગૌતમ! આવાં કૂર કર્મ કરનાર તે કાલકુમાર પોતાની સેના સહિત લડતો થકો અહીંથી મરણ પામી પંકપ્રભા નામના ચોથા નરકમાં હેમામ નામના નરકવાસમાં દસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો નૈરયિક (નારકી) થયો.

પુનઃ ગૌતમ સ્વામી પુછે છે:—‘કાલેણ મંતે’ ઇત્યાદિ.

હે ભદ્રંત ! તે કાલકુમાર હિંસા, બુઠ, આદિ સાવધ અનુષ્ઠાનરૂપ આરંભથી, તલવાર આદિ શસ્ત્રોથી પ્રાણિઓનો નાશ કરવારૂપ, સમારંભથી, જેનાથી પ્રાણિઓનો સંહાર થાય એવા આરંભનું આચરણ કરવાથી, કેવી જાતના શબ્દાદિ વિષયલોગથી, કેવી જાતની તીવ્ર અભિલાષા વડે ઉત્પન્ન થતા વિષયોના સંલોગથી, તથા કેવી જાતના મહારંભ અને મહાપરિગ્રહરૂપ વિષયોની અભિલાષારૂપ લોગોપલોગોથી તથા કેવાં અશુભ કર્મોના પુંજથી તે કાલ કરીને (મૃત્યુ પામીને) ચોથા નરકમાં ગયો? લગવાન કહે છે—હે ગૌતમ ! તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામની નગરી હતી જે ઋદ્ધિ આદિથી સમદ્ર હતી. તેમાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેની રાણીનું નામ નંદા હતું જે બહુ સુકુમાર હતી. પોતાનાં પૂર્વજન્મમાં કરેલાં પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલાં મનુષ્ય-સખંધી સુખોનો અનુભવ કરતી વિચરતી હતી. તેને અભયકુમાર નામે પુત્ર હતો જે સુકુમાર રૂપવાન તથા બધાં લક્ષણોથી યુક્ત હતો. સામ, દાન, દંડ, ભેદ આદિ નીતિમાં નિપુણ હતો. ચિત્ત પ્રધાનની પેઠે રાજકાર્યને દક્ષતાપૂર્વક કરતો હતો.

ચેલના રાનીકે દોહદ

‘તસ્સણ’ ઇત્યાદિ. તે શ્રેણિક રાજાની બીજી રાણી ચેલના હતી. જે સુકુમાર (કોમળતા) આદિ સ્ત્રીને લગતા ગુણોથી સર્વ પ્રકારે યુક્ત હતી. તેણે સ્વપ્નામાં એક વખત સિંહને જોયો અને જાગી ઉઠી. પ્રભાવતીની પેઠે રાજાને સ્વપ્ન કહ્યું જેથી રાજાએ સ્વપ્નપાઠકોને ખોલાવ્યા, તેઓએ સ્વપ્નફલ કહ્યું. રાજાએ તેમને પ્રીતિદાન આપીને વિસર્જિત (વિદાય) કર્યા. સ્વપ્નફલ સાંભળ્યા પછી રાણી પોતાના મહેલમાં ગઈ.

‘તણં તોસે’ ઇત્યાદિ. પછી રાણી ચેલનાને ત્રણ મહિના પુરા થતાં એવો ડાહલો (તીવ્ર ઇચ્છા) થયો કે ધન્ય તે માતાઓને તેમનો જન્મ તથા જીવતર સફલ છે કે જે પોતાના પતિના ઉદ્ધરવલિ (કલેબ્દ)ના માંસને શૂળ ઉપર સેકીને તથા તેલમાં તળીને કે અગ્નિમાં સેકીને દાડની સાથે તેનો સ્વાદ લેતી અને અરસપરસ દેતાં પોતાના એ દોહદને પરિપૂર્ણ કરે છે. જે હુંપણુ મારા પતિ શ્રેણિક રાબ્દના પકાયેલાં તળેલાં અને સેકેલાં કલેબ્દનાં માંસથી મારો દોહદ પૂરો કરું તો ધન્ય બનું પણુ તેમ કરવામાં હું અસમર્થ છું. (૨૫)

‘તણં સા’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે ચેલના રાણી પોતાને દોહદ (ઇચ્છા) પુરી ન થવાથી લોહી સૂકાઇ જવાથી શુષ્ક થઇ ગઇ. અરૂચિથી આહાર આદિ ન કરવાથી ભૂખી રહેવા માંડી. શરીરમાં માંસ ન રહેવાથી શરીરે દુબળી થઇ ગઇ. મનમાં ઘા લાગવાથી રોગીસમાન થઇ ગઇ. શરીરની કાંતિ ઓછી થતાં તેજરહિત થઇ ગઇ. તેનું મન દીન સમાન ઉત્સાહરહિત તથા મોહું નિસ્તેજ થઇ ગયું. આમ રાણીનો ચહેરો ફીકો પડી ગયો. આથી નેત્ર તથા મુખ નીચે ઝુકાવીને ખેડી થતી યથાયોગ્ય પુષ્પ-વસ્ત્રાદિ અલંકારો ધારણુ કરતી નહોતી. તે હાથના મર્દનથી કરમાયેલી કમલની માળા જેવી કાંતિ વગરની દુઃખિત મન વાળી કર્તવ્ય અકર્તવ્ય વિવેકથી રહિત બની જઇને સઘળો વખત આર્તધ્યાનમાં વીતાવતી હતી. (૨૬)

‘તણં તોસે’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી ચેલના રાણીની સેવા કરવાવાળી દાસીઓ પોતાની રાણીની એવી અવસ્થા જોઇને શ્રેણિક રાબ્દની પાસે જઇ હાથ જોડી શ્રેણિકરાબ્દને કહેવા લાગી-હો સ્વામિન્ ! ખબર નથી કે ચેલના રાણી શું કારણથી સુકાઇ ગઇ છે તથા દુઃખિત થઇને આર્તધ્યાન કરે છે. (૨૭)

‘તણં સે’ ઇત્યાદિ.

મહારાજ શ્રેણિક, દાસીએને મોઢેથી આ વૃત્તાંતને સાંભળી, ગભરાતા જલદી ચેલના રાણીની પાસે આવ્યા, તથા ચેલના રાણીની ખરાબ અવસ્થાને જોઈને બોલ્યા—હે દેવાનુપ્રિયે ! તમારી આ પ્રકારની દુઃખજનક અવસ્થા કેવી રીતે થઈ ગઈ ? શા માટે આર્તધ્યાન કરે છે ? આ સાંભળીને રાણી ક્રોધ ન બોલી. પછી રાજ્યએ બે ત્રણ વાર ફરીને પૂછ્યું—હે દેવાનુપ્રિયે ! શું તમારી આ વાત સાંભળવા લાયક હું નથી જેથી મારાથી તું પોતાની વાત છુપી રાખે છે ? આ પ્રકારે બે ત્રણ વાર રાજ્યએ પૂછવાથી રાણી બોલી—હે સ્વામી ! એવી કોઈ વાત નથી જે આપથી છાની રખાય તથા આપ તે સાંભળવા યોગ્ય ન હો. આપ તે સર્વથા સાંભળી શકો છો. એ વાત આમ છે—તે ઉદાર સ્વપ્નના ફલ સ્વરૂપ ગર્ભના ત્રીજા મહિનાના અંતમાં મને એવા પ્રકારનો દોહદ (ઇચ્છા) ઉત્પન્ન થયો કે તે માતાને ધન્ય છે કે જે પોતાના પતિના ઉદર-વલિના માંસને પકાવી તળીને અગ્નિમાં સેકી ભુંજી મદિરાની સાથે એક બીજી સખીને આપતી આસ્વાદ લેતી પોતાનો દોહદ પુરો કરે છે. મને પણ એવોજ દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે પણ હે સ્વામિન્ ! તે પુરો નહિ થવાથી આજ મારી આવી દશા થઈ છે અને આર્તધ્યાન કરું છું. (૨૮)

શ્રેણિક રાજકે વિચાર

‘તણં સે’ ઇત્યાદિ.

ચેલના રાણીની આવી વાત સાંભળી રાજ્ય બોલ્યા—‘ હે દેવાનુપ્રિયે ! તું

આર્તધ્યાન છોડી દે. હું એવોજ પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી તારો દોહદ પુરો થાય. એમ કહી રાજાએ મનને આનંદ કરાવનારી, વાંછિત અર્થ (ધૃષ્ટા પ્રમાણે) દેવાવાળી, પ્રેમમયી, મનોહર, વારંવાર મનને સારી લાગનારી, અદ્ભુત, મનો-વાંછિત ક્ષણે દેવાવાળી, સુખદાયી, ગર્ભવાંછાને પૂર્ણ કરવાવાળી, કાનને પ્રિય લાગવાવાળી, મત્ત અનેલ કોયલના સ્વર જેવી મનોહર વાણી દ્વારા રાણીને સંતુષ્ટ કરી. રાણીને આ પ્રકારે આશ્વાસન દઈને રાજા સલામંડપમાં આવ્યા. તથા પૂર્વદિશા તરફ મોં રાખી પોતાના સિંહાસન પર બેઠા. તથા તે દોહદ (ધૃષ્ટા) પુરો કરવાની ચિંતા કરવા લાગ્યા. પરંતુ—

(૧) શાસ્ત્રોના અભ્યાસ વિનાજ ન જોયેલા ન સાંભળેલા તથા અનુભવમાં પણ ન આવેલા વિષયોને યથાર્થરૂપે જાણવા વાળી ‘ઐત્પત્તિકી’ બુદ્ધિ, (૨) વિનયથી ઉત્પન્ન થનારી ‘વૈનચિકી’ બુદ્ધિ, (૩) હમેશાં કાર્ય કરવાથી ઉત્પન્ન થનારી ‘કાર્મિકી’ બુદ્ધિ, (૪) ઉમરના પરિણામે ઉત્પન્ન થનારી ‘પારિણામિકી’ બુદ્ધિ. આ ચારે પ્રકારની બુદ્ધિ દ્વારા તથા અનેક સાધન-સામગ્રી એટલે અનેક પ્રયોગ દ્વારા પણ રાજા તે દોહદને પુરો કરવામાં સમર્થ ન થયા તેથી આર્તધ્યાન કરવા લાગ્યા. (૨૯)

ચેલ્લના રાની કે દોહદ

‘इमं च नं’ ઇત્યાદિ.

આ બાબુ અભયકુમાર સ્નાન કરી તમામ પ્રકારનાં આભૂષણોથી સજ્જ થઈ મહેલમાંથી નીકળી તેજ સલામંડપમાં આવ્યા કે જ્યાં શ્રેણિક રાજા બેઠા હતા. શ્રેણિક રાજાને આર્તધ્યાન કરતા જોઈ કહ્યું—હે તાત ! હું જ્યારે બીજા દિવસે આવતો ત્યારે આપ મને જોઈ ખુશી થતા હતા પણ આજ શું કારણ છે કે મારી સામુંજ જોતા નથી તથા આર્તધ્યાનમાં બેઠા છો. જો હું આ વાતને

સાંભળવા યોગ્ય હું એમ સમજતા હો તો જે હોય તે યથાર્થ રૂપે નિઃસંકોચ થઈ મને કહો જેથી હું તેનું નિરાકરણ કરવા પ્રયત્ન કરું.

અલયકુમારની એવી વિનયયુક્ત વાણી સાંભળી રાજા બોલ્યા—હે પુત્ર ! એવી કોઈ વાત નથી કે જે તારાથી છાની રખાય—તારી નાની માતા ચેલના રાણીને મહાસ્વપ્નના ત્રીજા માસને અંતે દોહદ (ધંચ્છા) ઉત્પન્ન થયો છે કે—‘તમારા ઉદરબલિમાંસને પકાવી તળી ભુંજી (સેકી) મદિરાની સાથે આસ્વાદ કરું’. આ દોહદ પુરો ન થવાના કારણે તે મહાદુઃખિત તથા કૃશકાય થઈ આર્તધ્યાન કરી રહી છે, હે પુત્ર ! તે દોહદને પૂર્ણ કરવા માટે અનેક ઉપાય વિચારી જોયા પણ કોઈ ઉપાય પૂરો થાય તેમ દેખાતો નથી. એ માટે આર્તધ્યાન કરતો બેઠો છું. પોતાના પિતાના મુખેથી એવાં વચન સાંભળી અલયકુમાર બોલ્યા—હે તાત ! આપ આર્તધ્યાન છોડો, હું જલદી એવો ઉપાય કરીશ કે જેથી મારી માતાનો દોહદ પૂર્ણ થઈ જશે.

આ પ્રમાણે વિનય વાણી મધુર વચનોથી પોતાના પિતાનું મન સંતુષ્ટ પમાડી અલયકુમાર પોતાને મહેલ ગયા. ત્યાં આવીને તેણે અંગત ગુપ્ત પુરૂષોને બોલાવીને કહ્યું કે—હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે લોકો અમારિઘોષણા કરેલી સીમા (રાજ્યની અમુક સીમાની અંદર હિંસા ન કરવી એવી ઘોષણા—બહિરાતવાળી જગ્યા) થી બહાર કસાઈખાનામાંથી ખસ્તીપુટ સાથે લીલું (તાબું) માંસ લઈ આવો.

ત્યાર પછી તે રાજપુરૂષોએ તેમની આજ્ઞાનું કહ્યા પ્રમાણે પાલન કર્યું (૩૦)

‘તણ્ણ સે’ ઇત્યાદિ.

પછી અલયકુમારે એકાંત સ્થાનમાં રાજાને સીધા (ચીતા) સુવડાવી તેના પેટ ઉપર તે માંસના લોથ ને રાખ્યો પછી તેને ખસ્તીચર્મથી બાંધ્યો. તે એલું

લાગતું હતું કે જાણે તેમાંથી લોહી ઝરતું હોય. ત્યાર પછી રાણીને ઉપર-મહેલમાં બોલાવી તથા તે આ દેખાવ જોઈ શકે એવાં યોગ્ય સુવિધાજનક સ્થાને બેસાડી. પછી રાજાને જેમ રાણી બરાબર જોઈ શકે તેવા અને થોડા અંધકારવાળા સ્થાને સુવાડયા. પછી રાજાના પેટ ઉપર આંધેલાં તે માંસ કાતરથી કાપી-કાપીને વાસણમાં રાખી દીધું.

થોડા વખત સુધી રાજા ખોટી મૂર્છામાં પડયા રહ્યા અને પછી આપસમાં વાત કરવા લાગ્યા

આવી રીતે અભયકુમારે રાણીનો દોહદ (ઇચ્છા) પુરો કર્યો. રાણી પોતાનો દોહદ પુરો થવાથી ગર્ભને ધારણ કરતી સુખ પૂર્વક રહેવા લાગી. (૩૧)

ચેલ્લના રાની કે વિચાર

‘ તણ્ણ તોસે ’ ઇત્યાદિ.

એક સમય રાણી રાતમાં વિચાર કરવા લાગી કે આ બાળકે ગર્ભમાં આવતાંજ પોતાના બાપનાં કલેબનું માંસ ખાધું આથી મારે માટે યોગ્ય છે કે આ ગર્ભને સડાવવા માટે-પાડી નાખવા માટે-ગાળવા માટે અને નાશ કરવા માટે કાંઈ ઉપાય કરું એવા વિચાર કરી રાણીએ ઐષધી આદિથી એવાજ ઉપાય કર્યા. પરંતુ તે ગર્ભ ન સડયો, ન પડયો, ન ગળ્યો કે ન કોઈ પ્રકારે તેનો નાશ થઈ શક્યો. (૩૨)

‘તણ્ણં સા’ ધત્યાદિ.

પછી રાણી પોતાના પ્રમાસમાં નિષ્ફલ જવાથી અક્સોસ કરવા લાગી ખેદ યુક્ત થઈ અને ધારેલું કાર્ય આમ વિક્સ થવાથી પોતે અસમર્થ થઈ અને આર્ત-ધ્યાનવશ દુઃખી થઈને ગર્ભનું પાલન કરવા લાગી. તથા નવ માસ વીત્યા પછી સુકુમાર અને સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો. (૩૩)

ચેલ્લનાકો શ્રેણિકકા ઉપાલમ્ભ

‘ તણ્ણં તોસે ’ ધત્યાદિ.

પછી રાણીના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે—આ બાળકે ગર્ભમાં આવતાંજ બાપની ઉદરવલીનું માંસ ખાધું બે મોટો થતાં સમર્થ બનશે તો ન બાણે અમારા વંશનો કયા પ્રકારે નાશ કરશે. આથી મને ઉચિત છે કે આને એકાંત સ્થાન જ્યાં કોઈ બોધ ન શકે એવા ઉકરડા ઉપર ફેંકાવી દેવો.

એવો પોતાના મનમાં વિચાર કરી દાસીને બોલાવી, અને તેને કહ્યું—હે દેવાનુપ્રિયે ! આને સંતાડીને લઈ જા અને એકાંત ઉકરડે નાખી દે.

આવી રીતે ચેલ્લના રાણીની આજ્ઞા થતાં દાસીએ તે બાળકને હાથ વડે ઉપાડીને અશોકવાટિકામાં જઈને એકાંત સ્થાનમાં ઉકરડે ફેંકી દીધો. તે બાળક બહુ તેજસ્વી હતો આ કારણે તેનાથી અશોક-વાટિકા પ્રકાશયુક્ત બની ગઈ.

પછી રાજા શ્રેણિકના બાણવામાં કોઈ રીતે આવ્યું કે રાણી ચેલ્લનાએ

જન્મતા (નવજાત શિશુ) બાળકને ક્યાંક ફેંકાવી દીધો છે ત્યારે રાજા પોતે તપાસ કરવા માટે ગયા—કમથી તપાસ કરતાં અશોકવાટિકામાં આવ્યા અને ઉકરડા ઉપર પડેલા બાળકને દીઠો. તેને જોઈને તેજ વખતે રાજા બહુ ગુસ્સે થયા અને ક્રોધમાં બળતાં થકા તેઓ તે બાળકને હાથમાં ઉપાડી લઈને ચેલના રાણીની પાસે પહોંચ્યા અને અનેક પ્રકારના આક્રોશ શબ્દોથી રાણીનો તિરસ્કાર કર્યો. અનેક પ્રકારના કઠોર શબ્દોથી અનાદર કરી તર્જની આંગળી દેખાડી બહુ અપમાન કર્યું અને કહ્યું—હે રાણી ! શા માટે તે મારા આ બાળકને દાસી દ્વારા ઉકરડીએ ફેંકાવી દીધો. આવી રીતે ચેલના રાણીને ઠપકો આપી દેવ, ગુરૂ, ધર્મ આદિના સોગંદ આપી—આપી આ પ્રમાણે બોલ્યા—હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આ બાળકની આપત્તિથી રક્ષા કરો અને વસ્ત્રથી ઢાંકી પ્રસૂતિગૃહમાં લઈ જાઓ. જેવી રીતે આ સુખી રહે તેવા પ્રયત્ન કરો તથા સ્તન—પાન આદિ કરાવી તેનું સારી રીતે પાલન—પોષણ કરો.

આ પ્રકારે રાજાના કહેવાથી રાણી પોતાના આ દુષ્કૃત્યથી સ્વતઃ લજ્જિત થઈ, ‘રાજા મારા આ દુષ્કૃત્યથી પોતાનાં મનમાં શું સમજાયા હશે’ એમ વિચારીને રાજાથી લજ પામી, આ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારે બહુ લજ્જિત થઈ. પતિના વિરૂદ્ધ આચરણથી રાણીને અતિશય ખેદ અને પશ્ચાત્તાપ થયો બાદ હાથ જોડીને સવિનય પુત્રપાલન રૂપ રાજાની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી બાળકનું સારી રીતે પાલન કરવા લાગી. (૩૪)

‘ તણ તસ્સ ’ ઇત્યાદિ.

એકાંત ઉકરડી ઉપર નાખી દીધેલા તે છોકરાની આંગળીના આગલા ભાગને કુકડા કરડી ગયો જેથી તેની આંગળી પાકી ગઈ તથા તેમાંથી વારંવાર લોહી અને પડ વહેવા લાગ્યું. આથી તેને બહુ વેદના થતી હતી અને આર્તસ્વરથી રૂદન કરતો હતો.

તેનો આર્તનાદ સાંભળી રાજા તેની પાસે આવતો અને બાળકને ઉપાડીને તેની આંગળી પોતાના મોંમાં લઈને ઝરતાં લોહી અને પડને ચુસી-ચુસીને થુકી નાખતો હતો જેથી તે બાળકની વેદના ઓછી થતી હતી. અને તે શાંત (રડતો બંધ) થઈ જતો હતો. જ્યારે જ્યારે તે બાળક વેદનાથી તડકડવા લાગતો ત્યારે ત્યારે રાજા શ્રેણિક આવીને તેની વેદના તેજ રીતે શાંત કરતા હતા.

કૂણિકકાનામકરણ

બાદ માતા પિતાએ ત્રીજે દિવસે તે બાળકને ચંદ્ર સૂર્યનાં દર્શન કરાવ્યાં. પછી બારમે દિવસ મોટા ઉત્સવથી તે બાળકનું નામ પાડતાં બોલ્યા કે-ઉકરડી ઉપર નાખી દીધેલા અમારા આ બાલકની આંગળી કુકડાના કરડી ખાવાથી કુણિક (સંકુચિત) થઈ ગઈ તેથી આ બાળકનું ગુણનિષ્પન્ન (ગુણ દર્શાવતું) નામ ‘ કૂણિક ’ રાખવું જોઈએ. આવું વિચારી માતા પિતાએ તેનું નામ ‘ કૂણિક ’ રાખ્યું. (૩૫)

‘ તણ તસ્સ ’ ઇત્યાદિ.

નામકરણ પછી કૂણિકનાં કુલપરંપરાનુસાર ઉત્સવ-વિવાહ આદિ કાર્ય મેઘકુમાર સમાન થયાં. શ્વશુરના તરફથી આઠ-આઠ દહિજ વસ્તુ આવી અને ઉત્તમ મહેલમાં પૂર્વપુણ્યોપાર્જિત મનુષ્યસબંધી પાંચે ઇદ્રિયોના સુખનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. (૩૬)

‘ તણં તસ્સ ’ ઇત્યાદિ.

પછી એક સમય કૃષ્ણિક કુમાર રાત્રિના પાછલા પહોરમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે શ્રેણિક રાજાનું રાજ્ય શાસનરૂપ પ્રતિબંધ હોવાના કારણે સુખ-પૂર્વક રાજ્ય-લક્ષ્મીનો ઉપલોગ હું કરી શકતો નથી. માટે મને ઉચિત છે કે આ શ્રેણિક રાજાને કોઈ પણ રીતે બંધનમાં નાખી દઉં અને હું પોતે રાજા બનીને રાજ્ય લક્ષ્મીનો ઉપલોગ કરું. એમ વિચાર કરી રાજાનાં છિદ્ર જોવા મંડ્યો. શ્રેણિક રાજાનું કોઈ છિદ્ર દ્વષણ અને મર્મ હાથ ન આવવાથી એક સમય કાલ આદિ દશ કુમારોને પોતાના ઘરમાં જોલાવી સલાહ કરવા લાગ્યો. કહ્યું કે—આપણે રાજાના કારણથીજ રાજ્યશ્રીનો ઉપલોગ કરી શકતા નથી. આથી કોઈ પણ રીતે રાજાને બંધનમાં નાખી આપણે રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, સેના, વાહન, ખબનો, કોઠાર તથા દેશ એના અગીયાર લાગ કરીને આપણે પોતેજ રાજ્યશ્રીનો ઉપલોગ કરીએ. આ વાતનો ખંધા કુમારોએ સ્વીકાર કરી લીધો. પછી એક સમય તક જોઈને કૃષ્ણિકે રાજા શ્રેણિકને બંધનમાં નાખી દીધો અને રાજ્યાલિષેક કરાવી પોતે રાજા બની બેઠા. (૩૭)

‘ તણં સે’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી એક દિવસ તે રાજા કૂણિક તમામ પ્રકારના વસ્ત્ર અને અલંકારોથી સન્નિજત થઈ પોતાની માતા ચેલ્લના દેવીના ચરણ-વંદન માટે હર્ષ અને ઉત્સુક્તાની સાથે જલદી-જલદી આવ્યો. અને તેણે પોતાની માતાને દીન હીન અવસ્થામાં આર્તધ્યાન કરતી જોઈ. તે આર્તધ્યાન કરતી ચેલ્લના દેવીનાં ચરણ વંદન કરીને ઘોલ્યો-હો જનની ! હું પોતાના તેજ-પ્રતાપથી મહારાજ્યા-લિષેકપૂર્વક આ વિશાલ રાજ્યશ્રીનો ઉપયોગ કરી રહ્યો છું, તો શું આ જોઈને તને સંતોષ થતો નથી ? તારા મનમાં નથી ઉલ્લાસ, નથી પ્રમોદ કે નથી સુખ. આનું શું કારણ છે ? (૩૮)

‘ તણં સા ’ ઇત્યાદિ.

કૂણિકનાં એવાં વચન સાંભળીને રાણી ચેલ્લનાએ રાજા કૂણિકને આવી રીતે કહેલું શરૂ કર્યું-હો પુત્ર ! તારા આ રાજ્યાલિષેકથી મને સંતોષ અથવા મનમાં ઉલ્લાસ, પ્રમોદ એટલે સુખ કેવી રીતે થાય ? કેમકે તું અત્યંત સ્નેહ તથા અનુરાગયુક્ત દેવ અને શુરૂજન સમાન પોતાના પિતા પ્રિય રાજા શ્રેણિકને બંધનમાં નાખી આ વિશાલ રાજ્ય સુખનો ઉપલોગ કરે છે.

આ સાંભળી રાજા કૃષ્ણિકે ચેલ્લના દેવીને આ પ્રમાણે કહેવા માંડ્યું—હે માતા ! આ રાજા શ્રેણિક જે મારો ઘાત ચાહે છે અને મારું મરણ તથા બંધન ચાહવાવાળો છે તથા મારા મનને દુઃખ દેનારો છે. તે મારા ઉપર અત્યંત રનેહ તથા અનુરાગથી અનુરક્ત કેમ હોઈ શકે ?

કૃષ્ણિકના આ પ્રકારે કહેવાથી ચેલ્લના દેવીએ તેને કહ્યું:—

હે પુત્ર ! સાંભળ—ન્યારે તું મારા ગર્ભમાં આવ્યો ત્યારથી ત્રણ મહિના પૂરા થતાં મને એવી જાતનો દોહદ (તીવ્ર ધમ્છા) ઉત્પન્ન થયો કે:—

તે માતાને ધન્ય છે કે જે પોતાના પતિના ઉદરવલિ માંસને તળી ભૂંજીને માદરાની સાથે ખાતાં પોતાનો દોહદ સંપૂર્ણ રીતે પૂરો કરે છે. હું પણ જો રાજા શ્રેણિકનું ઉદરવલિનું માંસ ખાઉં તો બહુ સાફ થાય ” આ પ્રકારનો દોહદ થવાથી હું દિન—રાત આર્તધ્યાન કરવા લાગી અને દાહદ પૂરો ન થવાથી સુકાધને પીળી પડી ગઈ. ન્યારે તારા પિતાને આ ખબર દાસીઓ દ્વારા જાણવામાં આવી ત્યારે તેમણે મારા મોઢેથી મારા દોહદનું વૃત્તાંત સાંભળીને તે અલયકુમાર દ્વારા પરિપૂર્ણ કર્યો. દોહદ પૂરો થયા પછી મેં વિચાર કર્યો કે આ બાળકે ગર્ભમાં આવતાંજ પોતાના પિતાનું માંસ ખાધું તો જન્મ લઈને તો ખબર નહિ કે તે શું કરશે ? માટે આ ગર્ભનો કોઈ પણ ઉપાયથી નાશ કરી નાખું. પણ તે ગર્ભનો નાશ ન થઈ શક્યો અને તું પેદા થયો. તારો જન્મ થયા પછી મેં તને દાસી મારકૃત એકાંત સ્થાન—ઉકરડે ફેંકાવી દીધો. પછી આ હકીકતની તારા પિતા રાજા શ્રેણિકને ખબર પડી. તેમણે તારી તપાસ કરી અને તને ગોતીને રાજા મારી પાસે લાવ્યા. તેમણે તારો પરિત્યાગ કરવા માટે મને બહુ ઠપકો આપ્યો અને મને સોગંદ આપીને કહ્યું કે—‘ આ બાળકનું સારી રીતે પાલન પોષણ કરો. ’ તું ઉકરડે પડ્યો હતો ત્યારે તારી આંગળીના આગલા ભાગને કુકડો કરડ્યો હતો જેથી તને બહુ વેદના થતી હતી અને તું તે કષ્ટથી દિવસ રાત બહુ રડયાજ કરતો હતો તે સમયે તારા પિતા તારી કપાયેલી આંગળીને પોતાના મોમાં લઈ પડ્ડ અને લોહી જે

નીકળતું હતું તે ચૂસીને થુંકી દેતા હતા. ત્યારે તને શાંતિ થતી હતી અને તું છાનો રહી જતો હતો. જ્યારે વળી પાછી પીડા થતી ત્યારે તારા પિતા એવીજ રીતે કરતા હતા. અને તું શાંતિ મળવાથી છાનો રહી જતો હતો. હે પુત્ર ! આ કારણથી હું કહું છું કે તારા પિતા રાજા શ્રેણિક તારા પર બહુ સ્નેહ અને અનુ-રાગ રાખતા હતા.

શ્રેણિકમરણ

તે કૃષ્ણિક રાજા ચેલ્લના રાણીના મોઢેથી આ પ્રમાણે હકીકત સાંભળી કહેવા લાગ્યા—હે માતા ! મેં સર્વ પ્રકારે હિત કરવાવાળા, ઈષ્ટદેવ સ્વરૂપ પરમ ઉપકારક, બહુજ સ્નેહભાવ રાખવાવાળા મારા પિતા રાજા શ્રેણિકને બંધનમાં નાખ્યા તે વાજબી ન કર્યું તેથી હું પોતે જઈને તેમનાં બંધન કાપી નાખ્યું છું. એમ કહી કુહાડી હાથમાં લઈ જ્યાં કેદખાનું હતું ત્યાં ગયા.

ત્યાર પછી રાજા શ્રેણિકે હાથમાં કુહાડી લઈને કૃષ્ણિક કુમારને આવતો જોયો. જોઈને તેના મોઢેથી તુરત આવા શબ્દો નીકળી પડ્યા કે—“આ કૃષ્ણિક કુમાર અનુચિત ચાહવા વાળો કર્તવ્યહીન નિર્લજ્જ થઈને કુહાડી લઈ જલ્દી અહીં આવે છે, ખબર નથી પડતી કે તે મને કેવી રીતે ખરાબ રીતે મારી નાખશે. આ વાતથી ડરી જઈને રાજા શ્રેણિકે પોતાની અંગુઠીમાં રહેલ તાલપુટ ઝેર પોતાના મોમાં મૂક્યું. મોમાં મૂક્યા પછી તે ઝેર એક પળ માત્રમાં આખા શરીરમાં ફેલાઈ ગયું અને રાજા પ્રાણથી અને હલન-ચલનથી રહિત થઈ મૃત્યુ પામ્યા.

ત્યાર પછી કૃષ્ણિક કુમાર કેદખાનામાં આવ્યા અને આવીને રાજા શ્રેણિકને પ્રાણ અને હલન-ચલનથી રહિત-મરેલા જોયા, જોઈને પિતાના મરણજન્ય સહન ન થાય એવાં દુઃખથી રૂદન કરતા થકા તીક્ષ્ણધાર વાળી કુહાડીથી કાપેલા કોમળ અંપક વૃક્ષની પેઠે જમીન ઉપર ઘડાંગ પડી પડ્યા.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિક કુમાર થોડા સમય પછી મૂર્છારહિત થયા મૂર્છા હટી ગયા પછી તે રૂદન કરતા કરૂણ શબ્દથી આર્તનાદ કરતા શોક અને વિલાપ કરતા કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા—હું અલાગી છું, પાપી છું. પુણ્યહીન છું, જેથી મેં ખરાબ કાર્ય કર્યું દેવ ગુરૂજન સમાન પરમ ઉપકારી અને સ્નેહ મમતાથી લાગણી

રાખનાર પોતાના પિતા શ્રેણિક રાજને બંધનમાં (કેદખાનામાં) નાખ્યા અને મારાજ કારણથી એનું મૃત્યુ થયું. એમ કહીને પોતાના કુટુંબીઓની સાથે રૂદ્ધ કરતા થકા બહુ સમારોહપૂર્વક રાજ શ્રેણિકની અંતિમ લૌકિક ક્રિયા કરી.

ત્યાર પછી તે કૂણિક રાજગૃહમાં પોતાના પિતાની ઉપલોગ સામગ્રીઓ ને જોઈને બહુજ દુઃખી થતા હતા. ક્યાંક તે પિતાનું સિંહાસન જોતા હતા તો ક્યાંક તેમની શય્યા; ક્યાંક તેમનાં આભૂષણ તો ક્યાંક તેમનાં વસ્ત્રો. આ સૌ જોઈ તેઓને પિતાનું સ્મરણ વારંવાર થયા કરતું હતું અને તેમણે પોતે કરેલાં પાપ કર્મોનું પણ સ્મરણ થઈ આવતું હતું જેથી પારવગરનું કષ્ટ પ્રાપ્ત થતું હતું. આ કારણથી તે ત્યાં રહી શક્યા નહિ અને એક સમય પોતાનાં અંતઃપુર કુટુંબ-સહિત પોતાની તમામ સામગ્રી લઈને રાજગૃહથી બહાર નીકળ્યા અને ચાલીને જ્યાં અંપાનગરી હતા ત્યાં ગયા. અને પછી અંપાનગરીને પોતાની રાજધાની બનાવીને ત્યાં રહેવા લાગ્યા થોડો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી તે પિતાના શોકને ભૂલી ગયા

ત્યાર પછી તે કૂણિક કુમાર પોતાના લાઈ કાલ આદિ દશ કુમારોને બોલાવીને રાજ્યના અગીયાર લાગ કરી તે લોકોને વેંચી દીધું તથા પોતાના રાજ્યનું પાલન પોતે કરવા લાગ્યા.

શ્રેણિકકે સાથ કૂણિકકા પૂર્વભવસંબન્ધ

કૂણિક શા માટે શ્રેણિકના મૃત્યુમાં કારણભૂત બન્યા ? આ કથાનક પ્રાસંગિક છે માટે તે નીચે બતાવીએ છીએ:—

રાજા શ્રેણિક પહેલાં વીતરાગધર્મી ન હોવાથી તેનામાં સમ્યક્ત્વ નહોતું. આથી તે દેવ ગુરૂ તથા ધર્મનો નિર્ણય કરવામાં અસમર્થ હતા. પરંતુ જ્યારે તેનો વિવાહ ચેલ્લનાની સાથે થયો ત્યારે તેની પ્રેરણાથી અને અનાથિ સુનીના સદુપદેશથી તેને સમ્યક્ત્વનો લાભ થયો અને તે વીતરાગના ધર્મને માનવા લાગ્યા પહેલાં તે શ્રેણિક રાજ એક સમય શુદ્ધ વાયુ સેવન કરવા માટે વનમાં ગયા તે વન શીતલ, મંદ, સુંગધ વાયુથી યુક્ત અને ભ્રત થયેલી કોયલના કલરવથી

કૂળિત હતું. ત્યાં એક તપસ્વીનો આશ્રમ હતો. તે આશ્રમમાં એક તાપસ મહિનો મહિનો ઉપવાસ કરી પારણાં કરતો હતો. રાજ તે તાપસને જોઈને અત્યંત ખુશી થયો અને તેઓને પ્રાર્થના કરી—હૈ મહાત્મનૂ! આપ મારે ત્યાં પારણાં કરવાને પધારો. ’ રાજની એવી પ્રાર્થના સાંભળી તાપસ બોલ્યો:—

હૈ રાજનૂ! હજી મારે પારણાં કરવાને પાંચ દિવસ અવશિષ્ટ (બાકી) છે. તે પુરા થઈ ગયા પછી હું તારે ત્યાં પારણાં માટે આવીશ પરંતુ મારે એક નિયમ છે તે ધ્યાનમાં રાખજો—હું પારણાંને દિવસ માત્ર એકજ ઘેર લિક્ષાને માટે જાઉં છું. જો ત્યાં લિક્ષા ન મળે તો વળી પાછો ફરીને માસ ખમણુ પછીજ પારણાં કરું છું. રાજ તે તાપસનો આ નિયમ સાંભળીને પોતાની રાજધાનીએ પાછો ગયો.

તેને પાંચ દિવસ વીતી ગયા પછી તે તાપસ પારણાંને દિવસ રાજ શ્રેણિકના દ્વારે આવ્યો. તે દિવસ રાજના માથામાં અસહ્ય વેદના હતી જેથી આખું રાજભવન વ્યાકુળ હતું આથી તે તાપસનો કોઈએ સત્કાર ન કર્યો. તાપસ આ પ્રમાણે રાજમહેલને અસ્થિર (વ્યસ્ત) જોઈ પાછો ફર્યો અને ફરી તે એક માસના ઉપવાસ કરવા લાગ્યો.

જ્યારે રાજને માથાનો દુઃખાવો મટી ગયો ત્યારે તે ફરીને તેજ તાપસની

પાસે ગયો અને તેને પારણાં માટે પોતાને ત્યાં આવવાની સવિનય પ્રાર્થના કરી. તાપસે રાજની પ્રાર્થનાને સાંભળી ફરીને પોતાનો તે નિયમ ખીજી વાર કહ્યો અને પછી રાજને ત્યાં પારણાં માટે આવવાનો સ્વીકાર કયો.

પારણાંને દિવસ તે તાપસ પાછો રાજને ત્યાં આવ્યો પરંતુ સંયોગવશાત્ તે દિવસ રાજલવનમાં આગ લાગી ગઈ તથા રાજ ‘આજે તાપસનો પારણાંનો દિવસ છે’ એ ભૂલી ગયો. તાપસે રાજલવનને આગની જ્વાળાઓથી બળતું જોયું અને જોઈને પાછો ફરી ગયો. અને પાછા ત્રીજા મહિનાના ઉપવાસ કરવા લાગ્યો. આગ શાંત થઈ ગયા પછી રાજને યાદ આવ્યું કે-મેં તાપસને પારણાં માટે આજે બોલાવ્યા હતા. પરંતુ રાજલવનમાં આગ લાગી જવાથી હું તે ભૂલી ગયો બિચારા તપસ્વી આ મહિનો પણ મારાજ કારણથી ભૂખ્યા રહ્યા. આ વિચારથી રાજને બહુ કષ્ટ થયું અને તે તાપસ પાસે ગયો અને પોતાના અપરાધ માટે ક્ષમાની યાચના કરી, અને ફરીને પોતાને ત્યાં પારણાં માટે આવવાની પ્રાર્થના કરી. તાપસે અપરાધને માટે ક્ષમા આપી દીધી અને રાજલવનમાં પારણાં માટે આવવાનો સ્વીકાર કરી લીધો.

પારણાંને દિવસે પાછો તે તાપસ રાજના દરવાજા પર આવ્યો પણ તે દિવસે દુર્ભાગ્યવશાત્ શત્રુએ તેની રાજધાની ઉપર ચડાઈ કરી હોવાથી રાજ સૈન્યને વ્યવસ્થિત કરી એકઠું કરવામાં રોકાયેલ હતો આથી તે ત્રીજી વખત પણ સત્કાર કરી શક્યો નહિ. તાપસ રાજને ઘેરથી તે દિવસ પણ પારણું કર્યા વગર પાછો ફર્યો અને ચોથા માસના ઉપવાસ શરૂ કર્યા.

ત્યાર પછી લડાઈથી કુરસદ મળ્યા પછી રાજ તાપસની પાસે આવ્યો અને પોતાની વિષત સંભળાવી ક્ષમા માગી અને પારણાં કરવા માટે ફરીને પ્રાર્થના કરી. તાપસે રાજને ક્ષમા કરી દીધી તથા પારણાં માટે તેને ત્યાં આવવાનો સ્વીકાર કર્યો.

ચોથા માસ સમાપ્ત થતાં તે પારણાં માટે રાજને દ્વારે આવ્યો. સંજોગથી તેજ દિવસે રાજને ઘેર છોકરો જનમ્યો પોતાના અંત:પુરના પરિજનો સાથે રાજ તે પ્રસંગમાં લાગેલા હતા આથી રાજને તાપસ આવવાનું બિલકુલ ધ્યાનમાં ન રહ્યું. તાપસને પારણાં માટે ભિક્ષા ન મળવાથી પાછા ગયા.

ઉત્સવ વીતી ગયા પછી રાજએ પોતાના પરિચારકો (નોકરો) ને પૂછ્યું- ‘તાપસ પારણાં માટે આવ્યા હતા ?’ તેઓએ કહ્યું-‘હા દેવ! એક તાપસ પારણા માટે આવ્યો હતો પણ તે પારણાં કર્યા વિનાજ પોતાને આશ્રમે પાછો ગયો.

તાપસ પોતાના આશ્રમમાં આવી વીતરાગના વચનરૂપી અમૃતપાન વગરનો ક્રોધરૂપી અગ્નિથી બળતો બળતો શુદ્ધ ધર્મની શ્રદ્ધાથી રહિત હોવાના કારણે શ્રેણિક રાજાને દ્વેષ કરતો આર્ત-રોદ્ર-ધ્યાનપૂર્વક આ પ્રકારે પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યો.

જો તિલતુષ (તલનાં ફેાતરાં) ની બરાબર પણ મારો તપશ્રયાનું કૃણ હોય તો હું ઇચ્છું છું કે 'હું આ રાજા શ્રેણિકને જન્માંતરમાં દુઃખદાયી થાઉં' આમ વિચાર કરી જન્માંતરમાં દુઃખ દેવાવાળો થવા નિદાન (નિયાણું) કર્યું.

ત્યાર પછી રાજા તાપસની પાસે આવ્યા તાપસે રાજાને કહ્યું-હો રાજા! તું મને વારે વારે નિમંત્રણ દઈને ભૂલી બંધ છે આજ મેં એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે-‘જ્યાં સુધી જીવું ત્યાં સુધી ચારે પ્રકારના અહારનો ત્યાગ કરી પરલવમાં તમને દુઃખદાયી થાઉં.’

રાજાએ તાપસને બહુ પ્રાર્થના કરી પણ તેનો કોપ શાંત થયો નહિ રાજા હારી જઈને તાપસના આશ્રમેથી પોતાની રાજધાનીમાં આવીને રાજકાર્યમાં કામે લાગી ગયો. તે તાપસ કાલાંતરે મરી ગયા પછી તેની રાણી ચેલ્લનાના ગર્ભમાં આવ્યો, તથા તેનો પુત્ર થઈને જન્મ્યો અને ‘કૃણિક કુમાર’ ના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો. નિદાન (નિયાણું) ના પ્રભાવથી તે શ્રેણિકનો ઘાતક થયો.

આ કુશુરુસેવાનું ફલ છે. આથી કુશુરુને છોડીને સદ્કુશુરુની સેવા કરવી જોઈએ. કુશુરુની સેવાથી નથી મોક્ષમાર્ગનું જ્ઞાન થતું કે નથી ભવભ્રમણ પણ મટતું. કુશુરુની સારી રીતે સેવા કરીએ તો પણ આત્મકલ્યાણ થઈ શકતું નથી. કહ્યું પણ છે કે:—

નાઽઽઞ્ચં સુષિક્તોઽપિ દદાતિ નિમ્બકઃ,

પુષ્ટા રસૈર્બન્ધ્યગવી પયો ન ચ ।

દુઃસ્થો નૃપો નૈવ સુસેવિતઃ શ્રિયં,

ધર્મં શિવં વા કુશુરુર્ન સંશ્રિતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થાત—હોંબડાને ગમે તેટલું પાણી પાચો તો પણ તેમાં આંબાનું ફલ ન આવી શકે. સારામાં સારી વસ્તુ ખવરાવવાથી પણ વંધ્યા ગાય ફૂધ ન આપી શકે. દરિદ્ર રાજાની ગમે તેટલી પણ સેવા કરવામાં આવે તો પણ તે ધન ન આપી શકે એવીજ રીતે કુત્સિત (અયોગ્ય) કુશુરુની સેવાથી નથી તો શ્રુતચારિત્રલક્ષણ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાતી કે નથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી.

‘કૃણિક, શ્રેણિકનો ઘાતક કેમ થયો ? તેનું વિવરણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે છે. (સૂ૦૩૯)

‘ તત્થળં ચંપાણ ’ ઇત્યાદિ.

તે ચંપાનગરીમાં શ્રેણિક રાજનો પુત્ર, રાણી ચેલ્લનાનો આત્મજ (દીકરો) રાજ કુણિકના સહોદર નાનાલાઈ વૈહલ્ય નામે કુમાર હતો કે જે સુકુમાર અને સુરૂપ હતો.

તે વૈહલ્ય કુમારને રાજ શ્રેણિકે પોતાની જીવિત અવસ્થામાં સેચનક નામનો ગંધહાથી તથા અઢાર સરવાળો હાર દીધો હતો. એક દિવસ તે વૈહલ્ય-કુમાર સેચનક ગંધહાથી ઉપર ચડીને પોતાના અંત:પુર પરિવાર સાથે ચંપાનગરીના મધ્યભાગમાં થઈને નીકળ્યો, નીકળીને વારંવાર ગંગાનદીમાં સ્નાન કરવા માટે ઉતર્યો ત્યાર પછી તે સેચનક હાથી વૈહલ્યની રાણીઓને પોતાની સૂંઢમાં પકડીને તેમાંથી કોઈ-એકને પોતાની પીઠ ઉપર રાખે તો કોઈને કાંધ ઉપર, કોઈને કુલ્ સ્થળ ઉપર રાખે તો કોઈને પોતાના માથા ઉપર, અને એ પ્રમાણે કોઈને પોતાના દંતશૂળ ઉપર રાખે તો કોઈને સૂંઢથી પકડીને ઉપર આકાશમાં લઈ જાય આવી રીતે કોઈ-એકને સૂંઢમાં દબાવીને હીંચકો ખવરાવે, કોઈને પોતાની દંતશૂળની વચમાં અધરથી રાખી લે તથા કોઈ-એકને પોતાની સૂંઢમાંથી નીકળતા કુંવારા વડે સ્નાન કરાવે, એમ કોઈને અનેક પ્રકારની કીડાઓથી સંતુષ્ટ કરે છે.

આ હકીકત આખા ગામમાં ફેલાઈ ગઈ તથા ઘણું મનુષ્યો ગલિઓ સડકો આદિ અનેક ઠેકાણે ઠેકાણે પોત પોતામાં આવી રીતે વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યા-‘ હે દેવાનુપ્રિયો ! વૈહલ્ય કુમાર સેચનક ગંધ હાથી દ્વારા અંત:પુર પરિવાર સહિત અનેક પ્રકારની કીડા કરે છે. ખરી રીતે રાજ્યશ્રીનો ઉપલોગ તો વૈહલ્ય કુમારજ કરે છે-નહિ કે રાજ કુણિક ।

ત્યાર પછી જ્યારે આ હકીકત રાણી પદ્માવતીના જાણવામાં આવી ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે—વૈહલ્યકુમાર સેચનક હાથી દ્વારા અનેક પ્રકારની ક્રોડા કરે છે માટે તેજ રાજ્યલક્ષ્મીના ફલનો ઉપલોગ કરતો રહે છે નહિ કે કૃષ્ણિક રાજ, માટે અમને આ રાજ્યથી કે જનપદથી શું લાલ જો અમારી પાસે સેચનક હાથી ન હોય તો ?, તેથી કૃષ્ણિક રાજને કહું કે વૈહલ્ય પાસેથી તે સેચનક હાથી લઇ લે એજ સાચું છે. એમ વિચાર કરી જ્યાં કૃષ્ણિક રાજ હતા ત્યાં ગઈ અને જઈને હાથ જોડી આ પ્રકારે બોલી-હે સ્વામી ! વૈહલ્યકુમાર સેચનક ગંધ હાથી દ્વારા અનેક પ્રકારની ક્રોડા કરે છે. હે સ્વામી ! જો આપણી પાસે સેચનક ગંધ હાથી ન હોય તો આ રાજ્ય અને જનપદથી શું લાલ ?

આ સાંભળી રાજ કૃષ્ણિકે પદ્માવતી દેવીના આ વિચારનો આદર કર્યો નહિ કે ન તે વાત તરફ ધ્યાન દીધું. માત્ર ચુપચાપ રહ્યા.

ત્યારપછી તેરાજ કૃષ્ણિકે રાણી પદ્માવતીના મારફત વારંવાર વિજ્ઞાપન કરવામાં આવતું તેથી એક વખત વૈહલ્ય કુમારને પોતાને ત્યાં બોલાવ્યો અને તેની પાસેથી સેચનક ગંધ હાથી તથા અઠાર સરવાળો હાર માગ્યો.

કૃષ્ણિકનો એવો અભિપ્રાય જાણીને વૈહલ્ય કુમારે આ પ્રકારે કહેવા માંડ્યું—હે સ્વામિન્ ! શ્રેણિક રાજ પોતાની જીવિત અવસ્થામાંજ મને સેચનક ગંધ હાથી તથા અઠાર સરવાળો હાર દીધો છે. જો તે આપ લેવા ચાહો છો તો મને પણ રાજ્ય તથા જન પદને અર્પણ લાગ આપો. પછી હું પણ આપને માટે આ જો આપીશ પરંતુ રાજ કૃષ્ણિકે વૈહલ્ય કુમારની આ વાત પસંદ કરી નહિ. ન તો કદી એ વાતનો ઠીક રીતે વિચાર કરી જોયો. માત્ર વારંવાર પોતાની માગણીજ કર્યા કરી.

ત્યાર પછી કૃષ્ણિક રાજા તરફથી વારંવાર હાથી તથા હારની માગણી થતાં વૈહલ્ય પોતાના મનમાં વિચાર કરે છે કે આ કૃષ્ણિક રાજા મારા ઉપર ખોટો દોષ લગાડીને મારો સેચનક ગંધ હાથી અને હાર મારી પાસેથી પડાવી લેવા માગે છે. માટે એજ વાજબી છે કે જ્યાં સુધી કૃષ્ણિક મારી પાસેથી તે હાથી અને હાર ન પડાવી લીએ તે પહેલાંજ સેચનક ગંધ હાથી તથા અઢાર સરવાળો હાર તથા અંત:પુર પરિવાર સહિત ઘરની તમામ વસ્તુઓ લઈને અંપાનગરીથી નીકળીને મારા નાના ચેટક રાજાની પાસે વૈશાલી નગરીમાં જઈને રહું. એમ વિચારી કરીને પછી તે વૈહલ્ય-કુમાર રાજા કૃષ્ણિકની અનુપસ્થિતિ-ગેર હાજરીની રાહ જોતો રહ્યા કરે છે.

ત્યાર પછી તે વૈહલ્ય કુમાર એક સમય કૃષ્ણિક રાજાની ગેરહાજરી જોઈ પોતાના અંત:પુર પરિવારની સાથે સેચનક હાથી, અઢાર સર વાળો હાર અને તમામ પ્રકારની ગૃહ સામગ્રી લઈને અંપાનગરીથી નીકળી વૈશાલી નગરીમાં આર્ય ચેટકની પાસે પહોંચી રહેવા લાગ્યો. (૪૦)

ચેટક-કૃષ્ણિકકા દૂતદ્વારા સંવાદ

‘તણ્ણ સે ક્ષણિણ’ ઈત્યાદિ.

ત્યાર પછી જ્યારે આ સમાચારની રાજા કૃષ્ણિકને ખબર પડી ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે વહલ્ય કુમાર મને કંઈ પણ કહ્યા-સાંલજ્યા વગરજ પોતાના અંત:પુર પરિવાર સહિત સેચનક ગંધ હાથી, અઢાર સરનો હાર અને તમામ પ્રકારની ગૃહસામગ્રી લઈને રાજા આર્ય ચેટકની પાસે જઈને રહ્યો છે. આ કાર-રણથી મારે માટે ચોગ્ય છે કે દૂત મોકલીને સેચનક ગંધ હાથી અને અઢાર સરનો હાર મંગાવી લઉં. એવો વિચાર કરી દૂતને ખોલાવી આમ તેને કહે છે— હે દેવાનુપ્રિય ! વૈશાલી નગરીમાં મારા નાના ચેટકની પાસે તું જા. તેની પાસે જઈ હાથ જોડીને જય-વિનય શબ્દથી રાજાને વધાવીને આ પ્રકારે કહે જે—હે સ્વામિન્ ! રાજા કૃષ્ણિક આ પ્રકારે વિજ્ઞપ્તિ કરે છે કે-મને કાંઈ પણ કહ્યા વગરજ

કુમાર વૈહલ્લ્ય સેચનક ગંધ હાથી અને અઢાર સરવાળો હાર લઈને આપની પાસે જલ્હીથી ચાલ્યો આવેલો છે. માટે આપ વૈહલ્લ્ય કુમારને સેચનક ગંધ હાથી અને અઢાર સરના હાર સહિત કૃપા કરીને મારી પાસે મોકલી આપો ત્યાર પછી તે દ્વત રાજા કૂણિક દ્વારા કહેલાં વચનોનો સ્વીકાર કરી પોતાને ઘેર આવ્યો અને ચાર ઘંટાવાળા રથમાં બેસી રવાના થયો. તે વૈશાલી પહોંચી ને આર્ય ચેટકને હાથ બેડી જય-વિજય પૂર્વક વધાવીને પરદેશી રાજાના પ્રધાન ચિત્તની પેઠે આ પ્રકારે કહે છે:—

હે સ્વામિન્! રાજા કૂણિક આ પ્રકારે વિજ્ઞપ્તિ કરે છે કે—મારો નાનો ભાઈ વૈહલ્લ્ય કુમાર મને કંઈ પણ કહ્યા વગેરે જ સેચનક ગંધ હાથી અને અઢાર સરવાળો હાર લઈ આપની પાસે ચાલ્યો આવ્યો છે માટે આપ તેને હાથી અને હાર સાથે મારી પાસે મોકલી આપો.

આ સાંભળી ચેટક રાજાએ તે દ્વતને આ પ્રકારે ઉત્તર દીધો—હે દેવાનુ પ્રિય! જે પ્રકારે રાજા કૂણિક શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર ચેલ્લના રાણીનો આત્મજ તથા મારો દોહત્રો છે તેજ પ્રકારે કુમાર વૈહલ્લ્ય પણ શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર રાણી ચેલ્લનાનો દીકરો અને મારો દોહત્રો છે.

શ્રેણિક રાજાએ પોતાની જીવિત અવસ્થામાંજ કુમાર વૈહલ્લ્યને સેચનક ગંધ હાથી તથા અઢાર સરનો હાર દીધો હતો છતાં પણ બે રાજા કૂણિક હાથી તથા હાર લેવા આહતા હોય તો તેણે પણ વૈહલ્લ્ય કુમારને રાજ્ય રાષ્ટ્ર અને જનપદમાં અરધો ભાગ દેવો બેઈએ. અને એમ થાય તો હું હાથી તથા હારની સાથે કુમાર વૈહલ્લ્યને મોકલી શકું છું. આ પ્રકારે કહ્યા પછી રાજા ચેટકે તે દ્વતને આદર સત્કાર કરી તેને વિદાય આપી. ચેટક રાજા પાસેથી વિદાય લઈ તે દ્વત જ્યાં ચાર ઘંટવાળો રથ હતો ત્યાં આવ્યો. આવીને તે રથ ઉપર ચડીને વૈશાલી નગરીની મધ્યમાં થઈને નીકળ્યો. સારી સારી વસ્તીમાં વિશ્રામ તથા સવારનું ભોજન કરતો થકો

સુખ શાંતિપૂર્વક અંપાનગરીમાં પહોંચ્યો. પછી રાજા કૃષ્ણિક પાસે જઈ પહોંચી હાથ જોડી જય વિજય શબ્દની સાથે રાજા કૃષ્ણિકને વધાવીને આ પ્રકારે કહ્યું:—

હે સ્વામિન્ ! ચેટક રાજા એમ સૂચના કરે છે કે—“જે પ્રકારે રાજા કૃષ્ણિક શ્રેણિક રાજાનો પુત્ર ચેલનાનો આત્મજ તથા મારો દોહિત્રો છે તેવીજ રીતે કુમાર વૈહલ્લય પણ શ્રેણિકનો પુત્ર, ચેલનાનો આત્મજ તથા મારો દોહિત્રો છે. સેચનક ગંધહાથી અને અઠાર સરવાળો હાર રાજા શ્રેણિકે કુમાર વૈહલ્લયને પોતાની જીવિત અવસ્થામાંજ દીધા હતા તેમ છતાં જો કૃષ્ણિક હાથી અને હાર ચાહતો હોય તો પોતાના રાજ્ય રાષ્ટ્ર તથા જનપદનો અરધો ભાગ વૈહલ્લયને તેણે આપવો જોઈએ. જો તે આ પ્રકારે કરે તો હું પણ હાથી અને હાર સાથે વૈહલ્લય કુમારને મોકલી આપું.” માટે હે સ્વામી ! રાજા ચેટકે તો નથી હાથી આપ્યે, કે નથી હાર દીધો, તેમ નથી વૈહલ્લય કુમારને મોકલ્યા. (૪૧)

‘તણં તસ્સ’ ઇત્યાદિ.

આ પછી કૃષ્ણિક રાજાએ ખીજી વાર પાછો ફરતે જોલાવ્યો અને કહ્યું—
હે દેવાનુપ્રિય ! વૈશાલી નગરીમાં જઈને મારા નાના રાજા ચેટકને હાથ જોડીને જય વિજય શબ્દો સાથે વધાવી આ પ્રકારે કહેજે કે—હે સ્વામિન્ ! રાજા કૃષ્ણિકની એવી વિજ્ઞાપના છે કે જે કંઈ પણ રત્ન પેદા થાય છે તેના ઉપર રાજકુલનોજ અધિકાર છે. શ્રેણિક રાજાના રાજ્ય કાલમાં જે રત્ન ઉત્પન્ન થયાં છે—એક સેચનક ગંધહાથી અને ખીજું અઠારસરનો હાર, હે સ્વામિન્ ! રાજકુલની પરંપરાગત સ્થિતિનો નાશ જેથી ન થાય તે માટે આપ હાથી અને હાર મને અર્પિત કરો અને વૈહલ્લય કુમારને મોકલી દો.

ત્યાર પછી તે ફરતે કૃષ્ણિક રાજાની આ વિજ્ઞાપિતો સ્વીકાર કરી પોતાને ઘેર આવ્યો અને ત્યાંથી વૈશાલી નગરીમાં જઈ રાજા ચેટકની સંમુખ ઉપસ્થિત થયો. અને તેમને હાથ જોડી જય વિજય શબ્દથી વધાવી રાજા કૃષ્ણિકની વિજ્ઞાપનાને આ પ્રકારે સંભળાવી—હે સ્વામિન્ ! રાજા કૃષ્ણિકની એમ વિજ્ઞાપના છે કે જે કંઈ

પણુ રત્ન ઉત્પન્ન થાય છે તેના ઉપર રાજકુલનો અધિકાર હોય છે. આ બે રત્નો શ્રેણિક રાજના રાજ્ય કાલમાં ઉત્પન્ન થયાં છે. માટે હે સ્વામિન્ ! જેથી રાજકુલની પરપરાગત સ્થિતિ વિનષ્ટ ન થાય તે ધ્યાનમાં લઈ હાથી તથા હારને અર્પણ કરો અને વૈહલ્ય કુમારને પણુ કૃણિક રાજની પાસે મોકલી આપો.

હત દ્વારા રાજ કૃણિકની એવી વિજ્ઞપ્તિ સાંભળી રાજ ચેટકે હતને આ પ્રકારે કહેવાનું શરૂ કર્યું:—હે દેવાનુપ્રિય ! જેવી રીતે રાજ કૃણિક શ્રેણિક રાજનો પુત્ર છે ચેલના દેવીનો આત્મજ છે તથા મારો દોહિત્રો છે તેજ પ્રકારે કુમાર વૈહલ્ય પણુ શ્રેણિક રાજનો પુત્ર છે ચેલના દેવીનો આત્મજ તથા મારો દોહિત્રો છે. રાજ શ્રેણિકે પોતાની જીવિત અવસ્થામાંજ સેચનક ગંધહાથી તથા અઢાર સરવાળો હાર કુમાર વૈહલ્યને પ્રેમથી દીધેલો હોવાથી તેના ઉપર રાજકુલનો અધિકાર નથી તેમ છતાં પણુ બે રાજ કૃણિક હાથી અને હાર લેવા ચાહતા હોય તો તેમણે પણુ રાજ્ય રાષ્ટ્ર તથા જનપદમાં અરધો ભાગ કુમાર વૈહલ્યને આપવો જોઈએ એવું કરવાથી હું હાથી તથા હારની સાથે કુમાર વૈહલ્યને મોકલી આપીશ. એમ કહીને રાજ ચેટકે તે હતને આદર સત્કાર કર્યો તથા તેને વિદાય આપી. આ હત વૈશાલી નગરીથી નીકળી રાજ કૃણિકની પાસે આવ્યો અને હાથ જોડી જય વિજય શબ્દથી તેને વધાવી આમ કહેવા લાગ્યો:—

હે સ્વામિન્ ! રાજ ચેટકે એવા પ્રકારનો જવાબ દીધો કે જે પ્રકારે રાજ કૃણિક રાજ શ્રેણિકનો પુત્ર ચેલના દેવીનો આત્મજ તથા મારો દોહિત્રો છે તે જ પ્રકારે વૈહલ્ય પણુ છે. રાજ શ્રેણિકે પોતાની હૈયાતીમાંજ સેચનક ગંધહાથી અને અઢાર સરનો હાર વૈહલ્ય કુમારને પ્રેમથી આપેલ હોવાથી તેના ઉપર રાજકુલનો અધિકાર નથી. તેમ છતાં પણુ બે કુમાર વૈહલ્ય માટે પોતાના રાજ્ય રાષ્ટ્ર તથા જનપદનો અરધો ભાગ તે આપે તો હું સેચનક ગંધહાથી તથા અઢાર સરનો હાર તેને આપી દઈશ તથા વૈહલ્ય કુમારને પણુ મોકલી દઈશ. માટે હે સ્વામિન્ ! રાજ ચેટકે નથી દીધો સેચનક ગંધહાથી કે નથી દીધો અઢાર સરનો હાર અને નથી મોકલ્યા કુમાર વૈહલ્યને.

તે હૂતના મોઢથી એવાં વચન સાંલળીને રાજા કૂણિક તરત કોધથી આગની જ્વળ ગરમ થઈ ગયો અને તેણે ત્રીજી વાર હૂતને ઝાલાવીને કહ્યું-હું દેવાનુપ્રિય ! વૈશાલી નગરી જા અને ત્યાં જઈ રાજા ચેટકના પાદપીઠને તારા ડાબા પગથી ઠોકર મારીને લાલાની અણીથી આ પત્ર દેજે. પત્ર દઈને તુરત કોધિત થઈ જશે અને કોધથી આગની પેઠે ગરમ થઈ ત્રિવલી તથા ભ્રમરને કપાલ ઉપર ખેંચી રાજા ચેટકને આમ કહેજે-‘ રે મૃત્યુને ચાહનારા-નિર્લજ્જ ! ખરાબ પરિણામવાળા મૂર્ખ રાજા ચેટક ! તને કૂણિક રાજા આજ્ઞા દે છે કે-સેચનક ગંધહાથી અને અઠાર સરવાળો હાર મને આપી દે અને કુમાર વૈહલ્લ્યને મારી પાસે મોકલી દે. અગર જો તેમ નહિ તો સંગ્રામ માટે તૈયાર થઈ જા. રાજા કૂણિક સેના, વાહન તથા શિબિરની સાથે યુદ્ધ માટે તત્પર થઈ તુરત આવી રહ્યા છે. (૪૨)

રાજા કૂણિકની દશ કુમારોંસે મંત્રણા

‘ તણ સે દૂણ ’ ઇત્યાદિ.

રાજા કૂણિકના કહેવા પછી તે હૂત રાજાની આજ્ઞાને હાથ જોડી સ્વીકાર કરી અને પહેલાંની પેઠેજ રાજા ચેટકની પાસે આવ્યો. આવીને હાથ જોડી જ્ય વિ જ્ય શબ્દથી વધાવી આ પ્રકારે કહ્યું કે-હું સ્વામિન્ ! આ મારી તરફનો વિનય છે. અને હવે જે રાજા કૂણિકની આજ્ઞા છે તે કરું છું. એમ કહીને પોતાના ડાબા પગથી રાજા ચેટકના સિંહાસનની પાસે રહેલા પાદપીઠને ઠોકર મારી દે છે તથા કોપથી લાલચોળ થઈ જઈ લાલાની અણીથી પત્ર આપીને કૂણિકનો સંદેશો સંલગાવે છે-રે મૃત્યુને ચાહનારા નિર્લજ્જ, ખરાબ પરિણામવાળા મૂર્ખ રાજા ચેટક ! તને કૂણિક રાજા

આજ્ઞા દે છે કે-સેચનક ગંધહાથી અને અઢાર સરવાળો હાર મને આપીદે અને કુમાર વૈહલ્લ્યને મારી પાસે મોકલી દે. અગર જો તેમ નહિ તો સંત્રામ માટે તૈયાર થઈ જા. રાજા કૃષ્ણિક સેના, વાહન તથા શિબિરની સાથે યુદ્ધ માટે તત્પર થઈ તુરત આવી રહ્યા છે.

તે ચેટક રાજા તે હૂતના મોઢેથી આ પ્રકારનો સંદેશો સાંલળીને કોપથી લાલચોળ થઈ ગયો તથા આંખો કાઢી આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યો-રે હૂત ! હું કૃષ્ણિકને ન તો સેચનક ગંધહાથી કે અઢાર સરવાળો હાર દઈ શકીશ કે ન તો કુમાર વૈહલ્લ્યને પણ મોકલી શકીશ. માટે તું જા અને કહી દે કૃષ્ણિકને જે કરવું હોય તે કરે. યુદ્ધ માટે હું તૈયાર છું. એમ કહીને તે હૂતને અપમાનિત કરી (મોઢું કાળું કરી ગધેડા પર બેસાડી) નગરના પાછલા દરવાજેથી કાઢી મૂકે છે.

હૂત ત્યાંથી ચાલીને પાછો પોતાના રાજા કૃષ્ણિકની પાસે આવ્યો અને તેને સર્વ હકીકત સંલળાવી.

કૃષ્ણિક હૂતના મોઢેથી રાજા ચેટકનો સંવાદ સાંલળી કોપથી રકત થઈ કાલ આદિ દશ કુમારોને બોલાવે છે. તથા તેમને બોલાવીને આ પ્રકારે કહે છે- હે દેવાનુપ્રિયો ! વૈહલ્લ્ય કુમાર મને કાંઈ પણ કહ્યા વગરજ સેચનક ગંધહાથી અને અઢાર સરનો હાર અને પોતાના અંતઃપુર પરિવાર સહિત તમામ જાતની ગૃહસામગ્રી લઈને અંપાનગરીથી નીકળી ગયો અને જઈને વૈશાલી નગરીમાં રાજા ચેટકની પાસે રહેવા લાગ્યો. આ સમાચાર જાણીને હાથી તથા હાર માટે મેં મારા બે હૂતોને બે વાર મોકલ્યા પણ રાજા ચેટકે મારી વાતનો સ્વીકાર કર્યો નથી. પછી મેં ત્રીજા હૂતને મોકલાવ્યો પણ રાજા ચેટકે તેનું અપમાન કરી તેને પાછલે દરવાજેથી કાઢી મૂક્યો. માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણા માટે આવશ્યક છે કે રાજા ચેટકનો નિગ્રહ કરવો.

આ સાંભળી તે કાલ આદિ દશ કુમારોએ રાજા કૃષ્ણિકની આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિક રાજા કાલ આદિ દશ કુમારોને આ પ્રમાણે કહે છે—
હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે લોકો પોત-પોતાના રાજ્યમાં જાઓ. ત્યાં જઈને સ્નાન તથા માંગલિક કર્મ કરી હાથી ઉપર ચડી તમારામાંના દરેક કુમાર ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી, ત્રણ-ત્રણ હજાર રથ, ત્રણ-ત્રણ હજાર ઘોડા અને ત્રણ ત્રણ કરોડ સૈનિકો સાથે તમામ પ્રકારની સામગ્રી લઈ તૈયાર થઈ વાજતે ગાજતે પોતપોતાના નગરોમાંથી નીકળી મારી પાસે આવો.

આ સાંભળી તે કાલ આદિ દશ કુમારો પોતપોતાના રાજ્યમાં ગયા. ત્યાં જઈને કૃષ્ણિકના કહ્યા પ્રમાણે તમામ પ્રકારની તૈયારી કરી એવં સર્વે પ્રકારની સામગ્રી લઈને પોતપોતાના નગરોમાંથી નીકળ્યા. અને અંગ દેશ ચંપા નગરીમાં રાજા કૃષ્ણિકની પાસે આવ્યા. ત્યાં આવીને હાથ જોડી જય વિજય શબ્દોથી રાજાને વધાવ્યા.

રાજા કૃષ્ણિકની-ચેટકની યુદ્ધ તૈયારિયાં

કાલ આદિ દશ કુમારો આવ્યા પછી કૃષ્ણિક રાજા પોતાના કૌટુંબિક પુરૂષોને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—હે દેવાનુપ્રિયો ! એકદમ જલદીથી આલિષેકય (પટ્ટ) હાથીને સબવો તથા ઘોડા હાથી રથ અને ચતુરંગિણી સેનાને તૈયાર કરો. મારી આજ્ઞા પ્રમાણે તૈયારી કરી મને ખબર આપો. રાજા કૃષ્ણિકની આ આજ્ઞાને સાંભળી તેઓએ રાજાના કહેવા પ્રમાણે ખદાં કાર્ય કરી રાજાને ખબર આપી.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિક રાજા જ્યાં સ્નાનગૃહ હતું ત્યાં આવ્યા અને સ્નાન આદિ કૃત્યોથી નિવૃત્ત થઈ ત્યાંથી નીકળી જ્યાં ખડારનો સભામંડપ હતો ત્યાં પહોંચ્યા અને ત્યાં આવીને તે રાજા તમામ પ્રકારે સુસજ્જિત થઈને પોતાના આલિષેકય હાથી ઉપર બેઠા.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિક રાજા ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી ઘોડા રથ તથા ત્રણ કરોડ સૈનિકો સહિત તમામ યુદ્ધની સામગ્રીઓ સાથે ચંપા નગરીના મધ્યભાગમાં

થઈને નીકળ્યા. અને ત્યાંથી નીકળી જ્યાં કાલ આદિ દશ કુમારો હતા ત્યાં આવ્યા અને કાલ આદિ દશ કુમારોને મળ્યા.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિક રાજા તેત્રીસ હજાર હાથી, તેત્રીસ હજાર ઘોડા તેત્રીસ હજાર રથ તથા તેત્રીસ કરોડ સૈનિકોથી ઘેરાયેલા અને તમામ જાતની યુદ્ધ સામગ્રી યુક્ત થઈ વાજતે ગાજતે શુભ સ્થાનોમાં ખાન-પાન કરતા કરતા થોડે થોડે દૂર પર મુકામ કરતા કરતા વિશ્રામ લેતા થકા અંગ દેશની વચ્ચે-વચ્ચે થઈને જ્યાં વિદેહ દેશ હતો જ્યાં વૈશાલી નગરી હતી ત્યાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો. (૪૩)

રાજા કૃષ્ણિક ચેટકકા યુદ્ધ ઔર કાલકુમારકા મરણ

‘તણં સે ચેડણ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે ચેટક રાજાએ કૃષ્ણિકની ચડાઈના સમાચાર સાંભળી તેણે કાશી તથા કૌશલ દેશના નવ મલ્લકી અને નવ લેચ્છકી એમ અઠાર ગણરાજાઓને જોલાવી તેમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

હું દેવાનુપ્રિયો ! વૈલ્લય કુમાર રાજા કૃષ્ણિકથી ડરીને સેચનક ગંધહાથી તથા અઠાર સરવાળો હાર લઈને મારી પાસે ચાલ્યો આવ્યો છે. એના સમાચાર મળતાં કૃષ્ણિકે મારી પાસે ત્રણ હૂત મોકલ્યા પણ મેં તે હૂતોને કારણ બતાવી ના પાડી દીધી. ત્યાર પછી કૃષ્ણિકે મારી વાત ને નહિ માનીને ચતુરંગિણી સેના સાથે લડાઈ માટે તૈયાર થઈને અહીં આવી રહ્યો છે. તો શું હું દેવાનુપ્રિયો ! સેચનક ગંધહાથી અને અઠાર સરનો હાર રાજા કૃષ્ણિકને આપી દેવો અને વૈલ્લય કુમારને તેની પાસે મોકલી દેવો કે તેની સાથે લડાઈ કરવી ?

ત્યાર પછી તે અઠારે ગણ રાજાઓએ હાથ જોડીને આ પ્રમાણે કહ્યું—

હે સ્વામિન્! નથી તો આ વાજખી કે નથી આવી રીતે કરવાની આવશ્યકતા. વળી આ પ્રમાણે કરવું રાજકુલને ઉચિત પણ નથી કે આપ સેચનક ગંધ હાથી તથા અઠાર સરવાળો હાર રાજ કૂણિકને અર્પણ કરી દીઓ અને શરણે આવેલા કુમાર વૈહલ્યને પાછો મોકલી દીઓ. હે સ્વામિન્! જે રાજ કૂણિક ચતુર-ગિણી સેના લઈને લડાઈ માટે તૈયાર કરીને આવે છે તો અમે લોકો પણ લડવા માટે તૈયાર છીએ.

તે રાજઓની એ પ્રમાણે વાતો સાંભળી રાજ ચેટકે તે અઠારે રાજઓને આ પ્રકારે કહ્યું-હે દેવાનુપ્રિયો! જે તમે લોકો કૂણિક સાથે લડવા ચાહતા હો તો પોતપોતાના રાજ્યમાં જાઓ અને ત્યાં જઈ સ્નાન આદિ વગેરે ક્રિયા કરી લડવા માટે કાલ આદિ કુમારોને સમાન તમે પણ સેના આદિથી સજ્જ થઈ અહીં આવો. રાજ ચેટકની આજ્ઞા સાંભળી તે ગણરાજઓ પોતપોતાના રાજ્યમાં જઈ અને ત્યાંથી સર્વ પ્રકારની સૈન્યસામગ્રીથી યુક્ત થઈ રાજ ચેટકને સહાયતા કરવા માટે વૈશાલી નગરીમાં આવે છે અને રાજ ચેટકને જય વિજય શબ્દ સાથે વધાવે છે.

ત્યાર પછી તે ચેટક રાજ પોતાના કૌટુંબિક પુરૂષોને ઝાલાવે છે અને તેમને પોતાનો આલિષેક્ય (પટ્ટ) હાથી સજ્જ કરી લાવવા આજ્ઞા આપે છે કૂણિકની ચેઠે તે પણ પોતાના પટ્ટ હાથી પર ઝેસે છે.

ત્યાંથી તે ચેટક રાજ ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી ઘોડા રથ અને ત્રણ કરોડ સૈનિકો સાથે કૂણિકની પેઠેજ પોતાની વૈશાલી નગરીની વચમાં થઈને જ્યાં તે અઠાર ગણરાજઓ હતા ત્યાં આવ્યા.

અને ત્યાં તે ચેટક રાજ સતાવન હજાર હાથી, સતાવન હજાર ઘોડા સતાવન હજાર રથ તથા સતાવન કરોડ સૈનિકોથી ઘેરાઈને તમામ પ્રકારના સાંજ ખાજ અને વાળં ગાળાંની સાથે સારાં સારાં સ્થાનોમાં પ્રાતઃ કાલિક લોજન કરતા થકા, થોડે થોડે ફર મુકામ કરતા થકા, વિશ્રામ લેતા થકા, વિદેહ દેશની વચ્ચે-વચ્ચે થઈને જ્યાં દેશની સરહદ હતી ત્યાં આવ્યા. ત્યાં આવીને પોતાની છાવણી તૈયાર કરાવી અને લડાઈ માટે રાજ કૂણિકની રાહ જોવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિક રાજા પણ તેજ રીતે ત્યાં આવ્યા કે જ્યાં દેશના પ્રદેશનો અંતિમ છેડો હતો, અને મહારાજા ચેટકની છાવણીથી એક યોજન છેટે પોતાની છાવણી નખાવી.

ત્યાર પછી તે બેઉ રાજાઓએ રણભૂમિ સન્નિજત કરી અને યુદ્ધ કરવા ત્યાં આવ્યા. (૪૪)

‘ ત્વણં સે કૃણિણ ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે કૃષ્ણિકે તેત્રીસ હજાર હાથી, ઘોડા અને રથ તથા તેત્રીસ કરોડ (તે સમયની એક સંખ્યા) સૈનિકોનો ગરૂડવ્યૂહ બનાવ્યો અને ગરૂડવ્યૂહ સાથે રણભૂમિમાં રથમુશલ સંગ્રામ કરવા માટે આવ્યા

ચેટક રાજા પણ સતાવન સતાવન હજાર હાથી, ઘોડા, રથ અને સતાવન કરોડ (તે સમયની એક સંખ્યા) સૈનિકોનો શકટવ્યૂહ બનાવી તેની સાથે રથમુશલ સંગ્રામમાં આવ્યા.

ત્યાર પછી બન્ને રાજાઓની સેના અસ્ત્ર શસ્ત્રથી સન્નિજત થઈ પોત પોતાના હાથમાં પકડેલી ઢાલોથી, ખેંચેલી તલવારોથી, કાંધ ઉપર રાખેલા તૂણીરોથી, ચડાવેલા ધનુષ્યોથી, છોડેલા ખાણોથી, સારી રીતે ફટકારતા ડાબી ભુજાઓથી, છેટે ટાંગેલી વિશાલ ઘંટાઓથી, અત્યંત શીઘ્રતાથી બળવાતા ભેરી આદિ વાજાઓથી, સિંહનાદ જેવા કોલાહલથી સમુદ્રની છોળોના જેવા અવાજ કરતી, તથા તમામ યુદ્ધસામગ્રીથી યુક્ત હતી. ત્યાં ભીષણ હુંકાર કરતા કરતા ઘોડેસવારો ઘોડેસવારોની સાથે, હાથીવાળાઓ હાથીવાળાઓની સાથે, રથીઓ રથીઓ સાથે, પાયદલ લશ્કર પાયદલની સાથે, આ પ્રકારે એક બીજા સાથે યુદ્ધ કરવા માટે તૈયાર થઈ ગયા.

ત્યાર પછી તે બંને રાજાઓના યોદ્ધાઓ પોતપોતાના સ્વામીની આજ્ઞામાં અનુરક્ત થઈને ઘણા મનુષ્યોનો નાશ, મનુષ્યોનો વધ, મનુષ્યોનાં મર્દન અર્થાત્ મનુષ્યોનો સંહાર કરતા કરતા તથા નાયતા થકા ઘડોના સમૂહથી લયંકર અને લોહીથી રણભૂમિને કીચડવાળી બનાવતા બનાવતા એકબીજા સાથે લડવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી તે કાલકુમાર ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી ઘોડા અને રથ તથા ત્રણ કરોડ મનુષ્યોની સાથે ગરૂડવ્યૂહના પોતાના અગીયારમાં સ્કંધ અર્થાત્ લાગ દ્વારા રથ મુશલ સંગ્રામ કરતા કરતા, સૈનિકોનો સંહાર થઈ ગયા પછી, જેવી રીતે લગવાને કાલી દેવીને કહ્યું, તે પ્રકારે તે માર્યા ગયા.

હે ગૌતમ ! તે કાલકુમાર આવા પ્રકારના આરંભોથી તથા આવા પ્રકારનાં અશુભ કાર્યોના સંચયથી કાલને વખતે કાલ કરીને ચોથી પંકપલા નામની પૃથ્વી (નરક) માં હેમાલ નામે નરકવાસમાં નૈરયિક થઈ ઉત્પન્ન થયા.

હે લલ્લન્ત ! કાલકુમાર ચોથી પૃથ્વી (નરક) માંથી નીકળી ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? હે ગૌતમ ! કાલકુમાર મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જઈ આઠય (ઋદ્ધિ-સમ્પત્તિથી ભરપૂર) કુળમાં ઉત્પન્ન થશે, અને દૃઢપ્રતિજ્ઞની પેઠેજ સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે અને તમામ દુઃખોનો અંત કરશે.

હે જન્મ્યુ ! આ પ્રકારે સિદ્ધગતિ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરેલા એવા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે નિરયાવલિકાના પ્રથમ અધ્યયનનેા આ લાવ પ્રરૂપિત કર્યો છે અર્થાત્ લગવાનના મુખેથી જેમ મેં સાંભળ્યું તેમ મેં તમને કહ્યું છે. (૪૫)

શ્રી નિરયાવલિકા સૂત્રનું પ્રથમ અધ્યયન સમાપ્ત. (૧)

નિરયાવલિકા સૂત્રનું દ્વિતીય અધ્યયન

‘ જડજનં મંત્રે ’ ઇત્યાદિ.

હે લદ્દન્ટ ! સિદ્ધિ સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે નિરયાવલિકાના પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોક્ત અર્થ બતાવ્યો છે. તો હે લગવન્ ! પછી દ્વિતીય અધ્યયનમાં તેમણે કયા લાવનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

હે જમ્બૂ ! તે કાલ તે સમયે ચંપા નામની નગરી હતી, તે નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર નામનો ચૈત્ય હતો. અને તે નગરનો રાજા કૂણિક હતો તેની રાણી પદ્માવતી હતી. તે ચંપા નગરીમાં શ્રેણિક રાજાની પત્ની રાજા કૂણિકની નાની માતા સુકાલી નામની રાણી હતી જે અત્યંત સુકુમાર હતી. તે સુકાલી દેવીનો પુત્ર સુકાલ નામનો કુમાર હતો જે અત્યંત સુકુમાર હતો. ત્યાર પછી તે સુકાલ કુમાર કોઈ એક સમયમાં ત્રણ ત્રણ હજાર હાથી ઘોડા રથ તથા ત્રણ કરોડ પાયદળ સૈનિકો સાથે રાજા કૂણિકના રથમુશલ સંગ્રામમાં લડવા માટે ગયો. અને તે કાલકુમારની સમાન જ પોતાની તમામ સેના નષ્ટ થઈ ગયા બાદ માર્યો ગયો. મરીને કાલકુમારની પેઠે જ નરકમાં ગયો અને ત્યાંથી નીકળી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ કાલકુમારની જેમ સિદ્ધ થશે અને તમામ દુઃખનો અંત કરશે.

દ્વિતીય અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

આ પ્રકારે-પ્રથમ અધ્યયનના જેમ ધાકીનાં આઠ અધ્યયનોને પણ જાણવા જોઈએ. વિશેષ એટલુંજ છે કે માતાઓનાં નામ કુમારોના નામના જેવાંજ છે.

ખદાંનો નિદ્ધેપ અર્થાત ઉપસંહાર પહેલા અધ્યયનના સમાનજ સમજી લેવો જોઈએ. ઇતિ. નિરયાવલિકા સમાપ્ત થઈ ।

નિરયાવલિકા નામક પ્રથમ વર્ગ સમાપ્ત. (૧)

કલ્પાવતંસિકા નામનો દ્વિતીય વર્ગ

‘ જડ્ઞં મંતે ’ ઇત્યાદિ.

હે લક્ષ્મણ ! જો મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રવણુલગવાન મહાવીરે નિરયાવલિકા નામે ઉપાંગના પ્રથમ વર્ગમાં પૂર્વોક્ત અભિપ્રાયનું વર્ણન કર્યું છે તો ત્યાર પછી તેમણે બીજા વર્ગ કલ્પાવતંસિકામાં કેટલા અધ્યયનોનું વર્ણન કર્યું છે ?

શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જન્મ્યુ ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે કલ્પાવતંસિકામાં દશ અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે. તેમનાં નામ આ પ્રમાણે છે:—

(૧) પદ્મ (૨) મહાપદ્મ (૩) લદ્ર (૪) સુલદ્ર (૫) પદ્મલદ્ર (૬) પદ્મસેન (૭) પદ્મગુદમ (૮) નલિનીગુદમ (૯) આનંદ અને (૧૦) નંદન.

જન્મ્યુ સ્વામી પૂછે છે:—

હે લગવન્ ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે કલ્પાવતંસિકામાં દશ અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે. તેના પ્રથમ અધ્યયનમાં કયા લાવનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જન્મ્યુ ! તે કાલે તે સમયે ચંપા નામની નગરી હતી, તેમાં પૂર્ણલદ્ર ચૈત્ય હતો. તે નગરીમાં કૃષ્ણિક રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને પદ્માવતી નામની રાણી હતી, તે ચંપાનગરીમાં રાજા શ્રેણિકની પત્ની મહારાજ કૃષ્ણિકની નાની માતા કાલી નામની રાણી હતી જે અત્યંત સુકુમાર હતી તે રાણીને એક કાલકુમાર નામનો પુત્ર હતો, તે કાલકુમારની પત્ની પદ્માવતી દેવી જે બહુ સ્વરૂપ-

વાન હતી. તે પૂર્વ ઉપાર્જિત પુણ્યથી મળેલા મનુષ્ય સુખનો અનુભવ કરતી રહેતી હતી.

ત્યાર પછી એક દિવસ તે પદ્માવતી દેવી પોતાના અતિ ઉત્તમ વાસ-ગૃહમાં સુતી હતી. તે વાસગૃહની ભીંતો અત્યંત મનોહર ચિત્રોથી ચીતરાયેલી હતી. તે ઘરમાં પોતાની કોમલ શય્યામાં સુતેલી તે રાણીએ સ્વપ્નામાં સિંહને જોયો. સ્વપ્ન દીઠા પછી તે જાગી ગઈ. પછી તેને સ્વપ્નદર્શનને અનુસરીને શુભ લક્ષણવાળો પુત્ર થયો. તેના જન્મથી માંડી નામકરણ સુધીનાં કર્મો મહાબલ કુમારના જેવાં જ જાણવાં. તે કાલકુમારનો પુત્ર તથા પદ્માવતી દેવીની કુખે જન્મેલો હોવાથી તેનું નામ પદ્મ રાખવામાં આવ્યું. ત્યાર પછીનો સર્વ વૃત્તાન્ત મહાબલની પેઠે જાણવો જોઈએ. તેને આઠ આઠ દહેજ મળ્યા અને તે પોતાના ઉપલા મહેલમાં તમામ પ્રકારનાં મનુષ્યસબંધી સુખો લોગવતો તેમાં રહેતો હતો. ॥ ૧ ॥

‘ સામો સમોસરિદ ’ ઈત્યાદિ.

લગવાન મહાવીર પ્રભુ પધાર્યા. પરિષદ્ ધર્મ શ્રવણ કરવા માટે નિકળી. કૃષ્ણિક રાજ પણ ધર્મોપદેશ સાંભળવા માટે નિકળ્યા. કુમાર પદ્મ પણ મહાબલની પેઠે લગવાનની પાસે ગયા. ત્યાં લગવાનના ઉપદેશથી તેને વૈરાગ્ય થઈ ગયો. તેણે મહાબલની પેઠે જ માતા પિતા પાસે પ્રવ્રજ્યાની રજા માગી તથા છેવટે તેણે પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) લીધી અને અનગાર (ગૃહત્યાગી) થઈ ગુપ્ત બ્રહ્મચારી થઈ ગયા.

ત્યાર પછી તે પદ્મ અનગારે (ગૃહત્યાગી) શ્રમણ લગવાન મહાવીરના તથા રૂપ સ્થવિરોની પાસે સામાયિક આદિ અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું અને બહુ રીતની અતુર્થ તથા છઠ આદિ (૧-૨ ઉપવાસ) તપસ્યા કરી. પછી તે પદ્મ અનગારે ઉદાર કઠિન તપસ્યા કરવાથી તપઃ કર્મનું આરાધન કરવાના કારણે તેમનું શરીર સુકાઈ ગયું, રૂક્ષ થઈ ગયું. લોહી માંસ સુકાઈ જવાના કારણે એટલા કૃશ (નબળા) થઈ ગયા કે તેમના શરીરમાં હાડકાં તથા આમડાં માત્ર રહી ગયાં અને તેમની બધી નસો દેખાવા લાગી. આનું વિશેષ વર્ણન મેઘકુમારના જેવું જાણવું. મેઘકુમારની પેઠે જ તેમણે ધર્મ જાગરણ કરી તથા વિપુલગિરિ ઉપર જવા આદિનો વિચાર કર્યો તથા મેઘકુમારની પેઠે જ વિપુલ ગિરિપર જવા માટે લગવાનને પૂછ્યું. પછીને પોતે ફરીને પંચ મહાવ્રત ગ્રહણ કર્યા ગૌતમ આદિ શ્રમણ નિગ્રન્થોનો

તથા નિર્ઝન્થીઓને ખમાવીને સ્થવિરોની સાથે ધીરે ધીરે વિપુલગિરિ પર ચડ્યા અને ત્યાં વિધીસર પાદપોષગમન સંથારો સ્વીકાર કરી મરણની ઇચ્છા વગર રહેવા લાગ્યા, તથા તે પદ્મ અનગાર સ્થવિરોની પાસે અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું અને પૂરા પાંચ વર્ષની દીક્ષા પર્યાય પાળી.

એક મહિનાની સંલેખનાથી સાઠ લક્ષ્મણું છેદન કરી અનુક્રમે કાલને પ્રાપ્ત થયા. તેમના કાલ પ્રાપ્ત કર્યા પછી સ્થવિર લોક તે પદ્મ અનગારના ભાંડોપકરણ લઈને ભગવાનની પાસે આવ્યા. તેના આવ્યા પછી ગૌતમે ભગવાનને પૂછ્યું—હે ભગવન્ ! આ પદ્મ અનગાર કાલ કરીને ક્યાં ગયા ?

ભગવાને કહ્યું—હે ગૌતમ ! પદ્મ અનગાર પૂર્વોક્ત પ્રકારે એક મહિનાનો સંથારો કરી તથા આલોચિત પ્રતિકાન્ત થઈ અર્થાત્ આત્મશુદ્ધિ કરી કાલને અવસરે કાલ પ્રાપ્ત થઈ ચંદ્રમાની ઉપર સૌધર્મ કલ્પમાં જે સાગરની સ્થિતિવાળા દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

હે ભદ્રન્ત ! તે પદ્મદેવ દેવસખંધી આયુ, ભવ સ્થિતિનો ક્ષય થઈ ગયા પછી દેવલોકથી ચ્યવીને ક્યાં જશે ?

હે ગૌતમ ! તે દેવલોકથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં દૃઢપ્રતિજ્ઞની રીતે સમૃદ્ધ કુલમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થશે અને તમામ દુઃખનો અંત કરશે.

હે જમ્બૂ ! આ પ્રકારે મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે કલ્પાવતંસિકાના પ્રથમ અધ્યયનનું આ ભાવ નિરૂપણુ કર્યું છે. ॥ ૨ ॥

પ્રથમ અધ્યયન સમાપ્ત.

‘ જહનં મંતે ’ ઇત્યાદિ.

દ્વિતીય (બીજે) અધ્યયન પ્રારંભ

જમ્બૂ સ્વામી પુછે છે:—

હે ભદ્રન્ત ! મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણ લગવાન મહાવીરે કલ્યાવતંસિકાના પ્રથમ અધ્યયનના લાવોને પૂર્વોક્ત પ્રકારે નિરૂપણ કર્યા છે. તો ત્યાર પછી હે લગવન ! બીજા અધ્યયનમાં તેઓએ કયા લાવોનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

ભદ્રકુમાર આદિ આઠ કુમાર કા વર્ણન

શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! તે કાળે તે સમયે ચંપા નામે એક નગરી હતી. તે નગરીમાં પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય હતો, ત્યાંનો રાજા કૂણિક હતો. તેની રાણીનું નામ પદ્માવતી હતું. તે ચંપાનગરીમાં રાજા શ્રેણિકની રાણી-મહારાજા કૂણિકની નાની માતા-સુકાલી નામે રાણી હતી. તે સુકાલી રાણીનો પુત્ર કુમાર સુકાલ હતો. તે સુકાલ કુમારની પત્નીનું નામ મહાપદ્મા હતું. તે બહુ સુકુમાર હતી.

ત્યાર પછી તે મહાપદ્મા દેવી કોઈ સમયે એક રાત્રિમાં ન્યારે શય્યા પર સુતી હતી ત્યારે તેણે સ્વપ્નામાં સિંહને જોયો. અને નવ મહિના પછી તેને એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો જેનું નામ મહાપદ્મ રાખવામાં આવ્યું. આ મહાપદ્મ અનગારની ઉત્પત્તિથી માંડીને સિદ્ધિ સુધીનું વૃત્તાન્ત પદ્મ અનગારના જેવુંજ જાણી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ દેવલોકથી વ્યવીને મહાવિદેહક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે. એટલું

વિશેષ છે કે તે મહાપદ્મ અનગાર ઇશાન દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દેવ થયા.

હે જમ્બૂ ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીર પ્રભુએ આ પ્રકારે ખીળા અધ્યયનનું નિરૂપણ કર્યું છે. તે જેવું લગવાન પાસેથી સાંભળ્યું છે તેવુંજ મે તને કહ્યું છે. (૨)

હે જમ્બૂ ! આ પ્રકારે બાકીનાં આઠ અધ્યયનોને જાણી લેવાં જોઈએ. કાલ આદિ દશ કુમારોના પુત્રોની માતાઓના નામ તે પુત્રોના જેવાં છે. તે બધાનાં ચારિત્રપર્યાય અનુક્રમથી આ પ્રકારે છે:—

કાલ સુકાલના પુત્ર પદ્મ મહાપદ્મ અનગારે પાંચ પાંચ વર્ષ દીક્ષાપર્યાય પાળી. મહાકાલ, કૃષ્ણ તથા સુકૃષ્ણના પુત્ર લદ્ર, સુલદ્ર અને પદ્મલદ્રે ચાર ચાર વર્ષ; મહાકૃષ્ણ, વીરકૃષ્ણ, રામકૃષ્ણના પુત્ર પદ્મસેન, પદ્મગુલ્મ અને નલિનીગુલ્મ અનગારોએ ત્રણ ત્રણ વર્ષ; પિતૃસેનકૃષ્ણ, અને મહાસેનકૃષ્ણના પુત્ર આનંદ અને નંદને બે બે વર્ષ સંયમ પાળ્યો. આ દશેય શ્રેણિક રાજાના પૌત્ર હતા.

હવે કોણ કયા દેવલોકમાં ગયા તે ક્રમથી બતાવીએ છીએ:—

(૧) પદ્મ-સૌધર્મ નામે પ્રથમ દેવલોકમાં ગયા. (૨) મહાપદ્મ-ઇશાન નામે ખીળા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા. (૩) લદ્ર-સનત્કુમાર નામે ત્રીજા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા. (૪) સુલદ્રમુનિ માહેન્દ્ર નામે ચોથા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા. (૫) પદ્મલદ્ર મુનિ-બ્રહ્મ નામે પાંચમા દેવલોકમાં, (૬) પદ્મસેન મુનિ-લાન્તક નામે છઠ્ઠા દેવલોકમાં, (૭) પદ્મગુલ્મ મુનિ-મહાશુક નામે સાતમા દેવલોકમાં ગયા. (૮) નલિનીગુલ્મ મુનિ-સહસ્રાર નામના આઠમા દેવલોકમાં જઈ દેવપણે ઉત્પન્ન થયાં. (૯) આનંદ મુનિ પ્રાણ્ત નામે દેવલોકમાં ગયા. (૧૦) નંદન મુનિ-બારમા અચ્યુત નામે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા.

તેમની સ્થિતિ નીચે લખ્યા પ્રકારની છે:—

પદ્મદેવની ઉત્કૃષ્ટ બે સાગરોપમ સ્થિતિ છે. મહાપદ્મની બે સાગરોપમ ઝાંઝેરી (કાંઈકઅધિક) છે. ભદ્રની સાતસાગરોપમ, સુભદ્રની સાત સાગરોપમ ઝાંઝેરી. પદ્મભદ્રની દશ સાગરોપમ. પદ્મસેનના ચૌદ સાગરોપમ. પદ્મશુભની સત્તર સાગરોપમ. નલિની-શુભની અઠાર સાગરોપમ. આનંદની વીસ સાગરોપમ અને નંદનદેવની બાવીસ સાગરોપમ સ્થિતિ છે.

એ બધા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દેવ છે અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે.

કલ્પાવતંસિકા નામક દ્વિતીય વર્ગ સમાપ્ત.

અથ પુષ્પિતા નામક તૃતીય વર્ગ

‘ જહ્ણં મંતે ’ ઇત્યાદિ.

જમ્બૂ સ્વામી પુછે છે:—

હે ભદ્રન્ત ! મોક્ષ ગયેલ એવા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે કલ્પાવતંસિકા નામે દ્વિતીય વર્ગ સ્વરૂપ ઉપાંગમાં પૂર્વોક્ત લાવેનું નિરૂપણુ કર્યું છે. ત્યાર પછી તૃતીય વર્ગ સ્વરૂપ પુષ્પિતા નામના ઉપાંગમાં લગવાને કયા કયા લાવ નિરૂપણુ કર્યા છે ?

શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! મોક્ષપ્રાપ્ત એવા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે તૃતીય વર્ગ સ્વરૂપ પુષ્પિતા નામે ઉપાંગના દશ અધ્યયન નિરૂપણુ કર્યાં છે. તે આ પ્રકારે છે:—
(૧) ચન્દ્ર (૨) સૂર (૩) શુક્ર (૪) બહુપુત્રિક (૫) પૂર્ણ (૬) માનભદ્ર (૭) દત્ત (૮) શિવ (૯) વલેપક અને (૧૦) અનાદૃત એ દશ અધ્યયન છે.

જમ્બૂ સ્વામી પુછે છે:—

હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પુષ્પિતા નામે ઉપાંગમાં દશ અધ્યયનોનું જે નિરૂપણુ કર્યું છે તે અધ્યયનોમાં પ્રથમ અધ્યયનના લાવનું તેમણે કયા પ્રકારે વર્ણન કર્યું છે ?

શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હું જન્મ્યુ ! તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તેમાં ગુણશિલક નામે ચૈત્ય હતું. તે નગરનો રાજા શ્રેણિક હતો. તે કાલે તે સમયે લગવાન મહાવીર પ્રભુ ત્યાં પધાર્યા. જનસમુદાયરૂપ પરિષદ્ ધર્મકથા સાંભળવા નીકળી. તે કાળે તે સમયે જ્યોતિષ્કોના ઇન્દ્ર, જ્યોતિષિઓના રાજા ચન્દ્ર, ચન્દ્રાવતંસક વિમાનની અંદર સુધર્મા સલામાં ચન્દ્રસિંહાસન પર બેઠેલા ચાર હજાર સામાનિકોની સાથે બિરાબેલા છે.

તે જ્યોતિષોના ઇન્દ્ર ચન્દ્રમાએ આ જન્મ્યુદ્વીપ નામના સંપૂર્ણ મધ્ય જન્મ્યુદ્વીપનું વિશાલ અવધિજ્ઞાનથી અવલોકન કરતાં થકાં લગવાન મહાવીરને મધ્ય જન્મ્યુદ્વીપમાં જોયા અને તેમના દર્શન કરવા માટે જવાની ઇચ્છા કરી. અને ત્યારે તેમણે સૂર્યાલદેવની પેઠેજ આલિયોગ્ય (લૃત્ય) દેવોને બોલાવીને કહ્યું—હું દેવાનુપ્રિયો ! તમે મધ્ય જન્મ્યુદ્વીપમાં લગવાનની પાસે જાઓ અને ત્યાં જઈ સંવર્તક પવન આદિની વિકુર્વાણા કરી કચરો પુંજો વગેરે સાફ કરી સુગન્ધ દ્રવ્યોથી સુગંધિત કરી ચાવત્ યોજનના વિસ્તારમાં ભૂમંડલને સુરેન્દ્ર આદિ દેવોને આવવા જવા બેસવા આદિ માટે યોગ્ય બનાવીને ખબર આપો. તે આલિયોગ્ય દેવ ઉપરોક્ત આજ્ઞા અનુસાર મંડલ તૈયાર કરી ખબર દે છે. પછી ચન્દ્રદેવે પદાતિસેનાના નાયક દેવને કહ્યું કે—જાઓ અને સુસ્વરા નામની ઘંટા બજાવીને સર્વે દેવ દેવીઓને લગવાનની પાસે વંદના માટે ચાલવા સારૂ સૂચના કરો. પછી તે દેવે તે પ્રમાણે જ કર્યું.

સૂર્યાલના વર્ણનથી વિશેષ કેવળ એટલું જ છે કે આનો ચાનવિમાન એક હજાર યોજન વિસ્તારવાળું હતું અને સાડા ત્રેસઠ યોજન ઊંચું હતું.

તથા મહેન્દ્ર ધ્વજ પચીસ યોજન ઊંચો હતો. અને તે સિવાય બધું વર્ણન સૂર્યાલના જેવું જ સમજવું નોંધ્યો.

જે પ્રકારે સૂર્યાલ દેવ લગવાનની પાસે આવ્યા, નાટ્યવિધિ કરી તથા પાછા ગયા એવી જ રીતે ચન્દ્રદેવના વિષયમાં જાણવું નોંધ્યો.

તેમના આવ્યા ગયા પછી ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે :—

હે ભદ્રન્ત ! આ ચન્દ્રદેવ પોતાની દેવશક્તિના પ્રભાવથી સર્વે દેવતાઓ દ્વારા નાટક દેખાડીને પછી બધાને અન્તર્હિત કરી કેવળ એકલાજ રહી ગયા આ મોટા આશ્ચર્યની વાત છે !

લગવાને કહ્યું—હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ ઉત્સવમાં વિખરેલો જનસમૂહ વરસાદ આદિના લયથી કોઈ એક વિશાલ ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે તેવી જ રીતે ચન્દ્રદેવ પોતાની વૈક્રિય શક્તિથી દેવતાઓની રચના કરી નાટક દેખાડી તેઓને સંકેલી લઈ પોતાના દેવશરીરમાં પ્રવેશ કરી લીધા.

ફરી ગૌતમ સ્વામીએ પુછ્યું—હે ભદ્રન્ત ! ચન્દ્રદેવ પૂર્વ જન્મમાં કોણ હતા ?

ગૌતમને એવો પ્રશ્ન સાંભળી લગવાને કહ્યું—હે ગૌતમ ! તે કાલે તે સમયે શ્રાવસ્તી નામે નગરી હતી. તે નગરીમાં કોષ્ઠક નામે ચૈત્ય હતું. તે શ્રાવસ્તી નગરીમાં અંગતિ નામે એક ગાથાપતિ હતો તે ગાથાપતિ બહુ મોટી સમૃદ્ધિવાળો હતો. કીર્તિથી ઉજ્જવળ હતો. તેની પાસે ઘણાં ઘર, શય્યા, આસન ગાડી, ઘોડા આદિ હતાં. અને તે બહુ ધન, તથા બહુ સોના ચાંદી આદિનું લેણુ દેણુ કરતો હતો. તેના ઘરમાં ખાવા પીવા પછી પણ ઘણું અન્ન પાન અને ઘણો ખાવા પીવાનો સામાન રહેતો હતો, જે અનાથ-ગરીબ મનુષ્યો તથા પશુ પક્ષીઓને આપી દેવાતો હતો. તેને ત્યાં દાસ દાસીઓ ઘણાં હતાં. તથા ગાય ભેંસ ભેડાં પણ બહુ હતાં. વળી તે અપરિભૂત-પ્રભાવશાળી હતો અર્થાત્ તેનો કોઈ પરાલવ કરી શકતો નહોતો.

‘આઢય, દીપ્ત અને અપરિભૂત’ એ ત્રણ વિશેષણોથી અંગતિ ગાથાપતિને માટે દીપકનું દૃષ્ટાંત કહે છે; તે આ પ્રમાણે:—જેમ દીપક, તેલ, દીવેટ અને શિખા (અળ) થી યુક્ત થઈને વાયુરહિત સ્થાનમાં સુરક્ષિત રહી પ્રકાશિત થાય છે, તેમ અંગતિ ગાથાપતિ પણ, તેલ અને દીવેટની પેઠે આઢયતા અર્થાત્ ઋદ્ધિથી, શિખાની જગ્યાએ ઉદ્ધારતા ગંભીરતા આદિથી અને દીપ્તિથી યુક્ત થઈને વાયુરહિત સ્થાનની સમાન મર્યાદાના પાલન આદિ રૂપ સદાચારથી તથા પરાલવરહિત પણાથી સંયુક્ત થઈને તેજસ્વિતા ધારણ કરતો હતો. એ રીતે આઢયતા દીપ્તિ અને અપરિભૂતતા, એ ત્રણેમાં રહેલો હેતુતાવચ્છેદક ધર્મ એક છે, તે કારણથી તૃણારણિમણિ ન્યાયે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ શબ્દોમાં પ્રમાણતાની પેઠે પ્રત્યેકને (માત્ર આઢયતા, માત્ર દીપ્તિ, અથવા માત્ર અપરિભૂતતા—એ એક એકને) હેતુ માનવો નહિ.

જે પ્રકારે આનંદ ગાથાપતિ ધનધાન્ય આદિથી યુક્ત વાણિજ્ય ગ્રામમાં નિવાસ કરતા હતા તેવીજ રીતે અંગતિ ગાથાપતિ પણ શ્રાવસ્તી નગરીમાં નિવાસ કરતા હતા.

એ અંગતિ ગાથાપતિને, રાજ, ઈશ્વર યાવત્ સાર્થવાહો તરફથી ઘણાં કાર્યોમાં, કારણો (ઉપાયો) માં, મંત્ર (સલાહ)માં, કુટુંબોમાં, ગુહ્યોમાં, રહસ્યોમાં, નિશ્ચયોમાં અને વ્યવહારોમાં એક વાર પૂછવામા આવતું હતું, વારંવાર પણ પૂછવામાં આવતું હતું અને તે પોતાના કુટુંબનો પણ મેધિ, પ્રમાણ, આધાર, આલંબન, ચક્ષુ, મેધીભૂત, યાવત્ બધાં કાર્યોને આગળ વધારનારો હતો.

અહીં ‘ જાવ ’ શબ્દથી રાજ, ઈશ્વર, તલવર, માંડવિક અથવા માંડમિક, કૌટુંબિક, ઇલ્ય, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ અને સાર્થવાહ, એટલા શબ્દોનું ગ્રહણ થાય છે. માંડલિક નરેશને રાજ અને ઐશ્વર્યવાળાઓને ઈશ્વર કહે છે. રાજ સંતુષ્ટ

થઈને જેને પટ્ટબંધ આપે છે તે રાજ્યોના જેવા પટ્ટબંધથી વિભૂષિત લોકો તલ-
 વર કહેવાય છે. જેની વસતી છિન્ન લિન્ન હોય તેને મંડવ અને તેના અધિકારીને
 માંડવિક કહે છે. ‘ માહવિય ’ ની છાયા જે ‘ માહમ્બિક ’ કરવામાં આવે તો
 ‘ માહમ્બિક ’ નો ‘ પાંચસો ગામોનો ધણી ’ એવો અર્થ થાય છે. અથવા અઢી
 અઢી ગાઉને અંતરે ૨ જૂદાં જુદાં ગામો વચ્ચાં હોય તેના ધણીને માહમ્બિક કહે
 છે જે કુટુંબનું પાલન-પોષણ કરે છે અથવા જેની દ્વારા ઘણાં કુટુંબોનું પાલન
 થાય છે, તેને કૌટુંબિક કહે છે. ‘ ઇમ ’ નો અર્થ ‘ હાથી ’ છે, અને હાથીના
 જેટલું દ્રવ્ય જેની પાસે હોય, તેને ‘ ઇમ્ય ’ કહે છે. જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટના
 ભેદ કરીને ઈલ્ય ત્રણ પ્રકારના છે. હાથીની ખરાખર મણિ, મોતી, પરવાળાં, સોનું
 ચાંદી આદિ દ્રવ્યના ઢગલાના જે સ્વામી હોય તેઓ જઘન્ય ઈલ્ય છે. હાથીની
 ખરાખર હીરા અને માણેકના ઢગલાના જે સ્વામી હોય તેઓ મધ્યમ ઈલ્ય છે.
 હાથીની ખરાખર કેવળ હીરાના ઢગલાના જે સ્વામી હોય તેઓ ઉત્કૃષ્ટ ઈલ્ય છે.
 જેમની ઉપર લક્ષ્મીની પૂરેપૂરી કૃપા હોય અને એ કૃપાને કારણે જેમની પાસે
 લાખોના ખબના હોય તથા જેમને માથે તેમનું સૂચન કરનારો ચાંદીનો વિલક્ષણ
 પટ્ટ શોભાયમાન થઈ રહ્યો હોય, જે નગરના મુખ્ય વ્યાપારી હોય, તેને ‘ શ્રેષ્ઠી ’
 કહે છે. ચતુરંગ સેનાના સ્વામીને ‘ સેનાપતિ ’ કહે છે. ગણિમ, ધરિમ મેય અને
 પરિચ્છેદ રૂપ ખરીદવા-વેચવા યોગ્ય વસ્તુઓ લઈને નફાને માટે દેશાંતર જનારા-
 ઝોને જે સાથે લઈ જાય છે. યોગ (નવી વસ્તુની પ્રાપ્તિ) અને ક્ષેમ (પ્રાપ્ત
 વસ્તુનું રક્ષણ) ની દ્વારા તેમનું પાલન કરે છે, ગરીબોના લલા માટે તેમને
 પૂંજ આપીને વેપાર દ્વારા ધનવાન બનાવે છે, તેમને ‘ સાથવાહ ’ કહે છે, એક,
 બે, ત્રણ, ચાર આદિ સંખ્યાના હિસાબે જેની લેણ-દેણ થાય છે તેને ગણિમ કહે
 છે, જેમકે નાળીએર, સોપારી ઇત્યાદિ, ત્રાજવાથી તોલીને જેની લેણ-દેણ કરવામાં
 આવે છે તેને ધરિમ કહે છે, જેમકે ધાન્ય, જવ, મીઠું, સાકર ઇત્યાદિ, પાલી કે
 પવાલું જેવાં માપનાં વાસણથી માપીને જેની લેણ-દેણ કરવામાં આવે છે તેને
 મેય કહે છે, જેમકે રૂઘ, ઘી, તેલ વગેરે. કસોટી આદિથી પરીક્ષા કરીને જેની
 લેણ-દેણ કરવામાં આવે છે તેને પરિચ્છેદ કહે છે, જેમકે મણિ, મોતી, પરવાળાં,
 ઘરેણું વગેરે અંગતિ ગાથાપતિને, એ રાજ, ઈશ્વર આદિ તરફથી ઘણાં કાર્યોમાં
 કાર્યોને સિદ્ધ કરવા માટેના ઉપાયોમાં, કર્તવ્યને નિશ્ચિત કરવાના શુભ વિચારોમા

ખાંધવોમાં, લબ્બને કારણે ગુપ્ત રાખવામાં આવતા વિષયોમાં, એકાંતમાં કરવામાં આવતા કાર્યોમાં, પૂર્ણ નિશ્ચયોમાં, વ્યવહારને માટે પૂછવા યોગ્ય કાર્યોમાં, અથવા ખાંધવો તરફથી કરવામાં આવતા લોકાચારથી વિપરીત કાર્યોનાં પ્રાયશ્ચિત્તો (દંડો) માં અર્થાત્ એવાં બધાં પ્રકરણોમાં એકવાર તથા વારંવાર પૂછવામાં આવતું હતું— એ બધી વાતોમાં રાબત વગેરે મોટા મોટા માણસો પણ અંગતિની સંમતિ લેતા હતા.

એ બધાં વિશેષણોવડે સૂત્રકારે એમ પ્રકટ કર્યું છે કે અંગતિ ગાથાપતિને બધાં લોકો માનતા હતા, તે અત્યંત વિશ્વાસપાત્ર હતો, વિશાળ બુદ્ધિથી યુક્ત હતો અને બધાને વાજબીજ સલાહ—સંમતિ આપતો હતો.

ધાન્ય, જવ, ઘઉં વગેરેને કણસલામાંથી છૂટાં કરવાને એક ખાડો ખોદી તેમાં એક લાકડાનો ખાંલો ખોડવામાં આવે છે અને પછી તેની ચારે બાજુએ એક સાથે કણસલાને કચરવા માટે બળદ વગેરે ફર્યા કરે છે, એ ખાંલાને મેધિ કહે છે. બળદ વગેરે એ વખતે એ ખાંલાને આધારેજ ફર્યા કરે છે. જો એ ખાંલો ન હોય તો એક બળદ એક બાજુએ ચાલ્યો જાય અને બીજો બીજી બાજુએ ફરે, એ રીતે વ્યવસ્થા લાંબ થઈ જાય. ગાથાપતિ અંગતિ પોતાના કુટુંબની મેધિ—મધ્યસ્થ સ્તંભ જેવો હતો; અર્થાત્ કુટુંબ એને આધારે હતું, તેજ કુટુંબનો વ્યવસ્થાપક હતો. મૂળ પાઠમાં ‘વિ’ (અપિ) શબ્દ છે, તેનું તાત્પર્ય એ છે કે તે કેવળ કુટુંબનાજ આધાર રૂપ નહોતો, પરંતુ બધા લોકોના પણ આશ્રય રૂપ હતો, કે જેમ ઉપર દર્શાવવામાં આવેલ છે આગળ પણ જ્યાં જ્યાં ‘વિ’ (અપિ—પણ) આવ્યો છે, ત્યાં ત્યાં બધે એજ તાત્પર્ય સમજવાનું છે.

અંગતિ ગાથાપતિ પોતાના કુટુંબના પણ પ્રમાણ રૂપ હતો, અર્થાત્ જેમ પ્રત્યક્ષ અનુમાન આદિ પ્રમાણ, સંદેહ આદિને દૂર કરીને હેય (ત્યજવા યોગ્ય) પદાર્થોથી નિવૃત્તિ અને ઉપાદેય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય) પદાર્થોમાં પ્રવૃત્તિ કરાવતા તે, પદાર્થોને દર્શાવે છે, તેમ અંગતિ પણ પોતાના કુટુંબિયોને બતાવતો હતો કે—અમુક કાર્ય કરવું યોગ્ય છે, અમુક કાર્ય કરવું યોગ્ય નથી, અમુક પદાર્થ આદર છે, અમુક પદાર્થ અગ્રાહ્ય છે, ઇત્યાદિ.

અંગતિ પોતાના કુટુંબનો પણ આધાર (આશ્રય) હતો, તથા આલંબન હતો, અર્થાત્ વિપત્તિમાં પડેલા મનુષ્યને દોરડું અથવા થાંભલાના જેવા આધાર રૂપ હતો.

અંગતિ પોતાના કુટુંબના ચક્ષુરૂપ હતો, અર્થાત્ જેમ ચક્ષુ માર્ગને પ્રકાશિત કરે છે તેમ અંગતિ સ્વકુટુંબિઓના પણ બધા અર્થોનો પ્રકાશક (સન્માર્ગ દર્શક) હતો.

બીજીવાર મેધિભૂત આદિ વિશેષણ સ્પષ્ટ બોધને માટે આપેલાં છે. ‘ જાત્ર ’ શબ્દથી પ્રમાણભૂત, આધારભૂત, આલંબનભૂત, ચક્ષુભૂત, એ બધાનો સંગ્રહ થાય છે, અહીં સ્પષ્ટતાને માટે ‘ મૂત ’ શબ્દ વધારે આપ્યો છે. એનું તાત્પર્ય એ છે કે અંગતિ મેધિ અર્થાત્ મેધિની સમાન હતો, પ્રમાણુ અર્થાત્ પ્રમાણની સમાન હતો, આધાર અર્થાત્ આધારની સમાન હતો, આલંબન અર્થાત્ આલંબનની સમાન હતો અને ચક્ષુ અર્થાત્ ચક્ષુની સમાન હતો. અંગતિ બધાં કાર્યોનું સંપાદન કરનારો પણ હતો. (૧)

‘ તેણં કાલેણ ’ ઇત્યાદિ.

તે કાલે તે સમયે પાર્શ્વ પ્રભુ તેવીસમા તીર્થંકર જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય, મોહનીય તથા અંતરાય એ ચાર ઘાતી કર્મોના નિવારક, કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનથી યુક્ત, મુમુક્ષુ જનોથી સેવ્ય, અથવા પુરૂષોની વચમાં તેમનું વચન આદાનીય=ગ્રાહ્ય હતું. આથી પુરૂષાદાનીય, ધર્મના આદિ કરવાવાળા લગવાન મહાવીર સમાન સર્વે ગુણોથી યુક્ત, નવ હાથ ઊંચા શરીરવાળા, સોળ હંજર શ્રમણુ તથા આડત્રીસ હંજર શ્રમણિયોથી યુક્ત એક ગામથી બીજે ગામ તીર્થંકર પરંપરાથી વિચરતા વિચરતા કોષક નામના ઉદ્યાન (બાગ) માં પધાર્યા. જન સમુદાય રૂપ પરિષદ પોતપોતાના સ્થાનથી ધર્મ સાંભળવા માટે નીકળી, પાર્શ્વનાથ લગવાનની ધર્મદેશના સાંભળી પોતપોતાને સ્થાને ગઈ.

ત્યાર પછી તે અંગતિ ગાથાપતિ લગવાન પાર્શ્વનાથના આવવાના વૃત્તાન્ત સાંભળી હ્રુષ્ટ થઈ કાર્તિક શેઠની પેઠે નિકળ્યો. પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પાસે જઈ તેણે

તેમની સેવા કરી. તથા લગવાન પાર્શ્વનાથ દ્વારા ઉપદિષ્ટ શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ સાંભળ્યો; અને તે પોતાના હૃદયમાં ધારણ કર્યો. ત્યાર પછી તેણે હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી—હૈ લગવન્ ! હું મારા મોટા દીકરાને કુટુંબનો ભાર સોંપી દઈને આપની પાસે સંયમ ગ્રહણ કરવા ઈચ્છા રાખું છું. ત્યાર પછી તે લગવતી સૂત્રમાં કહેલ ગંગદત્તની પેઠેજ વિષય સુખને કિંપાક ફલની જેમ સમજી જીવનને પાણીના પરપોટા તથા કુશના અગ્ર ભાગમાં રહેલાં જલબિંદુ સમાન ચંચલ અને અનિત્ય સમજીને તથા ઘણું ચાંદી, ધન, સોનું, રત્ન, મણિ (જવેરાત), મોતી, શંખ, શિલા, પ્રવાલ, રક્ત રત્ન (માણેક) આદિ છોડી દઈને અને દાન દઈને તથા સંપત્તિના ભાગીદારીને સંપત્તિનો ભાગ આપી પોતાના ઘરથી નીકળી ગંગદત્તની પેઠે પ્રવ્રજિત થઈ ગયા. પ્રવ્રજ્યા લઈને તે અંગતિ અનગાર ઈર્ષ્યા આદિ પાંચ સમિતિ-ઓથી સમિત. મન આદિ ત્રણ ગુણોથી ગુમ તથા મમત્વ રહિત અને અકિંચન-બાહ્ય-અલ્પાંતર પરિગ્રહથી રહિત તથા પાંચે ઈન્દ્રિયોનું દમન કરવાવાળા અનગાર થઈ ગયા. તથા ગુમ પ્રહારથી બન્યા. ત્યાર પછી અંગતિ અનગારે અર્હત પાર્શ્વ પ્રભુના તથાસ્વપ-બહુશ્રુત-સ્થવિરોની પાસે સામાયિક આદિ અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. અધ્યયન પછી ઘણા ચતુર્થ, પષ્ટ, અષ્ટમ, દશમ, દ્વાદશ, માસાર્ધ (૦૧ માસ) માસ ક્ષમણ રૂપ અનેક તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાં ઘણાં વર્ષો સુધી ચારિત્ર પાલન કર્યું પણ ઉત્તર ગુણના વિરાધનાને કારણે વિરાધિતચારિત્રવાળા થઈ અર્ધમાસિકી સંલેખનામાં અનશન દ્વારા ત્રીશ લકતનું છેદન કરી કાલ માસમાં કાલ કરીને ચન્દ્રાવતંસક વિમાનમાં ઉપપાત સલામાં દેવદૂધ્ય વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત (ઢંકાયેલી) દેવશય્યામાં તે અંગતિ અનગાર (૧) આહાર-પર્યાસિ (૨) શરીર-પર્યાસિ (૩) ઈન્દ્રિય-પર્યાસિ (૪) શ્વાસોચ્છ્વાસ-પર્યાસિ-ભાષામનઃ-પર્યાસિ ભાવને પ્રાપ્ત કરીને જ્યોતિષોના ઈન્દ્ર ચંદ્ર બનીને ઉત્પન્ન થયા.

વિરાધના જે પ્રકારની છે—મૂલગુણવિરાધના અને ઉત્તરગુણવિરાધના તેમાં પાંચ મહાવ્રતમાં દોષ લગાડવો એ મૂલગુણવિરાધના છે. અને પિંડ વિશુદ્ધિ આદિમાં દોષ લગાડવો જેમકે—કોઈવાર એતાલીશ દોષ સહિત આહાર

પાણી લેવા, કોઈવાર ઇર્ષ્યા વગેરે સમિતિઓના આરાધનમાં પ્રમાદ કરવો, કોઈવાર અલિશ્ચંદ લેવો પરંતુ સમ્યક્ (સારી રીતે) ન પાળવો, તથા વિભૂષા માટે શરીર ચરણ આદિ ઘોવાં આદિ આદિ ઉત્તરગુણ વિષયક વિરાધના દેશવિરાધના છે. અંગતિ અનગારે મૂલ ગુણની વિરાધના કરી નહોતી પણ ઉત્તર ગુણની વિરાધના કરી આલોચના કરી નહોતી તે માટે તે જ્યોતિષી દેવ થયા.

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે—

હે ભદ્રન્ત ! જ્યોતિષોના ઇન્દ્ર ચન્દ્રની રાજા ચન્દ્રની સ્થિતિ કેટલા કાલની છે ?

ભગવાન કહે છે—

હે ગૌતમ ! જ્યોતિષોના ઇન્દ્ર ચન્દ્રની સ્થિતિ એક પલ્લેપમ અને એક લાખ વર્ષની છે. હે ગૌતમ ! જ્યોતિષોના ઇન્દ્ર જ્યોતિષોના રાજા ચન્દ્રને આ દિવ્ય દેવઋદ્ધિ પૂર્વભવમાં ઉપાર્જિત તપ અને સંયમના કારણથી મળી છે.

હે ભદ્રન્ત ! ચન્દ્ર દેવ પોતાનું આયુષ્ય ભવ તથા પોતાની સ્થિતિના ક્ષય થઈ ગયા પછી ચ્યવીને કયાં જશે.

હે ગૌતમ ! આયુ આદિ ક્ષય થઈ ગયા પછી આ ચન્દ્ર દેવ મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈને સિદ્ધ થશે.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે—

હે જન્મૂ ! આ પ્રકારે મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના પ્રથમ અધ્યયનનું નિરૂપણ કર્યું છે.

ઇતિ પુષ્પિતાનું પ્રથમ અધ્યયન સમાપ્ત.

દ્વિતીયઅધ્યયન.

હે લદ્દન્ટ ! શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના પ્રથમ અધ્યયનમાં પૂર્વોક્ત લાવોનું નિરૂપણુ કર્યું છે. પછી હે લદ્દન્ટ ! પુષ્પિતાના બીજા અધ્યયનમાં તેમણે કયા લાવનુ નિરૂપણુ કર્યું છે ?

હે જમ્બૂ ! તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગરી હતી. તે નગરીમાં ગુણુ શિલક નામે ચૈત્ય (બગીચો) હતા. તે નગરીમાં શ્રેણિક નામે રાજા હતા. ત્યાં શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પધાર્યા. જેવી રીતે ચન્દ્રમા આવ્યા તેવી રીતે સૂર્ય પાણુ આવ્યા અને સઘળી નાટક વિધિ ખતાવી ચાલ્યા ગયા.

ગૌતમે ભગવાનને પૂછ્યું—

હે લદ્દન્ટ ! સૂર્ય પૂર્વ જન્મમાં કોણુ હતા ?

ભગવાને કહ્યું—

હે ગૌતમ ! તે કાલે તે સમયે શ્રાવસ્તી નામે નગરી હતી. તે નગરીમાં સુપ્રતિષ્ઠ નામે ગાથાપતિ હતા. જે અંગતિના જેવાજ આલ્ય અને અપરિભૂત થઇને વિચરતા હતા. તે નગરીમાં ભગવાન પાર્શ્વ પ્રભુ પધાર્યા. જેમ અંગતિ ગાથાપતિ પ્રવ્રજિત થયા તેવીજ રીતે સુપ્રતિષ્ઠ ગાથાપતિ પાણુ દીક્ષિત થયા. તેજ પ્રકારે સાધુપણુને વિશદિત કરી કાલ અવસર કાલ કરીને જ્યોતિષોના ઈન્દ્ર સૂર્ય દેવ-પણુમાં ઉત્પન્ન થયા તથા આયુ લવસ્થિતિ ક્ષય કરીને પછી આ સૂર્ય દેવ મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઇને સિદ્ધ થશે અને સર્વે દુઃખનો અંત લાવશે. હે જમ્બૂ ! આ પ્રકારે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના દ્વિતીય અધ્યયનના લાવોનું નિરૂપણુ કર્યું છે.

આ પુષ્પિતાનું બીજું અધ્યયન પુરૂં થયું ૨

અથ ત્રીજો અધ્યયન.

‘ જહ્નં મંતે ’ ઇત્યાદિ.

હે લદન્ત ! એ પ્રમાણે સિદ્ધિ ગતિ સ્થાનને પ્રાપ્ત એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના દ્વિતીય અધ્યયનમાં પૂર્વોક્ત અર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે તો હે લદન્ત ! ત્રીજા અધ્યયનમાં તેમણે કયા અર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

હે જમ્બૂ ! તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. શુણ્ણશિલક નામે તેમાં ચૈત્ય હતું. તે નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા હતા. ત્યાં ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પધાર્યા. પરિષદ ધર્મ કથાનું શ્રવણ કરવા નીકળી.

તે કાલે તે સમયે શુક મહાગ્રહ શુકાવતંસક વિમાનમાં શુક સિંહાસન ઉપર ચાર હજાર સામાનિક દેવોની સાથે બેઠા હતા. તે શુક મહાગ્રહ ચન્દ્રગ્રહની પેઠે ભગવાનની પાસે આવ્યા અને નાટ્ય વિધિ દેખાડીને એમજ આલ્યા ગયા.

ગૌતમને જ્ઞાસા થઈ કે હે લદન્ત ! આ શુક મહાગ્રહ આ પ્રકારે દેવ-તાઓ દ્વારા નાટ્ય વિધિ દેખાડી બધાને અન્તર્હિત કરી એકલા રહી ગયા આ બહુ આશ્ચર્યની વાત છે.

ભગવાને કહ્યું:—

હે ગૌતમ ! કૂટાકારશાળા-પર્વત શિખરની પેઠે ઊંચા વિશાલ મકાનમાં વરસાદના લયથી વિખરાઈ ગયેલા જન સમૂહ જેવી રીતે અન્તર્હિત થઈ જાય છે તેવીજ રીતે શુકની વૈકલ્પિક શક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલ દેવગણ નાટક દેખાડી તેનાજ દેહમાં સમાઈ ગયા.

ગૌતમે પૂછ્યું:—

હે લગવન્ ! આ શુક્રમહાગ્રહ તેના પૂર્વજન્મમાં કોણ હતા ?

હે ગૌતમ ! તે કાલે તે સમયે વારાણસી નામે નગરી હતી તે નગરીમાં સોમિલ નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે બ્રાહ્મણ આઠમ યાવત અપરિભૂત હતો. તે ઋગ્વેદ વગેરે વેદ તથા તેનાં અંગ અને ઉપાંગમાં પરિનિષ્ઠિત હતો. તે નગરીમાં લગવાન પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર પધાર્યા પરિષદ ધર્મકથા સાંભળવા માટે લગવાન પાસે ગઈ.

લગવાનના આવવાના સમાચાર સાંભળી તે વારાણસી નગરીમાં રહેવાવાળા સોમિલ બ્રાહ્મણના હૃદયમાં આ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે મુમુક્ષુજનોના આશ્રયણીય અર્હત પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર તીર્થંકરોની મર્યાદાનું પાલન કરતા અહીં આમ્રશાલ વનમાં પધાર્યા છે.

આ માટે હું જઈને લગવાન પાર્શ્વનાથની પાસે ઉપસ્થિત થાઉં અને તેમને અનેક અર્થવાળા શબ્દોના અર્થ તથા હેતુ = કારણ અથવા અનુમાનના પંચાવયવ વાક્યો પૂછું. આવો વિચાર કરી શિષ્યોને પોતાની સાથે લીધા વગર— એકલાજ— લગવાનની પાસે આવ્યો અને આ પ્રકારે લગવાનને પ્રશ્ન કર્યો:—

હે લદન્ત ! આપને યાત્રા છે ખરી ? આપને યાપનીય છે ? ‘ સરિસવયા, માસ, અને કુલત્થ ’ લક્ષ્ય છે કે અલક્ષ્ય ? આપ એક છો કે બે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો કર્યા.

અહીં ' ઘાત્રા ' નો અર્થ છે સંયમ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ.

' ચાપનોય ' નો અર્થ છે મોક્ષમાર્ગમાં જવાવાળાઓના પ્રયોજક ઇન્દ્રિય અને મનને વશ કરવારૂપી ધર્મ.

' સરિસવવા ' નો અર્થ છે સમાન અવસ્થાવાળા અને સરસો.

' માસ ' નો અર્થ છે માસ=કાલવિશેષ, માસ=અડદ, માસ=પ્રાચીન રીત પ્રમાણે પાંચ રતી-ચણોઠીવાલાં માનવિશેષ

' ઈકો મવાન્ ' આનો એવો મતલબ છે કે જો લગવાન પાર્શ્વનાથ આત્માની એકતા માની લેશે તો હું શ્રોત્ર આદિનું જ્ઞાન તથા અવયવોથી આત્માની અનેકતા સિદ્ધ કરીશ.

' દ્વૈ મવન્તૌ ' આથી જો આત્મા એ માનશે તો હું તેનું પણ ખંડન કરીશ. કેમકે જે એક છે તે કદી પણ એ થઈ જ ન શકે

ઇત્યાદિ સોમિલ બ્રાહ્મણના પ્રશ્ન સાંલળી તેના જવાબો લગવાને સર્વે દોષોથી રહિત સ્યાહવાદમતનું આશ્રયણ કરીને આપ્યા.

આનું વિસ્તારપૂર્વકનું વર્ણન લગવતી સૂત્રના અઠારમા શતકના દશમા ઉદ્દેશમાં જોઈ લેવું જોઈએ.

આ પ્રકારે છલપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યા પછી તે ઉચિત ઉત્તર પામી બોધયુક્ત થઈ.

શ્રાવક ધર્મને સ્વીકારીને લગવાન પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પાસેથી પોતાને સ્થાને ગયો.

એક વખત લગવાન પાર્શ્વપ્રભુ અહિંત વારાણસી નગરીના આગ્રશાલ વન નામે ચૈત્યમાંથી નીકળીને દેશમાં વિહાર કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી તે સોમિલ બ્રાહ્મણ એક વખત અસાધુઓનાં દર્શનથી તથા મુસાધુઓની પર્યુપાસના ન કરવાથી અને મિથ્યાત્વ પર્યાયના વધવાથી તથા સમ્યક્ત્વ પર્યાયના ઘટવાથી મિથ્યાત્વી થઈ ગયો.

એક વખત મધ્યરાત્રિમાં કુટુંબ જાગરણ કરતાં કરતાં તે સોમિલ બ્રાહ્મણના હૃદયમાં આવા પ્રકારના આધ્યાત્મિક એટલે મનમાં સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયા કે-હું વારાણસી નગરીમાં રહેવાવાળો બહુ ઊંચા કુળમાં પેદા થયેલો બ્રાહ્મણ છું, મેં ઋત પ્રહણ કર્યાં છે, વેદ લાણેલો છું, લગન કરી પુત્રવાન બન્યો, સમૃદ્ધિ એકઠી કરી, પશુવધ કર્યા, યજ્ઞ કર્યા, દક્ષિણા આપી, અતિથીની પૂજા કરી, અગ્નિમાં હવન કર્યા, યૂપ=યજ્ઞીય કાષ્ટને ખોડયું, આ બધાં કાર્યો કર્યા.

હવે મારે માટે યોગ્ય છે કે હું રાત્રિ પુરી થઈ જ્યારે સવાર પડે ત્યારે વારાણસી નગરીની બહાર ખૂબ આંખાનાં વૃક્ષોનો બગીચો બનાવું તથા માતુલિંગ=બિજેરા, વેલ, કપિત્થ, ચિત્રા=આમલી તથા કુલોની વાડી બનાવું. આ પ્રકારે વિચાર કરે છે.

રાત્રિ વીતી સૂર્યોદય થતાં જ તેણે વારાણસી નગરીની બહાર આંખાના બગીચાથી માંડીને કુલની વાડી સુધી બધું બનાવ્યું અને તે બગીચા હળવે હળવે સંરક્ષિત અને સંગોપિત થઈ પૂર્ણ રૂપમાં બગીચા થઈ ગયા. લીલા, લીલીછમ કાન્તિવાળા, પાણીથી ભરેલા મેઘવૃન્દો (વાદળાં) હોય તેવા ધનીભૂત રંગવાળા, પત્રો તથા પુષ્પોવાળા અને ફળોવાળા હોવાથી તથા હરિયાળા હોવાથી બહુ શોભાયમાન દેખાવા લાગ્યા. (૩).

‘તણ્ણં તસ્સ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી કોઈ ખીજે વખતે કુટુંબ જગરણ કરતાં કરતાં તે સોમિલ પ્રાહ્મણના હૃદયમાં આ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક-આત્મ વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે મેં વ્રત આદિ કર્યાં, યજ્ઞસ્તંભ ખોડ્યો અને હું વારાણસી નગરીના બહુ ઊંચા કુળમાં જન્મેલો પ્રાહ્મણ છું. મેં વારાણસી નગરીની બહાર ઘણા આંખાના બગીચાથી માંડીને કુલવાડી સહિત બનાવ્યાં છે. હવે મારે માટે યોગ્ય છે કે રાત વીતી ગયા પછી પ્રાતઃકાલ થતાંજ ઘણી જ લોઢાની કડાઈઓ, કડછીઓ આદિ તથા તાપસોને માટે તાંબાના વાસણ બનાવીને ખૂબ ખાવાપીવાના ખાદ્ય-સ્વાદ્ય પદાર્થો બનાવરાવીને મારા મિત્ર અને જ્ઞાતિબંધુઓ આદિને આમંત્રણ આપું.

પછી તે પ્રાહ્મણે તે પ્રમાણે વાસણ બનાવરાવી ખૂબ ખાનપાન ખાદ્ય-સ્વાદ્ય તૈયાર કરાવી પોતાના મિત્ર અને જ્ઞાતિબંધુઓને આમંત્રણ આપ્યું ને જમાડયા તથા તેમનું સન્માન કરી તે મિત્ર-જ્ઞાતિ-સ્વજન બંધુઓની સામે પોતાના મોટા પુત્રને બોલાવી કુટુંબોનો ભાર તેના ઉપર નાખી, પોતાના તે સઘળા મિત્ર-જ્ઞાતિ બંધુઓને પૂછી હું ઘણી લોઢાની કડાઈઓ, કડછીઓ તથા તાંબાનાં બનાવેલાં

વાસણો લઈને જે ગંગા તીરે વસનારા વાનપ્રસ્થ તાપસ છે જેવાકે—હોત્રિક= અગ્નિહોત્રી, પોત્રિક=વસ્ત્રધારી વાનપ્રસ્થ, કૌત્રિક=ભૂમિશાયી વાનપ્રસ્થ, યજ્ઞયાજી= યજ્ઞ કરવાવાળા, શ્રાદ્ધકો=શ્રાદ્ધ કરવાવાળા વાનપ્રસ્થ, સ્થાલકો=પાત્ર ધારણ કરવાવાળા, હુંડિકા=શ્રમણ વાનપ્રસ્થ તાપસ વિશેષ. દન્તોદૂલ્લિક=દાંતવડે કેવળ આવીને ખાવાવાળા, ઉન્મજ્જક=ઉન્મજ્જન માત્રથી સ્નાન કરવાવાળા અર્થાત્ પાણી નાખીને સ્નાન કરવાવાળા, સંમજ્જક=વારંવાર હાથેથી પાણીને ઉછાળીને નહાવાવાળા, નિમજ્જક=પાણીમાં ડૂબકી મારી નાહવાવાળા, સંપ્રક્ષાલક=માટીથી શરીરને ચોળીને નાહવાવાળા, દક્ષિણકૂલ=ગંગા નદીના દક્ષિણ કિનારે રહેવાવાળા, ઉત્તરકૂલ=ગંગા નદીને ઉત્તર કિનારે રહેવાવાળા તથા શક્લ્ધ્મા=શંખ વગાડીને લોબન કરવાવાળા કૂલધ્મા=કિનારા ઉપર ઘેસી રહીને અવાજ કરતા લોબન કરવાવાળા, મૃગલુબ્ધક= મૃગને મારીને તેના માંસથી જીવન વીતાડવાવાળા, હસ્તિતાપસ=હાથીને મારીને તેના માંસથી જીવન વીતાડનારા, ઉદ્વણ્ડ=દંડને ઊંચો ઉપાડી ચાલનારા, વિજ્ઞાપ્રોક્ષો= દિશાઓને પાણીથી માર્જન કરીને (પાણી છાંટીને) તેના ઉપર પુષ્પફલ વીણીને રાખનારા, વલ્કલવાસસ=વૃક્ષની છાલને ધારણ કરવાવાળા, ચિલવાસો=ભૂમિની નીચેનો શુક્રમાં રહેનારા, જલવાસી=જલમાંજ રહેનારા, વૃક્ષમૂલક=વૃક્ષના મૂળમાં રહેવાવાળા, અમ્બુમક્ષો=જલમાત્રનોજ આહાર લેનારા, વાયુમક્ષો=વાયુ માત્રથીજ જીવન જીવનારા, શેવાલમ્બોજી=જલના ઉપરના ભાગમાં રહેલ લીલી વનસ્પતિ (સેવાળ) ખાવાવાળા, મૂલાહાર=મૂળ ખાવાવાળા, કન્દાહાર=સૂરણ વગેરે કંદના આહાર કરનારા, ત્વગાહાર=લીંબડા આદિની છાલ ખાવાવાળા, પત્રાહાર=ખિલીપત્ર આદિ પત્રોના આહાર કરવાવાળા, ફલાહાર=કેળાં વગેરે ફળ ખાવાવાળા, પુષ્પાહાર= પુષ્પ-કુંદ, સરગવા શુભાખ આદિ કુલોનો આહાર કરવાવાળા, વીજાહાર=કેળું વગેરેનાં ખી ખાવાવાળા, સડી ગયેલાં કંદમૂળ, છાલ, પાન, ફુલ તથા ફળ ખાવાવાળા, જલના અભિષેકથી કઠણ શરીરવાળા, સૂર્યની આતાપના અને પંચાગ્નિના તાપથી અંગારશૌલ્ય=દેવતામાં શૂળ ઉપર રાખીને પકાવેલાં માંસ અને કંદુશૌલ્ય-

ચોખ્ખા વગેરે રાંધવાનાં પાત્ર=કંદુ તેમાં ઘી નાખીને શૂલ પર પકાવેલા માંસની પેઠે પોતાનાં શરીરને કષ્ટ દેતા જે વિચરે છે તેમાં જે દિશાપ્રોક્ષક છે તેઓની પાસે પ્રવ્રજીત બનવાનો ઇચ્છા રાખું છું. તથા પ્રવ્રજીત થઇને પણ આ પ્રકારના અલિગ્રહ (પ્રતિજ્ઞા) લઇશ કે-જ્યાં સુધી જીવું ત્યાં સુધી અન્તર રહિત છઠ્ઠ-છઠ્ઠ (નબેલા-બેલાકુપ) દિક્ષ્વકવાલ તપસ્યા કરતો સૂર્યની સામે હાથ ઊંચા રાખીને આતાપન ભૂમિમાં આતાપના લેતો રહીશ.

આમ વિચાર કરે છે. વિચાર કરીને સૂર્યોદય થતાં ઘણી લોઠાની કડાઇઓ કડાઇઓ, તાંબાનાં તાપસ પાત્રો આદિ લઇને દિશાપ્રોક્ષક તાપસની પાસે આવ્યો અને દિશાપ્રોક્ષક તાપસ થઇ ગયો. તાપસ થઇને પણ તે સોમિલ પૂર્વોક્ત અલિગ્રહ બરાબર લઇને પહેલા પશ્ચિમપણ સ્વીકાર કરીને વિચરવા લાગ્યો.

અત્રે ‘ દિક્ષ્વકવાલ ’ શબ્દ આવ્યો છે તેનો અલિપ્રાય એવો છે કે તપસ્વી તપસ્યાનાં પારણાં માટે પોતાની તપોભૂમિની આરે દિશામાં ફલ લેવાં કરીને રાખે. પછી તપસ્યાનાં પહેલાં પારણામાં પૂર્વ દિશાએ રાખેલાં ફળથી પારણું કરે. બીજું પારણું કરવાનું આવે ત્યારે દક્ષિણ દિશામાં રાખેલાં ફળથી પારણું કરે. આવી રીતે બીજાં પારણું આવે ત્યારે પશ્ચિમ-ઉત્તર દિશાઓમાં રાખેલાં ફળનો આહાર કરે. આ પ્રકારની પારણાંવાળી તપસ્યાને ‘ દિક્ષ્વકવાલ ’ કહે છે. (૪).

‘ તણ્ણં સે સોમિલે ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે સોમિલ બ્રાહ્મણ ઋષિ પહેલા પશ્ચિમપણના પારણાં આવતાં આતાપન ભૂમિ પર આવે છે. ત્યાં આવીને તે વદકલવસ્ત્ર ધારણ કરી રહેલ તાપસ જ્યાં પોતાની પાર્ણકુટી હતી ત્યાં આવ્યો. ત્યાં આવીને પોતાની કાવડ લીધી અને તે લઇને પૂર્વ દિશામાં જલથી સિંચન કરે છે અને કહે છે—‘ હે પૂર્વ દિશાના અધિપતિ સોમ મહારાજ ! પરલોકસાધન માર્ગમાં જવા માટે પ્રસ્થિત સોમિલ બ્રાહ્મણ ઋષિની રક્ષા કરો અને ત્યાં જે કાંઈ કંદ, મૂળ, છાલ, પાંદડાં, પુષ્પ, ફલ, બી તથા લીલોતરી વસ્તુ આદિ છે તે લેવાની આજ્ઞા આપો ’ એમ કહીને પૂર્વ દિશામાં જાય છે. ત્યાં જઇને જે કાંઈ કંદ, મૂળ આદિ હતાં તે

અહણુ કરે છે અને પોતાની કાવડ લરે છે. પછી તેનાં દર્ભ, કુશ, પાંદડાં અને સમિધ (હોમનાં કાષ) એ બધું લઈ જ્યાં પોતાની પર્ણકુટી હતી ત્યાં આવ્યો. ત્યાં આવીને તેણે પોતાની કાવડ રાખી. કાવડ રાખીને વેદીને મોટી કરી અર્થાત વેદી બનાવવાનું વિસ્તૃત સ્થાન નિશ્ચિત કર્યું. પછી ઉપલેપન (લીંપણ) તથા ક્રીડી આદિ લઘુકાય જીવોની રક્ષાને માટે સંમાર્જન કરવા લાગ્યો. પછી દર્ભ તથા કલશને હાથમાં લઈને ગંગાને કાંઠે આવ્યો અને તેમાં પ્રવેશીને સ્નાન કરવા લાગ્યો, તથા જલમજ્જન=ડુબકી લગાવવું, જલક્રીડા=તરવું, અને જલાલિષેક કરવા લાગ્યો. પછી આચમન કરીને સ્વચ્છ અને અત્યંત શુદ્ધ થઈને, દેવતા તથા પિતૃઓનાં કર્મો કરીને, દર્ભ તથા કલશ હાથમાં લઈને, ગંગા મહાનદીમાંથી ખહાર નીકળ્યો. અને પોતાની કુટીમાં આવ્યો. ત્યાં આવીને દર્ભ અને કુશને એક તરફ રાખે છે તથા રેતીથી વેદી બનાવે છે. પછી શરક=નિર્મન્યન કાષ, જે અગ્નિ માટે ઘસવામાં આવે છે, તે તથા અરણિ=નિર્મથ્યમાન કાષ, જેના ઉપર અગ્નિ ઉત્પન્ન કરવા માટે ‘શરક’ ઘસાય છે તે તૈયાર કરે છે. અને શરક દ્વારા અરણીનું મન્યન કરે છે. મન્યન કરી તેમાંથી અગ્નિ પ્રગટ કરે છે અને કુંક મારી તેને સળગાવે છે. તેમાં સમિધોનાં કાષ નાખીને પ્રજ્વલિત કરે છે. અગ્નિ પ્રજ્વલિત કરીને અગ્નિની જમણી બાજુમાં સાત અંગો (વસ્તુઓ) નું સ્થાપન કરે છે—

(૧) સકત્ય-તાપસોનું એક ઉપકરણ વિશેષ, (૨) વલ્કલ (૩) સ્થાન, (૪) શય્યાલાંડ, (૫) કમંડળ, (૬) લાકડીનો દંડ તથા (૭) આત્મા અર્થાત પોતાને અગ્નિની જમણી બાજુએ રાખે.

આ પ્રમાણે બધી વસ્તુઓને યથાસ્થાન રાખી મધ, ઘી તથા ચોખાથી અગ્નિમાં હવન કરે છે. ચરુ=ઘીથી ચોપડીને હવનને માટે રાંધવાના ચાવલ સીઝાવે છે. ચરુને સિઝાવી લલિ વૈશ્વદેવ (નિત્ય યજ્ઞ) કરે છે. પછી અંતિથિને જમણી પોતે લોજન કરે છે. (૫).

તણ સે સોમિલે ઈત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે સોમિલ આહ્વાણુ ઋષિએ દ્વિતીય વષ (વેલા) નું પારણું આવતાં પૂર્વોક્ત પ્રકારે બધાં કર્મો કર્યાં તથા છેલ્લે આહાર કર્યો. વિશેષ એ છે કે ' દક્ષિણ દિશામાં મહારાજ વચ, પરલોક સાધક માર્ગમાં પ્રસ્થિત સોમિલ આહ્વાણુની રક્ષા કરો. તે દિશામાં જે કંદ, મૂળ, ફલ, ફુલ વગેરે હોય તે લેવાની આજ્ઞા આપો ' એમ કહીને દક્ષિણ દિશામાં જાય છે. એજ પ્રકારે પશ્ચિમ દિશામાં મહારાજ વરુણ, પરલોક સાધક માર્ગમાં પ્રસ્થિત સોમિલ આહ્વાણુ ઋષિની રક્ષા કરો. વગેરે પૂર્વોક્ત વિધીથી પશ્ચિમ દિશામાં જાય છે. પછી ઉત્તર દિશામાં જવા માટે એજ પ્રકારે મહારાજ વૈશ્રવણુ (કુબેર) ની પ્રાર્થના કરી અને ઉત્તર દિશામાં ગયો. આવી રીતે તેણે પૂર્વ આદિ ચારે દિશાઓની પેઠે ચારે વિદિશાઓ (ખૂણા) માં પણ પૂર્વોક્ત વિધિનું આચરણુ કર્યું અને પછી આહાર કર્યો.

ત્યાર પછી એક વખત અનિત્ય જગરણુ કરતાં કરતાં તે સોમિલ આહ્વાણુના હૃદયમાં એવા પ્રકારનો આધ્યાત્મિક વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે હું વારાણસી નગરીનો રહેવાવાળો અત્યંત ઊંચા કુળમાં જન્મેલો સોમિલ નામનો આહ્વાણુ ઋષિ છું. મેં ઘણાં ઘણાં વ્રત કર્યાં તથા યજ્ઞ વગેરેથી માંડી યજ્ઞ સ્તંભ ખોડવા સુધી કર્મ કર્યાં. ત્યાર પછી મેં વારાણસી નગરીથી બહાર આંબાના અગીચાથી માંડી કુલવાળા બાગ સુધી બનાવ્યાં. પછી મેં ઘણી લોઢાની કડાઈઓ, કડછી તથા તાપસને માટે ઉપયોગી એવી ઘણી તાંબાનાં પાત્રો વગેરે વસ્તુ બનાવરાવી અને મારા પોતાના સઘળા મિત્ર-જ્ઞાતિ-સ્વજન-બંધુઓને બોલાવીને તેમને લોજન વગેરે દ્વારા સંમાનિત કર્યાં. તે જ્ઞાતિ બંધુઓની સમક્ષ મારા પોતાના પુત્રને કુટુંબની રક્ષાને માટે સ્થાપિત કરીને તેની સંમતિ લઈને તે લોઢાની કડાઈ વગેરે બધું લઈ સુંડિત થઈ પ્રવ્રજિત થયો અને અંતરરહિત છઠ-છઠ દિઠ ચક્રવાલ તપ કરતો કરતો વિચરું છું. આ માટે મને એ યોગ્ય છે કે સૂર્યોદય થતાં જ ઘણાં દૃષ્ટ બ્રહ્મ=દૃષ્ટ=જે ક્યારેક જેવામાં આવેલાં યથાર્થ લાવોથી બ્રહ્મ-સ્ખલિત છે તે તથા પૂર્વ સંગતિક=સમાન તાપસ પર્યાય વર્તિઓને પૂછીને; આશ્રમ સંશ્રિત= આશ્રમમાં રહેવાવાળા અનેક સેંકડો પ્રાણીઓને વચન આદિથી સંતુષ્ટ કરી વલકલ

વસ્તુ ધારી કાવડમાં પોતાનાં લ'ડોપકરણુ લઈ તથા કાષ્ટ મુદ્રાથી મોઢાને બાંધી ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરાલિમુખ થઈને મહાપ્રસ્થાન (મરણુને માટે જવું) કરે.

તે સોમિલ બ્રાહ્મણુ ઋષિ આવો વિચાર કરે છે અને સૂર્યોદય થતાં પોતાના વિચાર પ્રમાણે બધા દૃષ્ટ-બ્રષ્ટ આદિ સમાન તાપસ પર્યાયવર્તિઓને પૂછીને તથા આશ્રમમાં રહેનારા અનેક સેંકડો પ્રાણિઓને સંતુષ્ટ કરી કાષ્ટમુદ્રા વડે પોતાનું મોહું બાંધે છે. અને એવો અલિગ્રહ (પ્રતિજ્ઞા) લે છે કે- ' જ્યાં જ્યાં પણ તે જલ હોય કે સ્થલ હોય કે દુર્ગ (વિકટ સ્થાન) હોય, નીચે પ્રદેશ હોય કે પર્વત હોય, વિષમ ભૂમિ હોય કે ખાડો હોય કે ગુફા હોય એ બધામાંથી ગમે તે હોય ત્યાં પ્રસ્ખલિત થાઉં કે પડી જાઉં તો મારે ત્યાંથી ઉડવું નહિ કલ્પે ' એમ વિચારી એવો અલિગ્રહ લે છે અને ઉત્તર દિશા તરફ મહાપ્રસ્થાન માટે પ્રસ્થિત થાય છે. પછી તે સોમિલ બ્રાહ્મણુ ઋષિ અપરાહ્ણ કાલ (દિવસના ત્રીજાપ્રહર) માં જ્યાં સુંદર અશોક વૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યો અને તે અશોક વૃક્ષની નીચે પોતાની કાવડ રાખી. અનન્તર વેદિ-બેસવાની જગ્યાને સાફ કરી, તે સાફ કરીને જ્યાં ગંગા મહાનદી હતી ત્યાં આવ્યો. અને શિવરાજ ઋષિની પેઠે તે ગંગા મહા-નદીમાં સ્નાન આદિ કર્મ કરી ત્યાંથી ઉપર આવ્યો તથા જ્યાં અશોક વૃક્ષ હતું ત્યાં આવીને-દર્ભ, કુશ તથા રેતીથી યજ્ઞ વેદીની રચના કરી. યજ્ઞ વેદીની રચના કરીને શરક તથા અરણીથી અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરીને પછી બલિ-વૈષ્ઠદેવ (નિત્ય યજ્ઞ) કરે છે અને કાષ્ટ મુદ્રાથી મુખ બાંધે છે. અને મૌન ધારણુ કરી બેસી જાય છે. (૬).

तएणं तस्स र्धत्यादि.

त्यार पछी ते सोमिल आह्मणु ऋषिनी सामे मध्यरात्रिने वणते अेक देवता प्रगट थयो. पछी ते देवे सोमिल आह्मणुने आम कहुं:—हे प्रमथत सोमिल आह्मणु! तारी आ प्रमन्या दुप्रमन्या (दोषवाणी) छे. अे प्रकारे ते देवनी द्वारा अे त्रणु वार कडेवांमां आवतां छतां पणु ते सोमिल ते देवतानी वातने आदर करतो नथी के नथी तेना तरक् ध्यान पणु हेतो. पणु अेकदम मौन थध नय छे. त्यार पछी ते सोमिल आह्मणुथी अनदर पामेलेो देव ने आणुथी आंयोे हतो ते आणुअेे आदयोे गयोे.

त्यार पछी वदकलवस्त्रधारी ते सोमिल सूर्योदय थतां कावड उपाडी पोताना लउं उषकरणु लधने काष्ठमुद्राथी पोतानुं मोहुं आंधीने उत्तर दिशा तरक् प्रस्थान करे छे.

पछी ते सोमिल आह्मणु णीने दिवस अपराह्ण कालना छेदला पडोरमां (सांने) न्यां सप्तपर्णु वृक्ष हुतुं त्यां आंयोे. अने सप्तपर्णुनी नीचे पोतानी कावड राणीने वेदी अनावे छे. अने नेवी रीते अशोक वृक्षनी नीचे तेणुे कर्यां हतां तेवांन अघा कर्मां करी अन्ते तेणुे हवन कर्यां अने काष्ठमुद्राथी पोतानुं मोहुं आंधी मौन थध रडेवा लांयोे. पछी ते सोमिल आह्मणुनी समक्ष मध्यरात्रिने वणते अेक देव प्रगट थयो अने आकाशमां उलो रडी अशोकवृक्षनी नीचे नेम पडेलां ते सोमिल आह्मणुने देवताअेे कहुं हुतुं तेवी न रीते वणी इरीने कहुं. परंतु ते सोमिल आह्मणुे ते देवतानी वात उपर कांथ पणु ध्यान न आंयुं. सांलज्युं न सांलज्युं करीने अिलकुल रुप थध रह्यो. ते देवता अंतर्ध्यान थध गयोे. पछी वदकलवस्त्र धारी ते सोमिल आह्मणुे पोतानी कावड लीधी अने काष्ठमुद्राथी पोतानुं मोहुं आंधे छे. त्यार पछी उत्तर दिशांमां उत्तरालिमुअ थधने आलवा मांडयुं.

પછી તે સોમિલ આહ્વાણ ત્રીજે દિવસે ચોથા પહોરમાં જ્યાં અશોક વૃક્ષ હતું ત્યાં આવી કાવડ મૂકીને બેસવા માટે વેદી બનાવે છે. પહેલાંની પ્રમાણે બધાં કર્મો કરી કાષ્ટમુદ્રાથી મોઢું બાંધી પછી મૌન થઈ બેસી જાય છે. ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિમાં તે સોમિલ આહ્વાણની પાસે એક દેવ પ્રગટ થયો અને વળી તેણે તેજ પ્રકારે કહ્યું અને પછી ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી સૂર્યોદય થતાં વલ્કલ-વસ્ત્ર ધારી તે સોમિલ આહ્વાણ પોતાની કાવડ ઉપાડે છે અને કાષ્ટમુદ્રાથી પોતાનું મોઢું બાંધે છે. અને પછી ઉત્તર દિશામાં ઉત્તરાભિમુખ થઈને ચાલવા માંડે છે.

ત્યાર પછી તે સોમિલ આહ્વાણ ચોથે દિવસે ચોથા પહોરમાં જ્યાં વડનું વૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યો અને તે વડના ઝાડની નીચે પોતાની કાવડ રાખી. પછી બેસવાની વેદી બનાવી તે છાણ માટીથી લીંપી અને સાફ કરી. પછી મૌન થઈને બેઠો. ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિને વખતે તે સોમિલ આહ્વાણની પાસે એક દેવ પ્રગટ થયો અને તેણે એમજ અગાઉ પ્રમાણે કહ્યું અને અંતર્ધાન થઈ ગયો.

ત્યાર પછી તે સોમિલ પાંચમા દિવસે ચોથા પહોરે જ્યાં ઉદુમ્બર (ઉંબરો)નું વૃક્ષ હતું ત્યાં આવે છે. અને તે ઉદુમ્બર વૃક્ષની નીચે પોતાની કાવડ રાખી વેદી બનાવે છે. પહેલાંની માફક બધાં કૃત્યો કરી પછી કાષ્ટમુદ્રાથી મોઢું બાંધી મૌન રહે છે. ત્યાર પછી મધ્યરાત્રિમાં તે સોમિલ આહ્વાણની પાસે એક દેવ પ્રગટ થયો અને આ પ્રકારે કહ્યું:—હે સોમિલ પ્રવ્રજિત ! તારી આ પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે. આ પ્રકારની પહેલીવારની વાણી તે દેવતાને મુખેથી સાંભળી તે સોમિલ મૌન રહે છે. પછી તે દેવ બીજીવાર, ત્રીજીવાર પણ સોમિલને તેજ પ્રકારે કહે છે. સોમિલે તે દેવતાની વાણી સાંભળી આ પ્રકારે કહ્યું:—

હે દેવાનુપ્રિય ! મારી પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા કેમ છે ?

સોમિલના આ પ્રકારે પુછવાથી તે દેવતા આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યો:—

હે દેવાનુપ્રિય ! તમે મુમુક્ષુજનોથી સેવાતા પાર્થિ અહંતની પાસે પાંચ આશુ વ્રત, સાત શિક્ષા વ્રત એમ કુલ મળી બાર વ્રત સ્વપ શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો—

ત્યાર પછી અસાધુઓના દર્શનથી તમે આ ધર્મનો પરિત્યાગ કર્યો. પછી એક સમય મધ્યરાત્રિમાં કુટુંબ જાગરણ કરતાં કરતાં તમારા મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે, ‘ગંગાને કાંઈ તપસ્યા કરવાવાળા જુદા જુદા પ્રકારના વાનપ્રસ્થ તાપસ છે. તે તાપસોમાં જે દિશાપ્રોક્ષક તાપસ છે તેની પાસે, લોહાની કડાઈઓ કડછી તથા તાંબાનાં તાપસપાત્ર બનાવરાવી તે લઈને જઈ અને દિશાપ્રોક્ષક તાપસ બનું.’ વગેરે સોમિલ બ્રાહ્મણના મનમાં પૂર્વ ચિંતન કરેલા જે વિચારો હતા તે દેવતાએ તેને કહ્યા. ફરી તેણે કહ્યું કે ત્યાર બાદ તમે દિશાપ્રોક્ષક તાપસની પાસે દીક્ષા લીધી અને અભિગ્રહ લીધો ત્યારથી જ્યાં અશોક વૃક્ષ હતું ત્યાં આવ્યા અને ત્યાં કાવડ રાખી તમે તમારાં સર્વે કર્મો કર્યાં. પછી મારા દ્વારા પ્રતિબોધિત કરાયા છતાં પણ તમે તે ઉપર ધ્યાન ન આપ્યું અને મૌન રહ્યા. આ પ્રકારે મેં ચાર દિવસ સુધી તમને સમજાવ્યા પણ તમે ધ્યાન ન આપ્યું. બાદ આજે પાંચમે દિવસ ચોથા પહોરમાં અહીં ઉદુમ્બર વૃક્ષની નીચે તમે તમારી કાવડ સખી બેસવાની જગ્યાને સાફ કરી પછી તે લીંપી અને સમ્માર્જન કર્યું અને કાષ્ટમુદ્રાથી પોતાનું મોઢું બાંધી મૌન થઈ બેઠા છો. હે દેવાનુપ્રિય ! આ પ્રકારની તમારી આ પ્રવ્રજ્યા દુષ્પ્રવ્રજ્યા છે.

ત્યાર બાદ સોમિલે કહ્યું:—હે દેવાનુપ્રિય ! તો હવે આપજ બતાવો કે હું કેવી રીતે સુપ્રવ્રજિત બનું ? ત્યાર પછી તે દેવતાએ સોમિલ બ્રાહ્મણને આ પ્રકારે કહ્યું:—હે દેવાનુપ્રિય જો તમે હમણાં અગાઉ ગ્રહણ કરેલાં પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રતનો પોતાની મેળે સ્વીકાર કરીને વિચરણ કરો તો આ તમારી પ્રવ્રજ્યા સુપ્રવ્રજ્યા થઈ જાય. ત્યાર પછી તે દેવ સોમિલ બ્રાહ્મણને વંદન અને નમસ્કાર કરે છે. પછી જે દિશામાંથી તે પ્રાદુર્ભૂત થયો હતો તેજ દિશામાં અંતર્હિત થઈ ગયો.

તે દેવ અંતર્હિત થઈ ગયા પછી તેના કથન અનુસાર તે સોમિલ બ્રાહ્મણ ઋષિએ અગાઉ સ્વીકારેલાં પાંચ અણુવ્રત અને સાત શિક્ષાવ્રત પોતાની જાતે સ્વીકારી વિચરણ કરે છે પછી તે સોમિલ ઘણાં વૃત્તો પછ અષ્ટમથી માંડી યાવત

માસાર્ધ તથા માસક્ષણપરૂપ વિચિત્રતપ ઉપધાનોથી પોતાના આત્માને લાવિત કરતા ઘણા વર્ષો સુધી શ્રમણોપાસક (શ્રાવક) પર્યાયનું પાલન કરે છે. અંતમાં અર્ધ માસિકી સંલેખના દ્વારા આત્માને લાવિત કરી તથા ત્રીસ લક્ષ (આહાર) નું અનશનથી છેદિત કરી તે પૂર્વકૃત પાપસ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ નહીં કરતા સમ્યકત્વને વિરાધિત કરી કાલમાસમાં કાલ કરીને શુક્રાવર્તસક વિમાનમાં ઉપપાત સલાની અંદર દેવશયનીય શય્યામાં જે પ્રમાણની અવગાહનાથી જ્યોતિષ દેવોની ઉત્પત્તિ થાય છે તે પ્રમાણવાલી અવગાહના અર્થાત્-જઘન્ય-અંગુલના અસંખ્યાતમા લાગ અને ઉત્કૃષ્ટ સાત હાથ પરિમાણવાળી અવગાહનાથી શુક્ર-મહાગ્રહપણામાં ઉત્પન્ન થયા. પછી તે શુક્રમહાગ્રહ ઉત્પન્ન થઈ લાષાપર્યાસિ મન:-પર્યાસિ આદિ યાંચે પ્રકારની પર્યાસિથી પર્યાસિ લાવને પ્રાપ્ત થયા.

હે ગૌતમ ! શુક્રમહાગ્રહે આ કારણથી પોતાની આવી દેવ ઋદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી છે. શુક્રમહાગ્રહની સ્થિતિ એક પલ્લોપમની છે.

ગૌતમ સ્વામિ પૂછે છે:—

“ હે લક્ષ્મણ ! તે શુક્રમહાગ્રહ આચુલવ સ્થિતિક્ષય થતાં તે દેવલોકથી અચીને ક્યાં જશે ?

હે ગૌતમ ! આ શુક્રમહાગ્રહ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થશે.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

આ પ્રકારે હે જમ્બૂ ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીર પ્રલુએ પુષ્પિતાના ત્રીજા અધ્યયનમાં આ લાવનું નિરૂપણ કર્યું છે. (૭).

પુષ્પિતાનું તૃતીય અધ્યયન સમાપ્ત.

ચોથું અધ્યયન.

જડ્ઙ્ઙં મંત્રે ઇત્યાદિ.

જમ્બૂ સ્વામી પૂછે છે:-

હે ભદ્રન્ત ! જો પુષ્પિતાના તૃતીય અધ્યયનમાં લગવાને પૂર્વોક્ત લાવનું વર્ણન કર્યું છે તો પછી તેના પછી ચોથા અધ્યયનના લાવને તેમણે કયા પ્રકારે નિરૂપણ કર્યું છે ?

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:-

હે જમ્બૂ ! તે કાલે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં ગુણુશિલક ચૈત્ય હતો. તે નગરમાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. પરિષદ તેમનાં દર્શન માટે નીકળી. તે કાલ તે સમયે બહુપુત્રિકાદેવી સૌધર્મ કલ્પના બહુપુત્રિક વિમાનમાં સુધર્માસલાની અંદર બહુ પુત્રિક સિંહાસન પર ચાર હજાર સામાનિક દેવીઓ તથા ચાર મહત્તરિકાઓ=સમાન વૈલવવાળી કુમારિઓથી, જેનું વચન ઉલ્લંઘન ન કરી શકાય એવી પ્રધાનતમ, ચારે દિશા કુમારીઓ સહિત સૂર્યાલદેવ સમાન ગીત વાદિત્ર આદિ નાના વિધ દિવ્ય લોગોને લોગવતી વિચરણ કરતી હતી અને તે આ સંપૂર્ણ જમ્બૂદ્વીપને વિશાલ અવધિ જ્ઞાન વડે ઉપયોગપૂર્વક જોતી જોતી રાજગૃહમાં પધારેલ લગવાન મહાવીર સ્વામીને જુએ છે, તેમને જોઈને સૂર્યાલદેવની પેઠે યાવત્ નમસ્કાર કરીને પોતાના શ્રેષ્ઠ સિંહાસન ઉપર પૂર્વ દિશાની તરફ મોઢું રાખીને બેઠી. સૂર્યાલદેવની પેઠે જ આલિયોગિક (ભૃત્ય) દેવને બોલાવીને તેણે સુસ્વરા ઘંટા વગાડવાની આજ્ઞા આપી. પછી સુસ્વરા ઘંટા વગાડાવીને લગવાન મહાવીરનાં દર્શન કરવાને જવા માટે સર્વે દેવતાઓને સૂચના આપી. તેનું યાન વિમાન હજાર યોજનના વિસ્તારવાળું હતું. સાડા બાસઠ યોજન ઊંચું હતું તેમાં ચડાવેલો મહેન્દ્ર ધ્વજ પચીસ યોજન ઊંચો હતો. છેવટે તે બહુપુત્રિકાદેવી યાવત્ ઉત્તર દિશાનાં માર્ગથી સૂર્યાલદેવની પેઠે હજાર યોજનનું વૈકલ્પિક શરીર બનાવીને ઉતરી પછી લગવાનની પાસે આવી અને ધર્મકથા સાંભળી. ત્યાર પછી તે બહુપુત્રિકાદેવી પોતાની જમણી ભુજ (હાથ) ને ફેલાવે છે અને તેમાંથી એકસો આઠ દેવકુમારોને કાઢે છે પછી ડાબી ભુજને ફેલાવે છે તેમાંથી એકસો આઠ દેવકુમારોને કાઢે છે પછી ઘણા

દારક અને દારિકાઓ (મોટી ઉમરવાળાં છોકરા છોકરીઓ) તથા ડિમ્બલક ડિમ્બલકા (નાના નાના બાળકો અને બાળિકાઓ)ને પોતાની વૈક્રિયિક શક્તિથી બનાવે છે અને સૂર્યાલદેવની પેઠે નાટ્યવિધિ બતાવીને ચાલી જાય છે તેના ગયા પછી લગવાન ગૌતમે 'લહન્ત' એવું સંબોધન કરી લગવાન મહાવીરને વંદન તથા નમસ્કાર કર્યા અને પૂછ્યું કે હે લગવન્ ! આ બહુપુત્રિકાદેવીની દિવ્ય ઋદ્ધિ અને દિવ્ય દ્યુતિ તથા દિવ્ય દેવાનુભાવ ક્યાં ગયા અને શેમાં સમાઈ ગયા ?

લગવાને કહ્યું—

હે ગૌતમ ! તે દેવઋદ્ધિ તેના શરીરમાંથી નીકળી અને તેમાંજ વિલીન થઈ ગઈ.

ગૌતમે પૂછ્યું:—

હે લગવન્ ! તે વિશાલ દેવઋદ્ધિ તેમાં કેવી રીતે વિલીન થઈ ગઈ ? ત્યારે લગવાન કહે છે:—

હે ગૌતમ ! જેવી રીતે ઉત્સવ પ્રસંગે એકઠો થયેલો જનસમૂહ વરસાદ વગેરેના કારણથી પર્વત શિખરની પેઠે ઊંચા અને વિશાલ ઘરમાં સમાઈ જાય છે તેજ પ્રકારે આ દેવકુમાર અને દેવકુમારીઓ, વગેરે દેવઋદ્ધિ બહુપુત્રિકાના શરીરમાં અંતર્હિત થઈ ગઈ.

ગૌતમે વળી પૂછ્યું:—હે લહન્ત ! આ બહુપુત્રિકા દેવીને આ પ્રકારની દિવ્ય દેવઋદ્ધિ કેવી રીતે મળી ? અને કેવી રીતે તેને પ્રાપ્ત થઈ અને કેવા પુણ્યથી તેના ઉપલોગમાં આવી છે ? વળી તે ઋદ્ધિઓને લોગવવામાં કેવી રીતે સમર્થ થઈ ? (૧)

ગૌતમ સ્વામીએ આવા પ્રશ્નો પૂછવાથી લગવાને કહ્યું:—

‘એવ ઘણું’ ઇત્યાદિ.

હે ગૌતમ ! તે કાલ તે સમયે વારાણસી નામે નગરી હતી. તે વારાણસી નગરીમાં આમ્રશાલવન નામનો ઉદ્યાન (બાગ) હતો. તે નગરીમાં ભદ્ર નામનો સાર્થવાહ રહેતો હતો કે જે ધનધાન્યાદિથી સમૃદ્ધ અને ખીજાઓથી અપરિભૂત (અજીવ) હતો. તે ભદ્ર સાર્થવાહની સ્ત્રીનું નામ સુલદ્રા હતું જે સુકુમાર હાથ-પગવાળો હતી. પરંતુ તે વાંઝણી હતી. એટલે તેને એક પણ સંતાનને જન્મ આપ્યો નહોતો કેવળ જાનુ અને કૂર્પરની માતા હતી. અહીં “ જાનુકૂર્પરમાતા ” નો એવો અર્થ થાય છે કે જેનાં સ્તનોને કેવળ ગોઠણ અને કોણીઓ જ સ્પર્શ કરતી હતી નહિ કે સન્તાન. અથવા અહીં ‘ જાનુકૂર્પરમાત્રા ’ એવી પણ છાયા થાય છે—એનો અર્થ એવો થાય છે કે જેના જાનુ અને કૂર્પર એટલે જોળો અને હાથ ખીજાના પુત્રોને લાડ પ્યારમાં જ સમર્થ હતા, નહિ કે પોતાના પુત્રોને લાડ પ્યારમાં. કારણ કે તેને પોતાનું કોઈ સંતાન નહોતું.

ત્યાર પછી એક વખત પાછલી રાત્રિમાં કુટુંબ જાગરણ કરતાં તે સુલદ્રા સાર્થવાહીના હૃદયમાં આ એક એવી પ્રકારનો આધ્યાત્મિક, ચિંતિત, પ્રાર્થિત, અને મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે હું ભદ્ર સાર્થવાહની સાથે અનેક પ્રકારના શબ્દ આદિ વિપુલ ભોગોને ભોગવતી વિચરું છું પણ આજ સુધી મને એક પણ સંતાન થયું નથી. તે માતાને ધન્ય છે—તે પુણ્યશીલ છે—તેમણે પુણ્ય મેળવ્યું છે તેમનું સ્ત્રીપણું સફલ છે અને તે માતાઓના, પોતાનો મનુષ્ય જન્મ અને જીવનનું ક્ષણ સારી રીતે મેળવ્યું છે કે જે માતાઓએ, પોતાના ઉદરથી ઉત્પન્ન, સ્તનનાં દૂધના ભોલવાળાં, કાનોને લલચાવનારી વાણી બોલ મા-મા એવા હૃદય સ્પર્શી શબ્દ

બોલતાં તથા સ્તનમૂલ અને કાંપના વચલા લાગમાં અલિસરણુ કરવાવાલાં સંતાન તે માતાઓનાં સ્તનને દૂધથી પરિપૂર્ણ કરે છે. અર્થાત્ સંતાનના સ્નેહથી માતાના સ્તનોમાં દૂધ ભરાઈ જાય છે. પછી તે સંતાન કોમળ કમળના જેવા હાથો વડે ખોળામાં બેસાડવામાં આવે ત્યારે ઉંચા સ્વરથી બોલીને કાનોને સારૂં લાગે એવા મધુર શબ્દોને સંભળાવીને માતાઓને પ્રસન્ન કરે છે.

હું લાગ્યહીન છું-પુણ્યહીન છું-અને મેં પૂર્વજન્મમાં કદી પુણ્યનું ઉપાજન નથી કર્યું તેથી સંતાન સંબંધી આ સુખોમાંનું એક પણ સુખ મેળવી શકી નથી. કેમકે મને એક પણ સંતાન થયું નથી આ પ્રકારે સૌચ વિચાર કરતી તે અત્યંત દીન તથા મલીન થઈ નીચે મુખ કરી આર્તધ્યાન કરવા લાગી.

તે કાલ તે સમયે ઈર્ષ્યાસમિતિ, લાષાસમિતિ, એવણાસમિતિ તથા આદાન લાંક અને અમત્રની નિક્ષેપણાની સમિતિ તથા ઉચ્ચારણુ, પ્રસવણુ, શ્લેષ્મ સિંધાણુ પરિષ્ઠાપના સમિતિ આ બધી સમિતિઓથી તથા મનોગુપ્તિ, વચોગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ, આ ત્રણુ ગુપ્તિઓથી યુક્ત, ઇન્દ્રિયોને દમન કરવાવાળી, ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી, બહુશ્રુતા=બહુશાસ્ત્રોને જાણવાવાળી અને બહુ પરિવારથી યુક્ત, સુમત્રતા નામની આર્યાઓ, તીર્થંકર પરંપરાથી વિચરતી એક ગામથી ખીને ગામ વિહાર કરતી કરતી વારાણસી નગરીમાં આવી. અહીં આવીને કલ્પાનુસાર અવગ્રહ=આજ્ઞા લઇને ઉપાશ્રયમાં ઉતરી અને સંયમ તથા તપદ્વારા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતી કરતી વિચરવા લાગી.

ત્યાર પછી તે સુમત્રતા આર્યાઓનો એક સંઘાડો વારાણસી નગરીના ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલમાં ગૃહસમુદ્ધાની લિક્ષા (અનેક ઘરમાંથી લેવાની લિક્ષા) ને માટે ફરતા ફરતા લદ્રસાર્થવાહના ઘરમાં આવ્યો. ત્યાર પછી સુલદ્રા સાર્થવાહીએ તે આર્યાઓને આવતી જોઈ અને તેમને જોઈને તે સાર્થવાહીનું હૃદય હ્રુષ્ટ અને તુષ્ટ થઈ ગયું અને તેમનું સ્વાગત વિનય કરવા માટે તુરત પોતાને આસનેથી ઊઠી. ઊઠીને સાત આઠ પગલાં સામે ગઈ. અને તેમને વંદન નમસ્કાર કર્યા. ત્યાર પછી વિપુલ અશન (ખાન) પાન ખાઇ સ્વાદના પ્રતિલાલ કરાવી આ પ્રકારે બોલી.

હે દેવાનુપ્રિયે ! હું ભદ્ર સાર્થવાહની સાથે અનેક પ્રકારના વિપુલ લોગ લોગવતી વિચરું છું. પરંતુ આજપર્યંત મને એક પણ સંતાન થયું નથી. તે માતાઓને ધન્ય છે—તે પુણ્યશીલા છે—તેમણે પૂર્વજન્મમાં પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું છે અને તે માતાઓએ જ પોતાના મનુષ્યજન્મ અને જીવનનું કૃણ સારી રીતે મેળવ્યું છે કે જે માતાઓનાં પોતાનાં ઉદરથી ઉત્પન્ન, સ્તનના દૂધ માટે લોભી, કાનોને લલચાવનારી વાણી બોલતાં, માં—માં એવા હૃદયસ્પર્શી શબ્દને બોલવાવાળાં તથા સ્તનમૂલ અને કૂખની વચલા લાગમાં અલિસરણ કરવાવાળાં સંતાન, તે માતાઓના સ્તનોને દૂધથી પરિપૂર્ણ કરે છે વળી તે કોમલ કમલ જેવા હાથો વડે ખોળામાં બેસાડતાં ઉંચા સ્વરથી બોલી કાનોને સાડું લાગે તેવા મધુર શબ્દો બોલીને માતાઓને પ્રસન્ન કરે છે. હું લાગ્યહીન છું, પુણ્યહીન છું. મેં કદી પુણ્યનું આચરણ કર્યું નથી. તેથી આવા પ્રકારનાં સુખોમાંથી હું એક પણ સુખને મેળવી શકી નહિ કેમકે મને એક પણ સંતાન થયું નથી.

હે દેવાનુપ્રિયો ! આપ લોક બહુ જ્ઞાનવાળાં છો. ઘણીએ વાતોને જાણો છો. અને ઘણાં ગામ નગર યાવત્ સન્નિવેશોમાં વિચરો છો. ઘણા ઘણા રાજા, ધૈર્ય, તલવર આદિથી માંડીને સાર્થવાહોના ઘરોમાં લિક્ષાર્થે આપને જાવાનું પણ થાય છે. તો શું કયાંય કોઈ વિદ્યાપ્રયોગ અથવા મંત્રપ્રયોગ, વમન અથવા વિરેચન, ખસ્તિકર્મ કે ઔષધ અથવા લેપન્ય તમને મળ્યું છે ? જેથી મને પુત્ર કે પુત્રી થઈ શકે ? (૨).

‘ તણં તાઓ ’ ધત્યાદિ.

ત્યાર બાદ તે સાધ્વી (આર્યા) તે સુલદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રકારે બોલી:—

હે દેવાનુપ્રિયે ! અમે લોક ઇર્ષ્યા સમિતિ આદિ સમિતિઓથી તથા ત્રણ ગુપ્તિઓથી યુક્ત, ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખવાવાળી, ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી નિર્ઞંથ શ્રમણી છીએ. અમે લોકો આવી બાબત કાનેથી પણ સાંભળવા કલ્પતી નથી તો પછી તેનો ઉપદેશ અથવા આચરણ કેવી રીતે કરી શકીએ ? હે દેવાનુપ્રિયે ! વિશેષ એ છે કે અમે લોકો કેવલી પ્રરૂપિત દાન શીલ આદિ નાના પ્રકારના ધર્મનો જ ઉપદેશ કરીએ છીએ. ત્યાર બાદ તે સુલદ્રાસાર્થવાહી તે આર્યાઓ પાસેથી ધર્મ સાંભળીને તે હૃદયમાં ધારણુ કરી હૃષ્ટ-તુષ્ટ હૃદયથી તેમને ત્રણ વાર વંદન અને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે બોલી:—હે દેવાનુપ્રિયે ! હું નિર્ઞંથ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરું છું—વિશ્વાસ કરું છું. નિર્ઞંથ પ્રવચન પર મારી રૂચી થઈ છે. આપે જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે સત્ય છે—સર્વથા સત્ય છે. હું યાવત્ શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કરું છું. તે આર્યાઓએ કહ્યું:—

હે દેવાનુપ્રિયે ! તને જે પ્રકારે સુખ થાય તેમજ કર. ધર્માચરણમાં પ્રમાદ ન કરવો, ત્યાર પછી તે સુલદ્રાસાર્થવાહીએ તે આર્યાઓની પાસે નિર્ઞંથ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. ને પછી તે આર્યાઓને વંદન અને નમસ્કાર કરીને વિસર્જન કર્યું (વિદાય આપી.)

ત્યાર પછી તે સુલદ્રા સાર્થવાહી શ્રમણુ ઉપાસિકા થઈ ગઈ. તમામ શ્રાવક-ધર્મનું પાલન કરતી વિચરવા લાગી. ત્યાર પછી એક સમયે પાછલી રાત્રિએ કુટુંબ જાગરણા કરતી કરતી તે સુલદ્રાસાર્થવાહીના હૃદયમાં આ પ્રકારનો આધ્યાત્મિક-વિચાર આવ્યો કે હું લદ્ર સાર્થવાહીની સાથે વિપુલ લોગોને લોગવતી વિચરણુ કરું છું પણ આજ પર્યન્ત મને એક પણ સન્તાન થયું નથી. આથી મને એ યોગ્ય છે કે સૂર્યોદય થતાંજ લદ્ર સાર્થવાહીને પૂછીને સુવ્રતા આર્યાઓની પાસે આર્યા થઈ ઘર બધું છોડી દઈને પ્રવ્રજિત બનું. એવો વિચાર કરીને લદ્ર-સાર્થવાહીની પાસે આવી અને હાથ જોડી આ પ્રકારે બોલી:—હે દેવાનુપ્રિય ! હું તમારી સાથે ઘણાં વર્ષો સુધી વિપુલ લોગવિલાસ લોગવતી કરું છું. પણ

આજસુધી મને એક પણ સંતાન નથી થયું માટે હું ચાહું છું કે તમારી આજ્ઞા લઈ સુવ્રતા આર્યાઓની પાસે દીક્ષા લઈને પ્રવ્રજિત થઈ જાઉં. ત્યાર પછી તે લદ્રસાર્થવાહ સુલદ્રા સાર્થવાહીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

હું દેવાનુપ્રિયે ! તમે હમણાં દીક્ષા ન લો. તમે હમણાં સંસારમાં જ રહો. વિપુલલોગ લોગવી લીધા પછી સુવ્રતા આર્યાઓની પાસે દીક્ષા લઈને પ્રવ્રજિત થજો. લદ્ર સાર્થવાહિ આ પ્રમાણે કહેવાથી તે સુલદ્રાસાર્થવાહીએ લદ્રનાં વચનો માન્યાં નહિ તેમ તેના વચનો ઉપર વિચાર પણ ન કર્યો ખીજવાર ત્રીજવાર પણ સુલદ્રાસાર્થવાહીએ આ પ્રમાણે કહ્યું:— હું દેવાનુપ્રિય ! તમારી આજ્ઞા લઈને પ્રવ્રજ્યા લેવાની ઈચ્છા હું કરું છું.

ત્યાર પછી તે લદ્રસાર્થવાહ ઘણા પ્રકારે આખ્યાપના=‘ ઘરમાં રહેવું એજ શ્રેયસ્કર છે’ એ પ્રકારે તેની પરીક્ષાને માટે જે સામાન્ય કથન કે તેના જેવી આખ્યાપનાઓથી, તથા પ્રજ્ઞાપના=‘ તમે પ્રવ્રજિત ન થાઓ સંયમનું આચરણ મુશ્કેલ છે’ આ પ્રકારનું વિશેષરૂપે કથન-તેવી કથનસ્વરૂપ પ્રજ્ઞાપનાઓથી, તથા સંજ્ઞાપના=‘ લોગો લોગવી લીધા પછી જ સંયમનું આરાધન સુકર (સહજ) છે ’ એ પ્રકારે સમન્વવવારૂપી સંજ્ઞાપનાથી, તથા વિજ્ઞાપના=‘ સંયમગ્રહણ કરતાં તેના અંતઃકરણની દૃઢતાની પરીક્ષાને માટે યુક્તિપ્રતિપાદનરૂપ વિજ્ઞાપનાઓથી આખ્યા સમન્વવવામાં સમર્થ ન થઈ શક્યો ત્યારે તેણે અનિચ્છાપૂર્વક સુલદ્રાને દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપી. (૩) ‘ તવળં સે મદ્દે ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે લદ્રસાર્થવાહ વિપુલ અશનપાન ખાઈ સ્વાદ્ય તૈયાર કરાવ્યું,

અને પોતાના બધા મિત્રો જ્ઞાતિ-સ્વજન બન્ધુઓને બોલાવ્યા અને આદર સત્કાર કરીને તે બધાને લોજન કરાવ્યું. પછી સુલદ્રાને નવરાવી યાવત મસી તિલક (ચાંડલો) આદિ કરાવી તમામ અલંકાર (ઘરેણાં) થી શણગારી હજાર મનુષ્યોએ ઉપાડેલી શિબિકા (પાલખી) ઉપર બેસાડવામાં આવી.

ત્યાર પછી તે સુલદ્રાસાર્થવાહી મિત્ર, જ્ઞાતિ, સ્વજન-બન્ધુ તથા સબન્ધિઓની સાથે તમામ પ્રકારની ઋદ્ધિ, લેરી આદિ વાળંગાળાંના સ્વર સાથે વારાણસી નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થઈને સુવ્રતા આર્યાઓના ઉપાશ્રયમાં આવી. અને હજાર પુરૂષોએ ઉપાડેલી તે શિબિકામાંથી ઉતરી. પછી તે લદ્રસાર્થવાહી સુલદ્રા સાર્થવાહીને આગળ કરીને સુવ્રતા આર્યાની પાસે આવ્યો. અને વન્દન નમસ્કાર કર્યા પછી તેણે આ પ્રકારે કહ્યું:-

હે દેવાનુપ્રિયો ! આ મારી સ્ત્રી સુલદ્રા સાર્થવાહી મારી ઘણીજ ઈષ્ટ અને કાન્ત (પ્રિય) છે. તેને વાત પિત્ત કક્ક વગેરે રોગ ઠંડી ગરમી વગેરેનાં દુઃખ સ્પર્શ કરી ન શકે તે માટે હું હમેશાં યત્ન કરતો આવું છું તે આ સાર્થવાહી સંસારના લયથી ચિંતાતુર બનીને તથા જન્મમરણના ડરથી આપ લોકોની પાસે મુંડિત થઈ પ્રવ્રજિત થાય છે. માટે હું આપ લોકોને આ શિષ્યારૂપ ભિક્ષા આપું છું. હે દેવાનુપ્રિયો. આનો આપ લોકો સ્વીકાર કરો.

લદ્ર સાર્થવાહીના આ પ્રકારે કહેવાથી તે મહાસતીએ તે સાર્થવાહીને કહ્યું:-
હે દેવાનુપ્રિયે ! જેવી તમારી ખુશી. કોઈ શુભ કામમાં પ્રમાદ ન કરો. સુવ્રતા મહાસતીએ આ પ્રમાણે કહેવાથી તે સુલદ્રાસાર્થવાહીએ પોતાના હાથેથી માલા અને ઘરેણાં ઉતારી નાખ્યાં અને તેણે પોતાને હાથેથી પંચ મુષ્ટિક લુંચન કયું. પછી તે સુવ્રતા આર્યાની પાસે આવીને ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વન્દન નમસ્કાર કરીને બોલી:-

હે મહાસતી ! આ સંસાર જરા-મરણરૂપ અગ્નિ વડે બળી રહ્યો છે-પૂખ બળે છે. જેમ કોઈ ગૃહસ્થ ઘરમાં આગ લાગે ત્યારે બળી જતી વસ્તુઆમાંથી

બહુ કિંમતવાળી અને ઓછા વજનવાળી વસ્તુને કાઠી લે છે અને તેને સુરક્ષિત રાખે છે તેવીજ રીતે હું મારો આત્મા-કે જે મારો ઈષ્ટ છે-કાન્ત છે-પ્રિય છે-સંમત=સન્માનિત છે, અનુમત=બહુ પ્રેમથી સુરક્ષિત છે, બહુમત છે=અનેક પ્રકારથી લલિત પાલિત છે, તેને ઠંડી, ગરમી, ભૂખ, તરસ, ચોર, સિંહ, સર્પ, ડાંસ, મચ્છર, તથા વાત, પિત્ત, કફ વગેરે રોગ, પરીષદ, ઉપસર્ગ કોઈ નુકશાન યહોંચ્યાડી ન શકે તથા મારો આત્મા પરલોકમાં હિતરૂપ, સુખરૂપ, કુશલરૂપ તથા પરમ્પરાથી કલ્યાણરૂપ રહે તે માટે હું તમારી પાસે મુંડિત થઈને પ્રવ્રજિત બનું છું. હું પ્રતિલેખના આદિ ક્રિયાને શીખીશ. આપની આજ્ઞાથી સંયમની બધી ક્રિયાઓનું પાલન કરીશ. આ પ્રકારે તે સાર્થવાહી દેવાનન્દાની પેઠે પ્રવ્રજિત બની અને આર્યા થઈ ગઈ તથા પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિઓથી યુક્ત થઈને બધી ઇન્દ્રિઓનું દમન કરીને તે ગુપ્ત પ્રહ્લ્યાચારિણી થઈ ગઈ. ॥ ૪ ॥

‘તણં સા’ ઇત્યાદિ

ત્યાર પછી તે સુલદ્રા આર્યા એક વખત ગૃહસ્થનાં બાલબચ્ચાં ઉપર પ્રેમ કરવા લાગી અને પ્રેમના આવેશમાં તે બચ્ચાંને માટે તે આર્યા, ચોળવા માટે તેલ, શરીરનો મેલ દૂર કરવા માટે ઉખટન (પીઠી), પીવા માટે પ્રાસુક પાણી, તે બચ્ચાંના હાથ પગ રંગવા માટે મેંદી વગેરે રંજક દ્રવ્ય, કંકણુ=હાથમાં પહેરવા માટે કડાં, બંગડી, અંજન=કાજળ, વર્ણુક=ચન્દન આદિ, ચૂર્ણુક=સુગન્ધિત દ્રવ્ય, ખેલક=રમવા માટે પૂતળીઓ આદિ રમકડાં, ખાવા માટે ખાનાં, પીવા માટે દૂધ તથા માલા (હાર) ને માટે અચિત્ત ફૂલ, આ બધી વસ્તુઓ મેળવવાની શોધ કરતી હતી પછી તે ગૃહસ્થાના છોકરા, છોકરીઓમાંથી, કુમાર કુમારિકાઓ-

માંથી, બાળકો અને બાળાઓમાંથી કોઇને તેલ માલીસ કરતી હતી, કોઇને શરીરે ઉખટન (પીડી) લગાડતી હતી, કોઇને પ્રાસુક પાણીથી સ્નાન કશવતી હતી, કોઇના પગ રંગી દેતી હતી, કોઇના હોઠ રંગતી હતી, કોઇને આંજણ આંજતી હતી તો કોઇના કપાળ ઉપર આણુ આદિના આકારનો ચાંડલો ચોડતી હતી, કોઇના કપાળે કેશર આદિથી જુદા જુદા પ્રકારના તિલક આદિના વિન્યાસ કરતી હતી, કોઇ એક બાળકને હીંચકા નાખતી હતી તથા કેટલાંક બાળકની એક હાર કરી ઊભાં રાખતી હતી અને તે હારમાં ઉભેલાંમાંથી કેટલાંક બાળકોને જુદાં જુદાં ઊભાં રાખતી હતી. એકના શરીરને ચંદન લગાવતી હતી તો એકને સુગન્ધિત પાઉડરથી સુવાસિત કરતી હતી. એકને રમવા માટે રમકડાં દેતી તો કોઇને ખાવા માટે ખાબાં દેતી હતી અને કોઇને દૂધ પાતી હતી. કોઇની ડોકમાંથી અચિત્ત (કાગળનાં) ફૂલની માળા ઉતારી લેતી. કોઇને પોતાના પગ ઉપર એસાડતી તો કોઇને પોતાના બેભામાં રાખતી કોઇને ચેટ ઉપર તો કોઇને સાથળ ઉપર અને કોઇને કેડે તો કોઇને પીઠ ઉપર, કોઇને છાતી ઉપર તો કોઇને કાંધ ઉપર કોઇને માથા ઉપર રાખતી તો કોઇને હાથેથી પકડીને હુલારાવતી. બાળકને આનંદ માટે ધીમા ધીમા સ્વરથી ગાતી અને રેતાં બાળકને જોઇને તાણીને ગાતી, પુત્રની લાલસા, પુત્રીની વાંચ્છા, પૌત્ર અને દૌહિત્રની વાંચ્છા, તથા પૌત્રી અને દૌહિત્રીની વાંચ્છાના અનુભવ કરીને પોતાનાં એ કાર્યોથી સંતોષ માની વિચરણ કરતી હતી.

તેનાં આવાં આચરણો જોઇને સુવ્રતા આર્યા સુલક્રા આર્યાને આ પ્રકારે કહેવા લાગી-હે દેવાનુપ્રિયે ! આપણે લોકો સાંસારિક વિષયોથી વિરક્ત ધર્માસમિતિ આદિથી યુક્ત યાવત્ ગુપ્ત બ્રહ્મચારિણી નિર્ઝન્ય શ્રમણી છીએ માટે આપણે બાળકને રમાડવું આદિ કલ્પવાનું નથી. હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે ગૃહસ્થોના બચ્ચાંને પ્રેમ કરવા લાગી ગયાં છો. બચ્ચાંને તેલ આદિ લગાડવાની ક્રિયાથી માંડીને બધાં અકલ્પનીય કાર્યો કરી રહ્યાં છો. તથા પુત્ર-પુત્રી, પૌત્ર-પૌત્રી અને દૌહિત્ર-દૌહિત્રીની વાંચ્છાના અનુભવ કરતાં વિચરો છો. માટે હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે તમારાં આ કાર્યો માટે વિચાર કરો અને આ પાપની વિશુદ્ધિને માટે આલોચના કરો અને પ્રાયશ્ચિત્ત લો.

તે આર્યાઓના આ પ્રકારે અકલ્પનીય વાતોના નિષેધ કરવા છતાં પણ તે સુલદ્રા આર્યાએ ન તો તે વાતોને માની કે ન તેના ઉપર કાંઈ ધ્યાન આપ્યું. પણ તેજ પ્રકારના વ્યવહાર કરતી વિચરવા લાગી.

ત્યાર પછી તે આર્યાઓ કહેતી કે:—‘ તમે ઉત્તમ કૃણમાં જન્મીને ઉત્તમ સંયમ અવસ્થામાં આવી આવાં તુચ્છ કર્મ કરો છો ’ આવા પ્રકારની હોલના કરતી, કુત્સિત શબ્દો (મેણાં) બોલીને તેના દોષ જાહેર કરતી કરતી નિન્દના કરવા લાગી. હાથ મોં આદિથી ચાળા પાડી અપમાન કરતી વિસંજના કરવા લાગી, ગુરૂજનોની પાસે તેના દોષો ખુલ્લા કરીને તિરસ્કારરૂપે ગર્હણા કરતી વારંવાર પુત્ર આદિના લાલન વિષયનું નિવારણ કરે છે.

તે સુવ્રતા આદિ આર્યાઓના ઉપરોક્ત પ્રકારે હોલના-નિન્દના આદિ કરવાથી અને નિવારણ (મનાઈ) કરવામાં આવતાં તે સુલદ્રા આર્યાના અંતઃકરણમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે ‘ જ્યારે હું મારે ઘેર હતી ત્યારે સ્વતંત્ર હતી. હવે જ્યારે ઘર છોડી સુંડિત થઈ પ્રવ્રજિત થઈ, ત્યારથી હું પરાધીન છું. પહેલાં આ શ્રમણ નિર્ઝન્યિઓ મારો આદર કરતી હતી અને મારા સાથે પ્રેમનો વર્તાવ કરતી હતી. પણ આજે તે નથી મારો આદર કરતી કે નથી મારી સાથે પ્રેમનો વર્તાવ કરતી. ઉલટી તે હમેશાં મારી નિન્દા કર્યા કરે છે. માટે સવાર પડતાં જ આ સુવ્રતા આર્યાઓને છોડી દઈ કેઈ જુદા ઉપાશ્રયમાં ઉતરું એ મારા માટે ઉચિત છે. એમ વિચાર કરી સૂર્યોદય થતાં જ સુવ્રતા આર્યાઓને છોડીને તે સુલદ્રા આર્યા નીકળી પડી અને જુદા ઉપાશ્રયમાં જઈ એકલી જ રહેવા લાગી. ત્યાર પછી તે સુલદ્રા આર્યા ગુરૂણી આદિનો અંકુશ ન રહેવાથી સ્વચ્છન્દચારિણી થઈ ગૃહસ્થોનાં બાળકો સાથે આગળના જેવો વ્યવહાર કરવા લાગી.

ત્યાર પછી તે સુલદ્રા આર્યા પાર્શ્વસ્થ થઈ=સાધુના ગુણોથી દૂર થઈ પાર્શ્વસ્થ વિહારિણી થઈ. આ પ્રકારે અવસન્ન થઈ=સામાચારી પાલનમાં ખિન્ન થઈ અવસન્ન વિહારિણી બની. કુશીલ થઈ અને ઉત્તરગુણમાં દોષ લાગવાના કારણે તથા સંજ્વલન કષાયોના ઉદયથી કુશીલા થઈ કુશીલ વિહારિણી થઈ, અને સંસક્રતા =ગૃહસ્થ વગેરેની સાથે પ્રેમ બંધન કરવાના કારણથી સામાચારીમાં

શિથિલ પ્રવૃત્તિવાળી થઈ=સંસકૃતવિહારિણી થઈ ગઈ. યથાછન્દા=પોતાની મરણમાં આવે તે કલ્પિત માર્ગમાં પ્રવૃત્ત થઈ=યથાછન્દ વિહારિણી થઈ. આ પ્રકારે ઘણાં વર્ષો સુધી તેણે દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કર્યું. આખરે અર્ધમાસિકી સંલેખનાથી પોતાના આત્માને સેવિત કરીને ત્રીશ લક્ષ્મીનું અનશન દ્વારા છેદન કરી પોતાના ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવનરૂપ પાપસ્થાનની આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ ન કરતાં કાલ-અવસરમાં કાલ કરી સૌધર્મ કલ્પના બહુપુત્રિકા નામે વિમાનમાં ઉપપાત સલાની અંદર દેવશયનીય શય્યામાં દેવદ્વ્ય વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત જઘન્ય અંશુલના અસંખ્યાતમા લાગ માત્ર (અવગાહના) વાળી બહુપુત્રિકા દેવી થઈને ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાર પછી જન્મતી વખતે આ બહુપુત્રિકા દેવી લાષાપર્યાપ્તિ મનપર્યાપ્તિ આદિ પાંચ પ્રકારોની પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્તિ અવસ્થાને પામી ઉત્કૃષ્ટ-સાત હાથની અવગાહનાવાળી દેવી થઈ દેવ અવસ્થામાં વિચરવા લાગી.

હે ગૌતમ ! બહુપુત્રિકા દેવી આ પ્રકારે પોતાની દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિથી સમન્વિત (પરિપૂર્ણ) થઈ છે.

હે ભદ્રન્ત ! કયા કારણથી તેનું નામ બહુપુત્રિકા પડ્યું ?

હે ગૌતમ ! બહુ પુત્રિકા દેવી જ્યારે જ્યારે દેવોના રાજ ઇન્દ્રની પાસે જાય છે ત્યારે ત્યારે તે ઘણાં છોકરા-છોકરી તથા ખાલકો અને ખાળાઓની વિકુર્વાણા કર્યા પછી જ્યાં દેવતાઓના રાજ ઇન્દ્ર છે ત્યાં આવે છે અને તે દેવતાઓના રાજ ઇન્દ્રને પોતાની દિવ્ય ઋદ્ધિ-દિવ્ય દેવજ્યોતિ તથા દિવ્ય તેજ દેખાડે છે. હે ગૌતમ ! આ માટે તે બહુપુત્રિકા દેવી કહેવાય છે. (૫).

‘ બહુપુત્રિયાણં ’ ઇત્યાદિ

હે ભદ્રન્ત ! બહુપુત્રિકા દેવીની સ્થિતિ કેટલા સમયની છે ?

હે ગૌતમ ! બહુપુત્રિકા દેવીની સ્થિતિ ચાર પદ્યોપમ છે.

હે ભદ્રન્ત ! તે બહુપુત્રિકા દેવી આયુક્ષય, ભવક્ષય તથા સ્થિતિક્ષય પછી દેવલોકમાંથી ચ્યવીને કયાં જશે ? કયાં જન્મ લેશે ?

હું ગૌતમ ! આ બહુપુત્રિકા દેવી જન્મ્યૂદ્ધીપની અંદર ભરત ક્ષેત્રમાં વિન્ધ્ય પર્વતની પાસે વિલેલ (સન્નિવેશ) ગામમાં પ્રાહ્મણની કન્યા થઈને જન્મ લેશે. ત્યાર પછી તેનાં માતાપિતા અગીયાર દિવસ વીતી ગયા પછી ખારમે દિવસે પોતાની છોકરીનું નામ સોમા રાખશે. તે સોમા બાલભાવ છોડી વિષય સુખનાં પરિજ્ઞાનવાળી યૌવન અવસ્થામાં પ્રવેશ કરશે ત્યારે રૂપ-યૌવન-લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ શરીરવાળી થશે.

ગૌર આદિ સુંદરવર્ણવાળા આકારને 'રૂપ' કહે છે. મોતીની અંદરની ચમકના જેવી શરીરની ચમક થાય તેને લાવણ્ય કહે છે.

ત્યાર પછી માતાપિતા, ખાલ્યાવસ્થા વીતી ગયા પછી યૌવન અવસ્થામાં આવેલી તે સોમા ખાલિકાને વિષય સુખથી અલિજ્ઞ (જાણીતી) થયેલી જાણી નિશ્ચિત દેવાયોગ્ય દ્રવ્ય તથા પ્રિય વચન સાથે પોતાના લાણેજ રાષ્ટ્રકૂટની સાથે તેના વિવાહ કરશે તે સોમા તેની ઈષ્ટા કાંતા અને વલ્લભા થશે અને તે, સોમાની આભૂષણના કરંડકની પેઠે, તેલનાં સુંદર વાસણની પેઠે ચતનપૂર્વક રક્ષા કરશે. વસ્ત્રોની પેઠીની પેઠે તેને સારી રીતે રાખશે અને ઈન્દ્ર નીલ આદિ રત્ન કરંડકની પેઠે પ્રાણથી પણ વધારે મહત્વ દઈને તેની રક્ષા કરશે. તથા તેને વાત પિત્ત આદિ રોગ તથા આતંક પણ સ્પર્શ ન કરી શકે એવી રીતે હમેશાં રક્ષા કરવાની વ્યવસ્થા કરતો રહેશે. ત્યાર પછી તે સોમા દારિકા રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ ભોગોને ભોગવતી દર વરસે એક એક સંતાનનાં જોડલાને જન્મ દેશે અને તે સોળ વર્ષમાં બત્રીસ બાળક બાળકીઓની મા થઈ જશે. પછી નાનાં મોટાં બાળકોથી તે સોમા પ્રાહ્મણી તંગ થઈ જશે. તેનાં એ બચ્ચાંઓમાં કોઈ થોડાજ કાળમાં જન્મેલાં બચ્ચાં ઉત્તાન થઈને સુધ રહેશે, કોઈ રાહો પાડીને રોવા લાગશે, કોઈ ચાલવાની ઈચ્છા કરશે, કોઈ બીજાનાં કૃપાયામાં જતું રહેશે, અથવા કોઈ બચ્ચું સારી રીતે ચાલશે. કોઈ બાળક ઉત્સાહ કરશે, કોઈ પડશે, કોઈ બચ્ચું

સ્તનને શોધવા લાગશે, કોઈ દૂધ માગશે, કોઈ બચ્ચું ખાવાનું માગશે, કોઈ ભાતને માટે હઠ કરશે, કોઈ પાણી માટે હઠ કરશે, કોઈ હસતું રહેશે, કોઈ ગુસ્સે થતું રહેશે, કોઈ રીસાઈ બશે, કોઈ બચ્ચાં તો પોતપોતાની ચીજ માટે લડતાંજ રહેશે, અને કોઈ કોઈને મારતાં રહેશે, કોઈ તો કોઈને માર ખાતાં રહેશે, તો કોઈ બચ્ચાં જેમ તેમ બકશે અર્થાત્ વ્યર્થ બકવાદ-શોરબકોર કરી મૂકશે, કોઈ કોઈની પાછળ પાછળ દોડ્યા કરશે, કોઈ રોતાં રહેશે, કોઈ પ્રલાપ કરતાં રહેશે, કોઈ આર્તસ્વરથી રૂદન કરશે, કોઈ બચ્ચાં કૃજતા (ટૌકા કરતાં) અવ્યક્ત ન સમજાય તેવા શબ્દ બોલ્યા કરશે. કોઈ જોરથી અવ્યક્ત શબ્દ કર્યા કરશે, કોઈ સુતાં રહેશે, કોઈ કપડાંના છેડા પકડીને લટક્યા કરશે, કોઈ અગ્નિમાં બળી બશે, કોઈ દાંત વડે કરડવા લાગશે, કોઈ ઉલટી કરશે, કોઈ ઝાડે ફરતાં રહેશે, કોઈ મુતર્યા કરશે. આ માટે તે બચ્ચાંના પેશાબ-પાયખાના-ઉલટીથી લરેલી મેલા કપડાંથી કાન્તિહીન એટલે અશુચિ, ખીલત્સ અત્યન્ત દુર્ગન્ધિત થઈ રાષ્ટ્રકૂટની સાથે પોતાના વિપુલ લોગ લોગવવામાં સમર્થ નહિ થઈ શકશે. (૬).

‘ તણં તોસે ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી એક સમય પાછલી રાતે કુટુંબ જાગરણ કરતાં તે સોમા ખ્રાહ્યાણીના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થશે કે:—અહો ! હું મળમૂત્ર કરવાવાળાં આ ઘણાં કમનશીબ દુઃખદાયી થોડા થોડા દિવસોમાં જન્મ લેવાવાળાં દુર્જન્મનાનાં મોટાં અને નવાં જન્મેલાં બાળકોનાં મળમૂત્ર તથા વમનથી લીંપાયેલ, ખરડાયેલ અત્યંત દુર્ગન્ધિમયી બની હોવાથી રાષ્ટ્રકૂટની સાથે સુખનો અનુભવ લઈ શકતી નથી.

તે માતાએને ધન્ય છે અને તેમના જીવન સફળ છે કે જે વાંઝણી છે—જેને છોકરું થતું નથી, જે જનુકર્પરમાતા છે; જે સુગંધી દ્રવ્યોથી સુવાસિત થઈને મનુષ્ય સંબંધી લોગો લોગવતી વિચરે છે. હું અધન્ય છું, અપુણ્યા છું જેથી હું રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ લોગોને લોગવી શકતી નથી.

તે કાળે તે સમયે સુવ્રતા નામની આર્યાઓ ધર્માસમિતિ આદિ યુક્ત ઘણી સાધ્વીઓની સાથે તીર્થંકર પરંપરાથી વિચરતી બિલેલ સન્નિવેશમાં આવશે અને યથોચિત અવગ્રહ લઈને ત્યાં રહેવા લાગશે. પછી એક દિવસ તે સુવ્રતા આર્યાઓનું એક સંઘાડું બિલેલ સન્નિવેશના ઊંચા નીચા અને મધ્યમ કુલમાં ફરતાં ફરતાં રાષ્ટ્રકૂટના ઘરમાં આવશે. ત્યાર પછી તે સોમા બ્રાહ્મણી તે આર્યાઓને આવતી જોશે અને તેમને જોઈને હૃષ્ટતુષ્ટ અંતઃકરણથી જલદી જલદી પોતાને આસનેથી ઉઠીને ઉભી થશે અને તે આર્યાઓનો આદર સત્કાર કરવા માટે સાત આઠ પગલાં સામે જશે ત્યાર પછી વન્દન અને નમસ્કાર કરીને સારી રીતે અશનપાન આદિથી પ્રતિલાલિત કરશે (વહોરાવશે) અને તેમને આ પ્રકારે કહેશે:—

હે દેવાનુપ્રિયે ! રાષ્ટ્રકૂટની સાથે વિપુલ લોગોને લોગવતી મેં પ્રત્યેક વર્ષે એક જોડકાં બાળકને જન્મ આપતાં સોળ વર્ષમાં બત્રીસ બચ્ચાંને જન્મ આપ્યો છે. હું દુર્જન્મા તે બચ્ચાંના મળમૂત્ર અને ઉલટી આદિથી લીપાયેલી દુર્ગન્ધવાળાં શરીરે મારા પતિની સાથે કોઈ જાતનો આનંદ લોગ કરી શકતી નથી. હે આર્યાઓ ! હું આપ લોકોની પાસે ધર્મ સાંભળવા માગું છું ત્યાર પછી તે સાધ્વીઓ સોમા બ્રાહ્મણીને વિચિત્ર એટલે કેવલી પ્રરૂપિત ધર્મનો ઉપદેશ આપશે.

ત્યાર પછી તે સોમા બ્રાહ્મણી તે આર્યાઓ પાસેથી ધર્મ સાંભળીને તે હૃદયમાં ધારણ કરીને હૃષ્ટ તુષ્ટ થઈને અત્યંત હર્ષયુક્ત હૃદયથી તે આર્યાઓને વંદન અને નમસ્કાર કરીને આ પ્રકારે કહેશે:—

હે આર્યાઓ ! હું નિર્ઝન્ય પ્રવચન ઉપર શ્રદ્ધા રાખું છું અને નિર્ઝન્ય પ્રવચનને સમ્માનિત કરું છું.

હે દેવાનુપ્રિયે ! જે આપ કહો છો તેજ સત્ય છે. હું રાષ્ટ્રકૂટને પૂછું છું. પછી આપની પાસે મુંડિત થઈને પ્રવ્રજિત થઈશ.

ત્યાર પછી આર્યાઓ કહે છે:—જેવી રીતે તને મુખ થાય તેમ કર. શુભ કામમાં પ્રમાદ ન કર. ત્યાર પછી તે સોમા પ્રાહ્મણી તે આર્યાઓને વંદન અને નમસ્કાર કરી વિસર્જન કરશે. (૭)

‘ તણ સા ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે સોમા પ્રાહ્મણી રાષ્ટ્રકૂટની પાસે આવશે અને હાથ જોડીને આ પ્રકારે કહેશે:—હે દેવાનુપ્રિય ! મેં આર્યાઓ પાસેથી ધર્મતું શ્રવણ કર્યું. તે ધર્મ પણ મને ઈષ્ટ પ્રિય અને હિતકારક લાગ્યો ને સારો પણ જણાયો છે. માટે હે દેવાનુપ્રિય ! મારી ઇચ્છા છે કે તમારી આજ્ઞા લઈને હું તે આર્યાઓ પાસે જઈ અને દીક્ષા ગ્રહણ કરું. સોમા પ્રાહ્મણીનાં એવાં વચન સાંભળી રાષ્ટ્રકૂટ તેને કહેશે:—

હે દેવાનુપ્રિયે ! હાલ તું મુંડિત થઈને પ્રવ્રજિત ન થા. હે દેવાનુપ્રિય ! હાલ તો મારી સાથે વિપુલ લોગોને લોગવ. ત્યાર પછી લુકતલોગા થઈ સુવ્રતા આર્યાની પાસે પ્રવ્રજિત થજે. સોમા પ્રાહ્મણી રાષ્ટ્રકૂટની આ સલાહને માની જશે. પછી તે સોમા પ્રાહ્મણી સ્નાન કરીને તમામ જાતનાં ઘરેણું-ગાંઠાંથી અલંકૃત થઈ દાસીઓની મંડળીમાં ઘેરાઈને પોતાના ઘરમાંથી નીકળી બિલેલ સન્નિવેશના મધ્ય લાગમાંથી થઈને સુવ્રતા આર્યાઓના ઉપાશ્રયમાં આવશે આવીને તે સુવ્રતા આર્યાને વંદન નમસ્કાર કરી સેવા કરશે ત્યાર પછી તે સુવ્રતા આર્યાઓ તે સોમા પ્રાહ્મણીને વિચિત્ર કેવલી પ્રજ્ઞમ ધર્મનો—અનેક પ્રકારે ઉપદેશ કરશે જે પ્રકારે જીવ કર્મથી બંધાય છે અને મુક્ત થાય છે. ઇત્યાદિ કેવલી પ્રજ્ઞિત ધર્મ સાંભળીને તે સોમા પ્રાહ્મણી સુવ્રતા આર્યાઓની પાસે બાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કરશે. પછી તે આર્યાઓને વંદન-નમસ્કાર કરીને જે દિશાથી તેઓ આવી હશે તે દિશામાં પાછી જશે.

ત્યાર પછી તે સોમા પ્રાહ્મણી શ્રમણ ઉપાસિકા બનશે અને બધાં જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોને જાણી શ્રાવક વ્રતથી આત્માને ભાવિત કરતી વિચરશે. ત્યાર પછી સુવ્રતા આર્યાઓ કોઈ સમયે બિલેલ સન્નિવેશથી નીકળીને પીળ દેશમાં વિહાર કરતી વિચરશે. (૮)

‘ तण्णं ताओ ’ धत्थादि.

त्यार पछी ते सुव्रता आर्याओ कोध सभये पूर्वानुपूर्वी विचरणु करतां
करतां पाछी भिलेल सन्निवेशमां आवशे अने वस्तीनी आज्ञा लधं त्यां तपसंयमथी
आत्माने लावित करती रडेशे. त्यार पछी ते सोमा आह्वणी ते आर्याओना
आववाना समाचार भणतां इष्ट तुष्ट इष्टयथी स्नान करी तथा धरेणुं आलूषणुथी
विलूषित थधं अगाठनी जेम ते आर्याओनी पासे जधने वंदन नमस्कार करशे
अने वंदन नमस्कार करी धर्म सांलणीने ते आर्याओने कडेशे:—हे देवानुप्रिये !
हुं राष्ट्रकूटने पूछीने आपनी पासे मुंडित थधने प्रव्रज्या लेवा याहुं छुं ते
आर्या तेने कडेशे:—हे देवानुप्रिये ! तने जे प्रकारे सुभ थाय तेम कर. प्रमाद
न कर. त्यार पछी सोमा आह्वणी ते आर्याओने वंदन नमस्कार करी तेमनी
पासेथी पोताना धरमां राष्ट्रकूटनी पासे आवशे. आवीने हाथ जोडी राष्ट्रकूटने
अगाठनी जेम पूछशे के:—हे देवानुप्रिय ! मारी धच्छा छे के हुं तमारी आज्ञा
लधने सुव्रता आर्याओनी पासे प्रव्रजित थाई. आ वात सांलणी राष्ट्रकूट कडेशे:—
हे देवानुप्रिये ! जेम तने सुभ थाय तेम कर. आ कार्यं करवामां प्रमाद न कर.
त्यार पछी ते राष्ट्रकूट विपुल (धणु) अन्नपान, आद्यस्वाद्य चार प्रकारना
लोजन अनावरावी पोताना मित्र, ज्ञाति, स्वजन अंधुओने आभंत्रणु आपशे
अने आदर सत्कार सहित तेमने लोजन करावशे. जे प्रकारे आगला लवमां सुलद्रा
आर्या थधं हती तेज प्रकारे आ पणु आर्या थधने धर्यासभिति आदिथी युक्त
थधं यावत्शुभ अह्नचारिणी थशे. त्यार पछी ते सोमा आर्या ते सुव्रता आर्याओनी
पासे सामायिक आदि अगीचार अंगोनुं अध्ययन करशे अने धणुंअये तप-पष्ठ,
अष्टम, दशम, द्वादशम आदि तपोथी आत्माने लावित करती धणुं वर्षो सुधी
दीक्षा पर्यायनुं पालन करी पछी मासिकी संपेलनाथी साठ लकतोने अनशन
द्वारा (उपवासथी) छेदन करी पोतानां पापस्थानाना आलोचन अने प्रतिक्रमणु
करी सभाधिने प्राप्त थधं काल मासमां काल करी हेवेन्द्र शकनी सामानिक देव

થઈને ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં એક એક દેવની સ્થિતિ બે સાગરોપમ છે. તે દેવલોકમાં સોમદેવની પણ સ્થિતિ બે સાગરોપમની થશે.

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે:—હે ભદ્રન્ત ! તે સોમદેવ આયુલવ અને સ્થિતિ-ક્ષય પછી તે દેવલોકમાંથી ચ્યવીને કયાં જશે ? અને કયાં ઉત્પન્ન થશે ?

ભગવાન કહે છે:—હે ગૌતમ ! મહા વિદેહક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને તે સિદ્ધ થશે અને તમામ હુ:ખોનો અંત કરશે,

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—હે જમ્બૂ ! આ પ્રકારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના ચતુર્થ અધ્યયનના ભાવોનું નિરૂપણ કર્યું છે. (૯).

પુષ્પિતાનું ચોથું અધ્યયન સમાપ્ત.

પૂર્ણભદ્રદેવકાવર્ણન

‘ અધ્યયન પાંચમું. ’

‘ જડ્ડનં મંત્રે ’ ઇત્યાદિ

હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના ચોથા અધ્યયનમાં પૂર્વોક્ત ભાવોનું વર્ણન કર્યું છે તો હે ભગવન્ ! પાંચમા અધ્યયનમાં ભગવાને કયા અભિપ્રાયનું નિરૂપણ કર્યું છે ?

આર્ચ સુધર્માએ કહ્યું:—

હે જમ્બૂ ! તે કાળે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું ત્યાં ગુણશિલક નામનું ચૈત્ય હતું. તે નગરને રાજ શ્રેણિક હતો, તે કાળે શ્રમણ લગવાન મહાવીર સ્વામી તે નગરીમાં પધાર્યા. લગવાનનાં દર્શન માટે પરિષદ નીકળી. તે કાળ તે સમયે પૂર્ણલદ્ર દેવ સૌધર્મકલ્પના પૂર્ણલદ્ર વિમાનમાં સુધર્મા સલાની અંદર પૂર્ણલદ્ર સિંહાસન ઉપર ચાર હબર સામાનિક દેવોની સાથે બેઠેલા હતા. તે પૂર્ણલદ્ર દેવ, સૂર્યાલદેવના જેવા લગવાનને બત્રીસ પ્રકારની નાટ્યવિધિ બતાવી જે દિશામાંથી આવ્યા તે દિશામાં પાછા ગયા. ગૌતમે લગવાનને પૂર્ણલદ્ર દેવની દેવઋદ્ધિના વિષયમાં પૂછ્યું, લગવાને પૂર્વવત્ કૂટાગારશાલાના દૃષ્ટાંતથી તેને પ્રતિબોધિત કર્યા પછી ગૌતમને તે દેવના પૂર્વલવ જાણવાની જિજ્ઞાસા થવાથી લગવાને કહ્યું:—તે કાળ તે સમયે આ મધ્ય જમ્બૂદ્વીપના ભારત ક્ષેત્રમાં મણિપટ્ટિકા નામે નગરી હતી. જેમાં મોટી મોટી અટારિઓવાળી હવેલીઓ હતી તથા બહાર તેમજ અંદર શત્રુઓથી રહિત અને ધનધાન્ય આદિથી સંપન્ન હતી. તે નગરીના રાજનું નામ ચન્દ્ર હતું. તેમાં તારાકીર્ણ નામે એક ઉદ્યાન હતો. તે નગરીમાં પૂર્ણલદ્ર નામે ધનધાન્ય સંપન્ન ગાથાપતિ રહેત હતા. તે કાળ તે સમયે જાતિસંપન્ન-કુળસંપન્ન સ્થવિર પદથી ભૂષિત એવા મુનિરાજ જે જીવનની આશા અને મરણના ભયથી રહિત તથા બહુશ્રુત અને બહુમુનિ પરિવારોથી યુક્ત તીર્થંકર પરંપરાથી વિચરણ કરતા મણિપટ્ટિકા નગરીમાં પધાર્યા જનસમુદાયરૂપ પરિષદ તેમના દર્શન માટે નીકળી. ત્યાર પછી તે પૂર્ણલદ્ર ગાથાપતિ તે સ્થવિરોના આવવાના ખબર જાણી હૃષ્ટ તુષ્ટ હૃદયથી લગવતીસૂત્રમાં કહેલ ગંગદત્તની પેઠે તેમના દર્શનને માટે ગયા અને ધર્મકથા સાંભળીને યાવત્ પ્રવ્રજિત થઈ ગયા. તથા ઈર્ષ્યાસમિતિ આદિથી યુક્ત થઈને ગુપ્તપ્રહારી થઈ ગયા. ત્યાર પછી તે પૂર્ણલદ્ર અનગારે તે સ્થવિરોની પાસે સામાયિક આદિ અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું અને ઘણાં ચતુર્થષષ્ઠ અષ્ટમ આદિ તપોથી આત્માને ભાવિત કરીને બહુ વર્ષો સુધી દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કર્યું. પછી માસિકી સંલેખનાથી સાઠ

લકતોનું અનશન વડે છેદન કરી પોતાના પાપ સ્થાનોની આલોચના તથા પ્રતિ-
ક્રમણ કરી સમાધિ પ્રાપ્ત કરી. તથા કાળ અવસર આવતાં કાળ કરી સૌધર્મ
કલ્પના પૂર્ણલદ્ર વિમાનમાં ઉપપાત સલાની અંદર દેવશયનીય શય્યામાં તે પૂર્ણ-
લદ્ર દેવપણામાં ઉત્પન્ન થઈને લાષાપર્યાસિ મન પર્યાપ્તિ આદિ પર્યાપ્તિઓથી
પર્યાપ્તિલાવોને પ્રાપ્ત કર્યાં. હે ગૌતમ ! પૂર્ણલદ્રદેવે આ પ્રકારે આ દિવ્ય દેવની
ઋદ્ધિને પ્રાપ્ત કરી

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે:—

હે લદ્દન્ત ! પૂર્ણલદ્ર દેવની સ્થિતિ કેટલા કાળની છે ?

લગવાન કહે છે:—

હે ગૌતમ ! પૂર્ણલદ્ર દેવની સ્થિતિ બે સાગરોપમની છે.

ગૌતમે વળી પૂછ્યું:—

હે લદ્દન્ત . આ પૂર્ણલદ્રદેવ દેવલોકથી ન્યુત થઈને ક્યાં જશે અને ક્યાં
ઉત્પન્ન થશે ?

લગવાને કહ્યું:—

હે ગૌતમ ! આ પૂર્ણલદ્રદેવ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ સિદ્ધ થશે
અને તમામ દુઃખોનો અંત આણશે

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:

હે જન્મ્યુ ! મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણ લગવાન મહાવીરે આ પ્રકારે પુષ્પિતાના
પાંચમા અધ્યયનનો લાવ કહ્યો છે તે મેં તને કહ્યો છે.

પુષ્પિતાનું પાંચમું અધ્યયન સમાપ્ત.

છકું અધ્યયન.

‘ જહનં મંતે ’ ઇત્યાદિ.

જમ્બૂ સ્વામી પૂછે છે:--

હે ભદ્રન્ત ! મોક્ષ પ્રાપ્ત શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પાંચમા અધ્યયનનેા

પૂર્વેક્રત ભાવ બતાવ્યો છે તો પછી છકું અધ્યયનમાં તેમણે કયા ભાવનું નિરૂપણ કર્યું

લગવાન કહે છે:--

હે જમ્બૂ ! તે કાળે તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં શુણ્ણિલક નામે ચૈત્ય હતા. શ્રેણિક નામના રાજા તેમાં રાજ્ય કરતા હતા. લગવાન મહાવીર સ્વામી તે નગરમાં પધાર્યા. પરિષદ્ લગવાનને વંદન કરવા ગઈ. તે કાળ તે સમયે માણિલદ્ર દેવ સુધર્મા સલામાં માણિલદ્ર સિંહાસન ઉપર ચાર હજાર સામાનિક દેવોની સાથે બેઠેલા હતા. માણિલદ્ર દેવ પૂર્ણલદ્રની પેઠે લગવાનની પાસે આવ્યા અને નાટ્ય વિધિ દેખાડી અન્તર્ધાન થઈ ગયા-પાછા જતા રહ્યા. ગૌતમે માણિલદ્રની દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિના બાબત અગાઉની પેઠે પ્રશ્ન કર્યો. લગવાને કૂટાગારશાલાના દૃષ્ટાંતથી તેનેા ઉત્તર આપ્યો. ગૌતમે માણિલદ્ર દેવના પૂર્વજન્મ વિષે પ્રશ્ન કર્યો.

લગવાને કહ્યું:—

તે કાળ તે સમયે મણિપદિકા નામની નગરી હતી. તેમાં માણિલદ્ર નામે એક ગાથાપતિ હતો. જેણે સ્થવિરોની પાસે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. ઘણા વર્ષો સુધી દીક્ષા પર્યાય, આરિત્ર પચાયનું પાલન કર્યું. માસિકી સંલેખનાથી અનશન દ્વારા સાઠ લક્ષ્મીનું છેદન કરી પાપ સ્થાનોની આલોચના પ્રતિક્રમણ કરી કાળ અવસરમાં કાળ કરીને માણિલદ્ર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં તેની સ્થિતિ બે સાગરોપમ છે. આખરે દેવલોકથી ચ્યવી મહા-વિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થશે. અને સર્વે દુઃખોનો અંત લાવશે.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! આ પ્રકારે શ્રમણ લગવાન મહાવીરે પુષ્પિતાના છઠ્ઠા અધ્ય-યનના ભાવનું પ્રતિષાદન કર્યું.

પુષ્પિતાનું છઠ્ઠું અધ્યયન સમાપ્ત.

દત્ત, શિવ, બલ, અનાદત કાવર્ણન

આ પ્રકારે ૭ દત્ત, ૮ શિવ, ૯ બલ, ૧૦ અનાદત આ બધા દેવોનું વર્ણન પૂર્ણલદ્ર દેવના જેવું જાણી લેવું જોઈએ. બધાની સ્થિતિ બંને સાગરોપમ છે. તે દેવોના નામના જેવાજ તેમનાં વિમાનનાં નામ છે. દત્ત પોતાના પૂર્વજન્મમાં અન્દના નગરીમાં, શિવ મિથિલામાં, બલ હસ્તિનાપુરમાં અનાદત કાકન્દીમાં જન્મ્યા હતાં. સંગ્રહણી ગાથા અનુસાર ઉદ્યાન જાણી લેવાં જોઈએ. ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ પુષ્પિતાનું સાતમું-આઠમું-નવમું-દશમું અધ્યયન સમાપ્ત.

પુષ્પિતા નામે તૃતીય વર્ગ સમાપ્ત.

ચતુર્થ વર્ગ (૪)

પુષ્પચૂલિકા.

‘ જહ્નં મંતે ’ ઇત્યાદિ.

જમ્બૂ સ્વામી પૂછે છે:—

હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પુષ્પિતા વર્ગમાં દશ અધ્યયનનું નિરૂપણ કર્યું છે. ત્યાર પછી તેમણે શું કહ્યું છે ?

હે જમ્બૂ ! ત્યાર પછી લગવાને પુષ્પચૂલિકા વર્ગનું નિરૂપણ કર્યું છે. તેમાં તેઓએ દશ અધ્યયન બતાવ્યાં છે. જેનાં નામ આવા પ્રકારના છે:—(૧) શ્રી, (૨) હી, (૩) ધી, (૪) કીર્તિ, (૫) ખુદ્ધિ, (૬) લક્ષ્મી, (૭) ઇલાદેવી, (૮) સુરાદેવી, (૯) રસદેવી, (૧૦) ગન્ધદેવી.

હે જમ્બૂ ! આ પ્રમાણે લગવાને દશ અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે:—

જમ્બૂ સ્વામી પૂછે છે =

હે ભદ્રન્ત ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પુષ્પચૂલિકા નામે ચોથા વર્ગરૂપ ઉપાંગમાં દશ અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે. તેા પ્રથમ અધ્યયનમાં તેમણે કયો લાવ બનાવ્યો છે ?

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! પ્રથમ અધ્યયનના લાવને આવી રીતે નિરૂપણ કર્યો છે:— તે કાળ તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં ગુણશિલક નામે ચૈત્ય હતું. તે નગરીનો રાજા શ્રેણિક હતો. ત્યાં શ્રમણુ લગવાન મહાવીર પધાર્યા પરિષદ્ તેમના દર્શન માટે નીકળી. તે કાળ તે સમયે શ્રી દેવી સૌધર્મકલ્પના શ્રી અવતંસક વિમાનમાં સુધર્માસલાની અંદર શ્રી સિંહાસન પર ચાર હજાર

સામાનિક દેવોની સાથે તથા સપરિવાર ચાર મહત્તરિકાઓની સાથે બેઠી હતી. તે શ્રીદેવી બહુપુત્રિકા દેવીની પેઠે લગવાનના દર્શન માટે આવી અને નાટ્યવિધિ દેખાડી પાછી ચાલી ગઇ. બહુપુત્રિકાથી વિશેષ માત્ર એ હતું કે આણે કુમાર કુમારિઓને વૈક્રિયિક શક્તિથી ઉત્પન્ન કર્યા નહોતા.

ગૌતમે પૂછ્યું:--હે લક્ષ્મણ ! આ શ્રીદેવી પૂર્વજન્મમાં કોણ હતી ?

લગવાને કહ્યું:--હે ગૌતમ ! તે કાળ તે સમયે રાજગૃહ નામનું નગર હતું. તે નગરમાં ગુણશિલક નામનું ચૈલ્ય હતું. તે નગરના રાજાનું નામ જિતશત્રુ હતું. તે રાજગૃહ નગરમાં સુદર્શન નામનો ગાથાપતિ રહેતો હતો જે ધનધાન્ય આદિથી સંપન્ન હતો. તે ગાથાપતિની પત્નીનું નામ પ્રિયા હતું, જે અત્યંત સુકુમાર હતી. તે સુદર્શન ગાથાપતિની પુત્રી તથા પ્રિયા ગાથાપત્નીની આત્મજા (દીકરી) નું નામ ભૂતા હતું કે જે વૃદ્ધા અને વૃદ્ધકુમારી (વધારે વયવાળી કન્યા) તથા જીર્ણા અને જીર્ણકુમારી હતી, એટલે કે શિથિલ નિતાંબ અને સ્તનવાળી તથા અવિવાહિત હતી. તે કાળ તે સમયે ત્યાં પુરૂષાદાનીય (પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ) નવહાથની અવગાહનાવાળા અર્હત પાર્શ્વ પ્રભુ તે નગરીમાં પધાર્યા. લગવાનનાં દર્શન કરવા માટે પરિષદ્ પોતપોતાનાં ઘરમાંથી નીકળી. ત્યાર પછી તે ભૂતા દારિકા લગવાન પાર્શ્વ પ્રભુના આવવાનું વૃત્તાન્ત સાંભળીને હૃષ્ટ તુષ્ટ હૃદયથી માતાપિતાની પાસે આવી અને તેમને આ પ્રકારે કહ્યું:--હે માતાપિતા ! પુરૂષાદાનીય લગવાન પાર્શ્વ પ્રભુ તીર્થંકર પરંપરાથી વિચરતા દેવગણોથી પરિવૃત આ રાજગૃહ નગરમાં પધાર્યા છે. આ માટે મારી ઇચ્છા છે કે પુરૂષાદાનીય તે પ્રભુની ચરણ વન્દનાને માટે જાઉં. પુત્રીની એવી ઇચ્છા જાણીને તેઓએ કહ્યું:--જાઓ દીકરી ! જે પ્રકારે તમને સુખ થાય તેમ કરો. કોઇ પ્રકારનો પ્રમાદ ન કરો.

ત્યાર પછી તે ભૂતા દારિકા સ્નાન કરી બધા પ્રકારના અલંકારો (ઘરેણાં) થી વિભૂષિત થઇ દાસીઓથી પરિવેષિત (ઘેરાયેલી) થઇને પોતાના ઘેરથી નીકળી

આહાર બેસવાની શાલામાં આવી. ત્યાં પોતાના ધાર્મિક રથ ઉપર ચડી. ત્યાર પછી તે ભૂતા દારિકા પોતાની દાસીઓથી પરિવેષિત થઈ રાજગૃહ નગરની વચ્ચે થઈને ગુણશિલક ચૈત્યમાં પહોંચી. ત્યાં તેણે તીર્થકરોનાં અતિશયક છત્ર આદિ જોયાં. ત્યાં પોતાના ધાર્મિક રથમાંથી નીચે ઉતરી. પછી પોતાની દાસીઓથી ઘેરાઈને પુરુષાદાનીય લગવાન પાર્શ્વ પ્રભુની પાસે ગઈ અને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદન નમસ્કાર કરી ઉપાસના કરવા લાગી. ત્યાર પછી પુરુષાદાનીય અર્હત લગવાન પાર્શ્વ પ્રભુએ તે મોટી સલામાં ભૂતા દારિકાને ધર્મોપદેશ કર્યો. પછી ભૂતા દારિકાએ ધર્મનું શ્રવણ કરી તેને હૃદયમાં અવધારણુ કરી હૃષ્ટ તુષ્ટ હૃદયથી લગવાનને વંદન તથા નમસ્કાર કર્યા. પછી આ પ્રકારે કહ્યું:—હે લગવન્ ! જે પ્રકારે આપે નિર્ગન્થ પ્રવચનનું નિરૂપણ કર્યું છે તે નિર્ગન્થ પ્રવચનમાં હું શ્રદ્ધા રાખું છું અને તેના આરાધન માટે હું ચત્નશીલ છું.

હે લદ્દન્ત ! હું મારાં માતાપિતાને પૂછીને આપની પાસે પ્રવ્રજ્યા લેવા આહું છું.

લગવાને કહ્યું:—

હે દેવાનુમિયે ! જે પ્રકારે તને સુખ થાય તેમ કર. ત્યાર પછી તે ભૂતા-દારિકા તેજ ધાર્મિક રથ ઉપર ચડી અને ત્યાંથી રાજગૃહ તરફ આવી. રાજગૃહ નગરમાં જ્યાં તેનું ઘર હતું ત્યાં ગઈ. પોતાને ઘેર જઈ રથમાંથી ઉતરી, પછી પોતાનાં માતાપિતાની પાસે પહોંચી. જમાલીની પેઠે હાથ જોડીને પોતાનાં માતા-પિતા પાસે પ્રવ્રજ્યા લેવા માટે આજ્ઞા માગી. તેઓએ આજ્ઞા આપી:—‘હે પુત્રી ! જેવી તારી ઈચ્છા.’

ત્યાર પછી તે સુદર્શન ગાથાપતિએ વિપુલ (ખૂબ) અશનપાન-ખાદ્યસ્વાદ્ય એવા ચારે પ્રકારના આહાર તૈયાર કરાવ્યા તથા મિત્ર, જ્ઞાતિ, સ્વજન ખંધુઓને નિમંત્રણ આપ્યું અને આદર સત્કારપૂર્વક લોજન કરાવ્યું ખાવાપીવાનું થઈ રહ્યા પછી પવિત્ર થઈ કૌટુંબિક (આજ્ઞાકારી) પુરુષોને બોલાવી દીક્ષાની તૈયારી કરવાની આજ્ઞા દેતાં તેઓને આ પ્રકારે કહ્યું:—હે દેવાનુમિયે ! તમે લોકો હજાર

પુરૂષોથી ઉપાઠાય એવી શિબિકા (પાલખી) ને ભૂતા દારિકા માટે તૈયાર કરી અને લઈ આવો. ત્યાર પછી તે લોકો તે પાલખીને સન્નવીને લાવ્યા. (૧).

હી - ગન્ધેદેવી ૯ કાવર્ણન

‘ ત્વણં સે ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી તે સુદર્શન ગાથાપતિએ ભૂતા દારિકા કે જે સ્નાન કરીને તથા તમામ અલંકારોથી વિભૂષિત હતી તેને તે શિબિકામાં બેસાડી. પછી તે પોતાના સર્વે મિત્ર, જ્ઞાતિ, સ્વજન બંધુઓની સાથે ભેરી, શરણાઈ આદિ વાન્ઓના ધ્વનિથી દિશાઓને મુખરિત કરતા રાજગૃહ નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થઈને આવતાં ગુણશિલક ચૈત્યની પાસે પહોંચ્યા. ત્યાં તેમણે તીર્થંકરોના અતિશયને જોયો અને ત્યાં તે પાલખીને થોભાવી. તથા ભૂતા દારિકા શિબિકામાંથી નીચે ઉતરી. ત્યાર પછી માતાપિતા ભૂતા દારિકાને આગળ કરીને ચાલતાં જ્યાં પુરૂષાદાનીય અર્હત પાર્શ્વ પ્રભુ હતા ત્યાં આવ્યા. અને ત્રણવાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરીને વંદન તથા નમસ્કાર કર્યા. પછી તેઓએ કહ્યું:—હે દેવાનુપ્રિય ! આ ભૂતા દારિકા અમારી એકની એક પુત્રી છે. તે અમને બહુજ વહાલી છે. આ દારિકા સંસારના લયથી ઘણીજ ઉદ્વિગ્ન છે અને તેને જન્મ તથા મરણનો લય લાગ્યા કરે છે. તે માટે તે આપની પાસે મુંડિત થઈને પ્રવ્રજિત થવા ચાહે છે. હે ભદ્રન્ત ! તે માટે અમે આપને આ શિષ્યારૂપ લિક્ષા દઈએ છીએ. હે દેવાનુપ્રિય ! આ શિષ્યારૂપ લિક્ષાનો આપ સ્વીકાર કરો.

લગવાને કહ્યું:—હે દેવાનુપ્રિયે ! જેવી તમારી ઇચ્છા.

ત્યાર પછી અહંત પાર્શ્વ પ્રભુના એ પ્રકારે કહેવાથી તે ભૂતા દારિકા હુષ્ટ તુષ્ટ હુદયથી ઈશાન કોણમાં જઈને પોતાના જ હાથેથી આભૂષણ આદિને પોતાના શરીર ઉપરથી ઉતારે છે. પછી તે દેવાનન્દાની પેઠે પુષ્પચૂલા આર્યાની પાસે પ્રવ્રજત થઈ શુભપ્રહ્લચારિણી બને છે. ત્યાર પછી તે ભૂતા આર્યા કોઈ એક વખતે શરીર બાકુશિકા થઈ ગઈ જેથી તે પોતાના હાથ, પગ, માથું, મોં તથા સ્તનના અંદરના ભાગોને અને કાંબના અંદરના ભાગો તથા ગુહની અંદરના ભાગો વારં-વાર ધોવા લાગી. જ્યાં ત્યાં પણ સુવા માટે, બેસવા માટે સ્વાધ્યાય કરવા માટે ઉપયુક્ત સ્થાનનો નિશ્ચય કરતી હતી તે પહેલાં જ ત્યાં પાણી છાંટતી હતી, પછી ત્યાં બેસતી હતી, સુતી હતી, સ્વાધ્યાય કરતી હતી. પછી તે ભૂતા આર્યાનો આ પ્રકારનો વ્યવહાર જોઈને પુષ્પચૂલા આર્યાએ તેને આ પ્રકારે કહ્યું:—હે દેવાનુપ્રિયે ! આપણે ઈર્ષ્યાસમિતિ આદિ સમિતિઓથી યુક્ત અને શુભપ્રહ્લચારિણી શ્રમણી નિર્ઝન્થી છીએ આપણને શરીર બાકુશિકા થવું ઉચિત નથી. હે દેવાનુપ્રિયે ! તું શરીરબાકુશિકા થઈ ગઈ છે. તેથી હમેશાં હાથ, પગ આદિ અંગોને વારં-વાર ધુએ છે. બેસવા, સુવા તથા સ્વાધ્યાય કરવાની જગા ઉપર પાણી છાંટે છે. માટે હે દેવાનુપ્રિયે ! તું આ પાપસ્થાનની આલોચના કર. ત્યાર પછી તે પુષ્પ-ચૂલાની વાત ન માનીને તે ભૂતા આર્યા સુલદ્રા આર્યાની પેઠે એકલી જ ભુદા ઉપાશ્રયમાં ઉતરી અને પૂર્વવત્ વર્તતી સ્વતંત્ર થઈને રહેવા લાગી. ત્યાર પછી તે ભૂતા આર્યા ઘણાં ચતુર્થ, ષષ્ઠ, અષ્ટમ આદિ તપોથી આત્માને ભાવિત કરતી અને ઘણાં વર્ષો સુધી દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કરતી તેણે પોતાનાં પાપસ્થાનોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર પછી કાળ અવસરમાં કાળ કરીને સૌધર્મ કલ્પના શ્રી અવતંક વિમાનમાં ઉપપાત સભાની અંદર દેવશયનીય શય્યામાં તે દેવ સબંધી અવગાહના દ્વારા શ્રી-દેવી પણામાં જન્મ લીધો અને ભાષાપર્યાસિ, મન:પર્યાસિ આદિ પાંચ પર્યાસિઓથી યુક્ત થઈ ગઈ. દેવગતીમાં ભાષા અને મન પર્યાસિ એક સાથે બાંધવાના કારણે પાંચ પર્યાસિ કહી છે.

હે ગૌતમ ! શ્રી-દેવીએ આ પ્રકારે આ દિવ્ય દેવઋદ્ધિને મેળવી છે.
દેવલોકમાં તેની સ્થિતિ એક પદ્મોપમની છે.

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે:—

હે લક્ષ્મણ ! આ શ્રી-દેવી અહીંથી વ્યવીને ક્યાં જશે

લગવાન કહે છે:—

હે ગૌતમ ! તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થશે અને બધાં
દુઃખનો અંત લાવશે.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે પુષ્પચૂલિકાના પ્રથમ અધ્યયનનો
લાવ ઉપર પ્રમાણે નિરૂપિત કર્યો છે.

આ પ્રકારે શેષ (બાકીના) નવ અધ્યયનોનો પણ લાવ જાણી લેવો
જોઈએ. આ નવનાં વિમાનનાં નામ તેના નામના જેવાંજ છે. સૌધર્મ કલ્પમાં
એ અધીનો દેવીપણામાં જન્મ થયો. તેમના પૂર્વ લવમાં નગર, ઉદ્યાન, પિતા
આદિ તથા તેનાં પોતાનાં નામ આદિ સંગ્રહણી ગાથામાં આવેલાં નામનાં જેવાં
જાણવાં. આ અધી પાર્શ્વ પ્રભુની પાસે પ્રવ્રજિત થઈ અને તે અધી પુષ્પચૂલાની
શિષ્યાઓ થઈ હતી તથા અધી શરીરઆકૃશિકા થઈ ગઈ હતી. પછી અધી
દેવલોકમાંથી વ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ લઈ સિદ્ધ થશે અને સર્વે દુઃખનો
અંત લાવશે. (૨)

પુષ્પચૂલિકા નામનો ચોથો વર્ગ સમાપ્ત.

વૃષિણદશા વર્ગ (૫) પાંચમો.

‘ જડ્ઙ્ઙં મંતે ’ ઇત્યાદિ

જમ્બૂ સ્વામી પૂછે છે:—

હે લદ્દન્ત ! પુષ્પચૂલા નામના ચોથા ઉપાંગમાં લગવાને પૂર્વોક્ત પ્રકારથી દશ અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે તો હે લદ્દન્ત ! ત્યાર પછી વૃષિણદશા નામના પાંચમા ઉપાંગમાં મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણ લગવાન મહાવીરે ક્યા અર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! શ્રમણ લગવાન મહાવીરે વૃષિણદશા નામના પાંચમા વર્ગમાં બાર અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે.

તેમનાં નામ:—(૧) નિષધ, (૨) માયની, (૩) વહ, (૪) વહ, (૫) પગતા (૬) જ્યોતિ, (૭) દશરથ, (૮) દ્વૈરથ, (૯) મહાધન્વા, (૧૦) સપ્તધન્વા, (૧૧) દશધન્વા અને (૧૨) શતધન્વા છે.

જમ્બૂ સ્વામી પૂછે છે:—

હે લદ્દન્ત ! જો શ્રમણ લગવાન મહાવીરે વૃષિણદશામાં બાર અધ્યયનોનું નિરૂપણ કર્યું છે તો તે અધ્યયનોમાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું લાવ કહ્યો છે ?

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! તે કાળ તે સમયે દ્વારાવતી નામની નગરી હતી, જે બાર

યોજન લાંબી યાવત્ પ્રત્યક્ષ દેવલોકના જેવી, પ્રસાદીયા=મનને પ્રસન્ન કરવાવાળી તથા દર્શનીયા=દેખવા યોગ્ય, અભિરૂપા=સુંદર છટાવાળી અને પ્રતિરૂપા=અનુપમ શિલ્પકલાથી સુશોભિત હતી. તે દ્વારાવતી નગરીની બહાર ઇશાન કોણમાં ઊંચા તથા ગગનચુંબી શિખરોવાળો રૈવતક નામનો પર્વત હતો. તે પર્વત અનેક જાતનાં વૃક્ષો, ગુચ્છ, ગુલ્મ અને લતાવહ્નીઓથી મનોહર હતો. વળી તે હંસ, મૃગ, મયૂર, કોંચ (પક્ષી), સારસ, ચક્રવાક, મદનશાલા (મેના) અને કોકિલા આદિ પક્ષીવૃન્દથી સુશોભિત હતો. તથા જેમાં અનેક તટ=કિનારા અને કટક=પર્વતના રમણીય ભાગ તથા વિવર=સુંદર ગુફાઓ અને અવજ્જર=સુંદર ઝરણાઓ, પ્રપાત=જ્યાં ઝરણું પડે છે તે સ્થાન, તથા પ્રાગૃભાર=પર્વતના નમેલા રમણીય ભાગ અને સુંદર શિખર વિદ્યમાન હતા ત્યાં અપ્સરાગણ, દેવગણ, અને વિદ્યાધરોનાં જોડલાં આવીને ક્રીડા કરતાં હતાં અને જ્યાં જંઘાચરણ, વિદ્યાચરણ મુનિ પાણ્ડ્યાન, મૌન આદિ માટે નિવાસ કરતા હતા. તથા આ પર્વત હમેશાં ઉત્સવનું એક રમણીય સ્થાન હતું અને નેમીનાથ ભગવાનથી યુક્ત હોવાથી ત્રણે લોકમાં શ્રેષ્ઠ બલવીર દશાર્હોનો તે પર્વત સોમ=આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરવાવાળો હતો, શુભ=મંગળકારી હતો, પ્રિયદર્શન=નેત્રોને સુખ આપવાવાળો હતો, સુરૂપ=રૂપાળો શોભાદાર હતો, પ્રાસાદીય=મનને પ્રસન્ન કરવાવાળો હતો, દર્શનીય=જેવા યોગ્ય હતો, અભિરૂપ=પોતાની સુંદરતાને લીધે ચમકતો હતો, પ્રતિરૂપ=જોનારનાં હૃદયમાં છાપ પાડે તેવો હતો, (પ્રતિબિંબિત થઈ જતો હતો.) તે રૈવત પર્વતની પાસે નન્દનવન નામે એક ઉદ્યાન હતો. જે બધી ઋતુઓમાં ફૂલોથી સંપન્ન હોવાથી દર્શનીય હતો. તે નન્દનવન ઉદ્યાનમાં સુરપ્રિય=યક્ષનું યક્ષાયતન બહુ પ્રાચીન હતું

અને લોકો તેને માનતા હતા. તે સુરપ્રિય, ચક્ષાયતન ચારે તરફથી એક મોટા વનખણ્ડથી ઘેરાયેલું હતું કે જેનું પૂર્ણલદ્ર ઉદ્યાન હતું. તેમાં અશોકવૃક્ષની નીચે એક શિલાપટ્ટક હતું.

તે દ્વારાવતી નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ નામે રાજા હતા જે તે નગરીમાં રાજ્ય કરતા વિચરતા હતા. તે કૃષ્ણ વાસુદેવ સમુદ્રવિજય પ્રમુખ દશ દશારોના, બલદેવ પ્રમુખ પાંચ મહાવીરોના, ઉગ્રસેન પ્રમુખ સોળ હજાર રાજાઓના, પ્રદ્યુમ્ન પ્રમુખ સાડા ત્રણ કરોડ કુમારોના, સામ્બ પ્રમુખ સાઠ હજાર હૃદાન્ત શૂરવીરોના, વીરસેન પ્રમુખ એકવીશ હજાર વીરોના, મહાસેન પ્રમુખ છપ્પન હજાર બલવાનોના, રૂકિમણી પ્રમુખ સોળ હજાર દેવીઓનાં તથા અનંગ સેના પ્રમુખ અનેક હજાર ગણિકાઓનાં, વળી ઘણા રાજા ઇશ્વર તલવર માહમ્મિક કૌટુમ્મિક શ્રેષ્ઠી સેનાપતી સાર્થવાહુ આદિના તથા વૈતાલ્યગિરિ અને સાગરથી મર્યાદિત દક્ષિણ અર્ધભરતના ઉપર આધિપત્ય કરતા થકા રહેતા હતા.

તે દ્વારાવતી નગરીમાં બલદેવ નામે રાજા હતા જે મહાબલવાન હતા. અને પોતાના રાજ્યનું શાસન કરતા વિચરતા હતા. તે બલદેવ રાજાની પત્નીનું નામ રેવતી દેવી હતું, જે સુકુમાર હાથપગવાળી હતી અને સર્વાંગ સુંદર હતી અને પાંચે ઇન્દ્રિયોનાં સુખ અનુભવ કરતી વિચરતી હતી. પછી કોઈ સમયે તે રેવતી દેવી પુણ્યવાન લોકોને પોઠવા યોગ્ય એવી પોતાની સુકોમલ શય્યામાં સુતી હતી ત્યાં સ્વપ્નમાં સિંહને જોયો અને જાગી ગઈ. સ્વપ્નનું વૃત્તાન્ત તેણે રાજા બલદેવને કહી સંભળાવ્યું. પછી સમય વીતતાં રેવતીના ગર્ભથી એક કુમારનો જન્મ થયો, જેનું નામ નિષદ્ધ રાખવામાં આવ્યું. તે કુમાર મોટો થતાં મહાબલના જેવો અર્ધતેર કળાઓમાં પ્રવીણ થઈ ગયો. પચાસ રાજકન્યાઓની સાથે

એક દિવસમાં તેનાં લગ્ન થયાં અને પચાસ પચાસ દહેજ મળ્યા. પછી પૂર્વજન્મ ઉપાર્જિત પુણ્યથી મળેલાં પાંચે ઇન્દ્રિયોનાં સુખોનો અનુભવ કરતો તે પોતાના અહેલમાં આનંદ ઉત્સવમાં રહેવા લાગ્યો. (૧).

‘ તંણં કાલેણ ’ ઇત્યાદિ.

તે કાળ તે સમયે દશ ધનુષના જેટલાં પ્રમાણ (માપ) ના શરીરવાળા ધર્મના આદિકર અહિંત અશિષ્ટનેમી તે દ્વારકા નગરીમાં પધાર્યાં. પરિષદ તેમના દર્શન નિમિત્તે પોતપોતાને ઘેરથી નીકળી. લગવાનના આવ્યાના સમાચાર સાંલળી કૃષ્ણવાસુદેવે હુષ્ટ તુષ્ટ હૃદયથી કૌટુંબિક પુરૂષોને જોલાવ્યા અને આ પ્રકારે આજ્ઞા આપી.

હે દેવાનુપ્રિય ! જલદી જઈને સુધર્મા સલાની સામુદાનિક લેરી (વાણું) વગાડો. જે લેરીને વગાડવાથી જનસમુદાય એકત્રિત થઈ જાય તેને સામુદાનિક લેરી કહે છે. કૃષ્ણવાસુદેવ તરફથી આ પ્રકારે આજ્ઞા મળતાં તે કૌટુંબિક પુરૂષ તેમની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી જ્યાં સામુદાનિક લેરી હતી ત્યાં ગયા અને ત્યાં જઈને સામુદાનિક લેરી ખૂબ જોરથી વગાડી. તે ખહુ જોરથી વગાડવાથી સમુદ્ર-વિજય પ્રમુખ દશ દશાહીથી માંડીને રૂકિમણ્ણી આદિ દેવિઓ તથા અનંગસેના આદિ અનેક સહસ્ત્ર ગણિકાઓ તથા ખીજા રાજા ઇન્ધર, તલવર, માડમ્બિક કૌટુંબિક અને સાર્થવાહ આદિ સ્નાન તથા દુઃસ્વપ્નનાં નિવારણને માટે મસી તિલક કરીને અધાં ઘરેણાંથી વિભૂષિત થઈને પોતપોતાના વૈલવ પ્રમાણે સત્કાર સામગ્રીઓ લઈને ઘોડા વગેરે ઉપર સવારી કરીને પોતાના નોકર-ચાકર સાથે જ્યાં કૃષ્ણવાસુદેવ હતા ત્યાં આવ્યા. ત્યાં આવીને હાથ જોડી કૃષ્ણવાસુદેવને જયવિજય શબ્દથી વધાવ્યા. ત્યાર પછી કૃષ્ણવાસુદેવે પોતાના કૌટુંબિક પુરૂષોને જોલાવી આ

પ્રકારે કહ્યું:—હે દેવાનુપ્રિય ! આલિષેક્ય (પટ્ટ) હાથીરત્નને તથા ખીજા હાથી ઘોડા રથ આદિ તૈયાર કરી લઈ આવો. કૃષ્ણવાસુદેવની એવી આજ્ઞા સાંભળીને તે કૌટુંબિક પુરૂષ જલદી હાથી ઘોડા રથ આદિને તૈયાર કરી લઈ આવ્યા. ત્યાર પછી કૃષ્ણવાસુદેવ સ્નાનઘરમાં નહાવા ગયા. સ્નાન કરી બધાં ઘરેણાંથી વિભૂષિત પોતાના આલિષેક્ય પટ્ટ હાથી ઉપર ચઢયા. અને તેમને શુભ શુકનને માટે આઠ આઠ માંગલિક વસ્તુઓ દેખાડવામાં આવી. ત્યાર પછી કૃષ્ણવાસુદેવ કોણિકની પેઠે ઢોળાઈ રહેતાં શ્વેત આમરોથી સુશોભિત તથા સમુદ્રવિજય પ્રમુખ દશદશાર્દથી માંડીને યાવત્ સાર્થવાહ આદિથી ઘેરાયેલ તથા સર્વે પ્રકારના વૈલવ સાથે, ભેરી વગેરે વાજાંના શખ્દોથી દિશાઓને મુખરિત કરતા દ્વારાવતી નગરીની વચ્ચે-વચ્ચેથી ચાલતા લગવાન અર્હત્ અરિષ્ટનેમીની પાસે પહોંચ્યા અને ત્રણવાર આદક્ષિણુ પ્રદક્ષિણુ કરીને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને સેવા કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી તે નિષઘ કુમારે પણ પોતાના ઊંચા મહેલમાં શખ્દાદિ વિષયોનો સુખાનુભવ કરતા થકા મનુષ્યોનો મોટો કોલાહલ સાંભળ્યો. તેમને જ્ઞાસા થઈ કે શું વાત છે ? પૂછવાથી ખબર પડી કે લગવાન અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ અહીં પધાર્યા છે અને જનતા તેમનાં વંદન-દર્શન માટે જાય છે. તેથી આ કોલાહલ થાય છે. આ જાણીને જમાલીની પેઠે તે પણ લગવાનનાં દર્શન માટે આવ્યા અને આદક્ષિણુ પ્રદક્ષિણુ કરીને વંદન નમસ્કાર કર્યા. પછી ધર્મનું શ્રવણ કરી તેને હૃદયમાં અવધારણુ કરીને વંદન નમસ્કાર કરી આ પ્રકારે કહ્યું:—

હે લહન્ત ! હું નિર્ઝન્ય પ્રવચન ઉપર શ્રદ્ધા રાખું છું. ત્યાર પછી તે ચિત્ત પ્રધાનની પેઠે શ્રાવક ધર્મનો સ્વીકાર કરીને પોતાને ઘેર પાછો આવ્યો.

તે કાળ તે સમયે અર્હત્ અરિષ્ટનેમિના અન્તેવાસી ઉદાર પ્રધાન ઓજસ્વી વરહન્ત નામે અનગાર ધર્મધ્યાન કરતા એકાન્તમાં બેઠા હતા. લગવાનની પાસે આવેલા નિષઘ કુમાર ને જોઈને તેને જ્ઞાસા અને કૌતુહલ ઉત્પન્ન થયું. અને લગવાનને આ પ્રમાણે પૂછ્યું:—હે લહન્ત ! નિષઘ કુમાર ઇષ્ટ છે. ઇષ્ટરૂપ છે,

કાન્ત છે, કાન્તરૂપ છે. એવીજ રીતે પ્રિય છે, મનોહર છે, મનોરમ છે. સોમ છે, સોમરૂપ છે. પ્રિયદર્શન છે, સુરૂપ છે.

હે લલ્લન્ટ ! આ નિવચ કુમાર ને આ પ્રકારની મનુષ્ય સંબંધી ઋદ્ધિ કેવી રીતે મળી, કેમ પ્રાપ્ત થઈ, અને કેવી રીતે તે ઋદ્ધિ તેમના લોગમાં આવી ?

ગૌતમે સૂર્યાલની દેવઋદ્ધિ વિષે જેવી રીતે લગવાનને પૂછ્યું હતું તેવી રીતે વરદત્તે પૂછ્યું :

લગવાને કહ્યું:—હે વરદત્ત ! તે કાળ તે સમયે આ જમ્બૂદ્વીપ નામે દ્વીપની અંદર ભરતક્ષેત્રમાં રોહિતક નામે નગર હતું કે જે ધનધાન્ય ઋદ્ધિથી સમૃદ્ધ હતું. તે નગરમાં મેઘવર્ણ નામે ઉદ્યાન હતું તે ઉદ્યાનમાં મણિદત્ત નામે યક્ષનું યક્ષાયતન હતું. તે રોહિતકનો રાજા મહાબલ હતો તેની રાણીનું નામ પદ્માવતી હતું.

એક સમય સુકોમળ શય્યા ઉપર સૂતેલી તે પદ્માવતી રાણીએ સ્વપ્નમાં સિંહને જોયો. પછી તેના ગર્ભથી મહાબલ ના જેવો એક બાળક ઉત્પન્ન થયો. તેના જન્મ આદિનું વર્ણન મહાબલના જેવું સમજવું તેનું નામ વીરંગત રાખ્યું હતું. જ્યારે તે કુમાર મોટો થયો ત્યારે તેનાં લગ્ન બત્રીસ રાજકન્યાઓની સાથે કરવામાં આવ્યાં અને તેને બત્રીસ-બત્રીસ હહેજ મળ્યા.

તેના મહેલના ઉપલા માળમાં હમેશાં મૃદંગ આદિ વાજાં વાગતાં રહેતાં હતાં તથા ગાયક તેના શુણ્ણનાં ગાન કર્યા કરતા હતા. તે વીરંગત વર્ષા આદિ છ ઋતુ સંબંધી ઇષ્ટ શબ્દાદિ વિષયોને પોતાના વૈભવ પ્રમાણે લોગવતો વિચરતો હતો.

તે કાળ તે સમયે કેશી શ્રમણના જેવા જાતવાન તથા બહુશ્રુત અને બહુ શિષ્ય પરિવારવાળા સિદ્ધાર્થ નામે આચાર્ય રોહિતક નગરના મેઘવર્ણ ઉદ્યાનની અંદર મણિલદ્ર યક્ષાયતનમાં પધાર્યા. અને ઉદ્યાનપાલની આજ્ઞા લઈને ત્યાં વિચરવા લાગ્યા. પરિષદ્ તે આચાર્યવરનાં દર્શન માટે પોતપોતાના ઘેરથી નીકળી. ત્યાર

પછી તે વીરંગત કુમારે પણ સિદ્ધાર્થ આચાર્યનાં દર્શન કરવા માટે જતાં મનુ-
ષ્યોનો મહાન કોલાહલ સાંભળ્યો. પછી તેણે તે કોલાહલનું કારણ સમજવા તપાસ
કરાવી તો તેને માલુમ પડ્યું કે સિદ્ધાર્થ આચાર્ય અહીં પધાર્યા છે. જનતા તેનાં
દર્શન માટે જઈ રહી છે. તેનો આ કોલાહલ છે. આ જાણીને વીરંગત કુમાર
જમાલીની પેઠે આચાર્યોનાં દર્શન કરવા માટે ગયા. ધર્મનું શ્રવણ કરીને તેણે તે
સિદ્ધાર્થ આચાર્યને વંદન નમસ્કાર કરી આ પ્રકારે કહ્યું:—

હે દેવાનુપ્રિય ! હું મારાં માતાપિતાને પૂછીને આપની પાસે પ્રવ્રજ્યા લેવા
આહું છું. ત્યાર પછી તે વીરંગત કુમાર જમાલીની પેઠે પ્રવ્રજિત થઈ અનગાર
થઈ ગયા અને ઈર્ષ્યાસમિતિ આદિથી યુક્ત થઈ યાવત્ શુભપ્રહાર્યારી બની ગયા.
ત્યાર પછી તે અનગારે તે સિદ્ધાર્થ આચાર્યની પાસે સામાયિક આદિ અગીયાર
અંગોનું અધ્યયન કર્યું. પછી ઘણાં ચતુર્થ, ષષ્ઠ, અષ્ટમ આદિ તપોથી આત્માને
લાલિત કરતાં પૂરાં પીસતાલીસ વર્ષ સુધી દીક્ષા પચાવતું પાલન કર્યું. પછી જે
માસની સંલેખનાથી આત્માને સેવિત કરતાં એકસો વીસ લક્ષોનું અનશનથી
છેદન કરી પોતાનાં પાપસ્થાનોની આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરી સમાધિ પ્રાપ્ત
થતાં કાળ અવસરમાં કાળ કરીને બ્રહ્મનામક પાંચમા દેવલોકના મનોરમ વિમાનમાં
દેવતા થઈને ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં કેટલાક દેવોની સ્થિતિ દશ સાગરોપમની છે. ત્યાં
વીરંગતદેવ ની પણ સ્થિતિ દશ સાગરોપમની હતી. તે વીરંગતદેવ દેવ સંબંધી આયુ-
ષ્ય ભવ અને સ્થિતિ ક્ષય થવાથી તે બ્રહ્મલોકમાંથી ચ્યવીને આ દ્વારાવતી નગરીમાં
રાજા બલદેવની પત્ની રેવતીના ઉદરમાં પુત્ર થઈને જન્મ્યા. તે રેવતી દેવીએ
સ્વપ્નમાં સિંહને દીઠો અને ત્યાર પછી આ નિષઘકુમાર ઉત્પન્ન થયા. અને યાવત્
શબ્દાદિ વિષયોનો અનુભવ કરતા તે પોતાના મહેલના ઉપલે માળે રહેવા લાગ્યા.
હે વરદત્ત ! આ પ્રકારે આ નિષઘકુમાર ને આવા પ્રકારની ઉદાર મનુષ્ય
ઋદ્ધિ મળેલી છે.

વરદત્ત પૂછે છે:—

હે ભદ્રન્ત ! આ નિષઘકુમાર આપની પાસે પ્રવ્રજિત થવામાં સમર્થ છે ?

લગવાન કહે છે:—

હે વરદત્ત ! હા, આ નિષઘકુમાર અનગાર બનવામાં સમર્થ છે.

વરદત્ત કહે છે:—

હે લદ્દન્ટ ! આપ કહો છો તેમજ છે. એમ કહીને વરદત્ત અનગાર આત્માને તપ-સંયમ વડે લાવિત કરતાં વિચરવા લાગ્યા. (૨).

‘ ત્વણં અરહા ’ ઇત્યાદિ.

ત્યાર પછી અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ એક સમય દ્વાસવતી નગરીથી નીકળીને દેશમાં વિચરવા લાગ્યા. નિષઘકુમાર શ્રમણોપાસક થઈ ગયા અને તે જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોને જાણીને વિચરવા લાગ્યા. ત્યાર પછી તે નિષઘકુમાર એક વખત જ્યાં પોષધશાળા હતી ત્યાં ગયા અને ત્યાં દાલનો સંસ્તારક (આસન) બિછાવી તેના પર બેસી ધર્મધ્યાન કરતા વિચરવા લાગ્યા. ત્યાર પછી પાછલી રાત્રિએ ધર્મ-જાગરણ કરતાં તે નિષઘકુમાર ના મનમાં એવો વિચાર પેદા થયો કે તે ગ્રામ સન્નિવેશ આદિ ધન્ય છે કે જ્યાં અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ લગવાન વિચરે છે. તે રાજા ઇશ્વર, તલવર, માડમ્બિક, કૌટુંબિક યાવત્ સાર્થવાહ આદિ ધન્ય છે જે લગવાનને વંદન નમસ્કાર કરે છે.

જે અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ લગવાન પૂર્વાનુપૂર્વી વિચરતાં નન્દનવનમાં પધારે તો હું પણ લગવાનને વંદન નમસ્કાર કરું અને તેમની સેવા કરું. ત્યાર પછી લગવાન અર્હત્ અરિષ્ટનેમિ તે નિષઘકુમાર ના આ પ્રકારના આધ્યાત્મિક=અંતઃ-કરણના વિચાર આદિ જાણીને અઠાર હજાર શ્રમણોની સાથે તે નન્દનવન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. લગવાનનાં દર્શન કરવા માટે પરિષદ્ પોતપોતાને ઘેરથી નીકળી. ત્યાર

પછી નિષઘકુમાર પણ આ વૃત્તાન્તને જાણીને હુષ્ટ તુષ્ટ હૃદયથી ચાર ઘંટાવાળા અશ્વરથ ઉપર ચડીને લગવાનનાં દર્શન કરવા નીકળ્યા અને જમાલીની પેઠે માતાપિતાની આજ્ઞાથી પ્રવ્રજિત થઇને અનગાર થઇ ગયા તથા ધર્યાસમિતિ આદિથી યુક્ત થઈ ગુપ્તબ્રહ્મચારી બની ગયા. ત્યાર પછી તે નિષઘ અનગારે અર્હત અરિષ્ટનેમિ લગવાનના તથા૩૫ સ્થવિરોની પાસે સામાયિક આદિ અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું તથા ઘણાં ચતુર્થ, ષષ્ઠ, અષ્ટમ આદિ વિચિત્ર તપ વડે આત્માને ભાવિત કરતાં પૂરાં નવ વર્ષ સુધી દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કર્યું. ખેતાલીસ લક્તોનું અનશનથી છેદન કરી પાપસ્થાનોની આલોચના તથા પ્રતિકમણુ કરી સમાધિ પ્રાપ્ત થતાં આનુપૂર્વીથી કાલગત થયા. ત્યાર પછી નિષઘ અનગારને કાલગત થયેલા જાણીને વરદત્ત અનગાર જ્યાં અર્હત અરિષ્ટનેમિ હતા ત્યાં આવ્યા અને વંદન નમસ્કાર કરી આ પ્રકારે પૂછ્યું:—હે લદન્ત ! આપના અન્તેવાસી નિષઘ અનગાર પ્રકૃતિલદ્રક અને બહુ વિનીત હતા. માટે હે લદન્ત ! તે નિષઘ અનગાર કાળ અવસરમાં કાળ કરીને ક્યાં ગયા અને ક્યાં જન્મશે ? વરદત્ત અનગારનાં આ પ્રકારનાં વચન સાંભળીને લગવાને તેને કહ્યું:—

હે વરદત્ત ! મારા પ્રકૃતિલદ્રક અન્તેવાસી અને વિનીત એવા નિષઘ અનગાર મારા તથા૩૫ સ્થવિરોની પાસે સામાયિક આદિ અગીયાર અંગોનું અધ્યયન કરી પૂરાં નવ વરસ સુધી દીક્ષા પર્યાયનું પાલન કરીને અનશન વડે ખેતાલીસ લક્તોનું છેદન કરી પોતાનાં પાપસ્થાનની આલોચના તથા પ્રતિકમણુ કરીને સમાધિ પ્રાપ્ત થતાં કાળ અવસરમાં કાળ કરીને ચન્દ્ર, સૂર્ય, ંહ, નક્ષત્ર, તારા, આદિથી ઉપર સૌધર્મ ઇશાન આદિ યાવત અચ્યુત દેવલોકનું ઉલ્લંઘન કરી ત્રણસો અઠાર ઐવેચક વિમાનાવાસનું પણ ઉલ્લંઘન કરતાં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવતાપણામાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં દેવતાઓની સ્થિતિ તેત્રીસ સાગરોપમ છે. એવીજ રીતે નિષઘ દેવની પણ તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિ છે.

વરદત્ત પૂછે છે:—

હે લદન્ત ! તે નિષઘદેવ તે લોકમાંથી દેવ સબંધી આયુલવ અને સ્થિતિ ક્ષય પછી વ્યવીને ક્યાં જશે અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

ભગવાન કહે છે:—

હે વરદત્ત ! આ નિષ્વદેવ આજ જન્મ્બૂદ્રીપ નામે દ્રીપની અંદર મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ઉત્તાર નગરમાં વિશુદ્ધ પિતૃવંશવાળા રાજકુળમાં પુત્રરૂપે જન્મશે. ત્યાર પછી બાલ્યકાળ વીતી ગયા પછી સુતેલા દશેય અંગોની જાગૃતિ થતાં તે યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થશે. અને તથારૂપ સ્થવિશે પાસે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરી અગારમાંથી અનગાર થશે. તે અનગાર ત્યાં ધર્માસમિતિ આદિથી યુક્ત થઈ યાવત્ શુભપ્રહ્લચારી થશે. તે ત્યાં ઘણાં ચતુર્થ, પદ્મ, અષ્ટમ, દશમ, દ્વાદશ, માસાર્ધ, માસ, ક્ષપણરૂપ વિચિત્ર તપથી—આત્માને લાવિત કરતાં ઘણાં વર્ષ સુધી દીક્ષાપર્યાયનું પાલન કરશે. પછી માસિકી સંલેખનાથી આત્માને સેવીત કરી અનશનથી સાઠ લક્ષતોનું છેદન કરશે જે મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે અનગાર નગત્વ=પરિમિત વસ્ત્રધારિત્વ; મુંડભાવ=દ્રવ્ય લાવથી મુંડત્વ, અસ્માનક=દેશતઃ અને સર્વતઃ સ્નાન. વર્જન (ન નહાવું), અદન્તવર્ણક=અશુભિ દન્તશાળ=કાષ્ટ (લાકડું) આદિથી ઠાંતોને સ્વચ્છ ન કરવા તથા મીશી આદિથી ઠાંતને ન રંગવા. અચ્છન્ન=રજોણું આદિનું પણ છત્ર ધારણ ન કરવું, અનુપાનત્ક=પગરખાં અને મોળાં આદિ પગમાં ન પહેરવાં, વળી ગાડી પાલખી અને ઘોડા આદિની સવારી ન કરવી, ફલકશય્યા=લાકડાની (કાષ્ટની ખનાવેલી) પાટ ઉપર સુવું, કાષ્ઠશય્યા=લાકડા પર સુવું. કેશલોચ=પોતાના કે ખીજા સાધુઓના હાથથી કેશોનું લુંચન કરવું—કરાવવું, બ્રહ્મચર્યવાસ=વિષયસુખ પરિત્યાગરૂપી બ્રહ્મચર્યમાં સ્થિર રહેવું, પરગૃહપ્રવેશ=લિક્ષા માટે ગૃહસ્થોના ઘરમાં જવું, પિંડપાત્ત=લિક્ષાઅહણ, લઘ્વાપલઘ્વ=લાલ તેમજ ગેરલાલ, અને ઉચ્ચાવચગ્રામકણ્ઠક=ધન્દ્રિયોને અનુકૂળ પ્રતિકૂળ શબ્દો આદિ સહન કરવા આદિ મર્યાદામાં ચલે છે; તે મોક્ષરૂપ અર્થની આરાધના કરશે. અને સકલ કાર્ય સિદ્ધ કરી છેલ્લા ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસો પછી સિદ્ધ થશે. નિર્મળ કેવળજ્ઞાનથી તમામ લોક અલોકને જાણેશે અને સર્વ કર્મથી મુક્ત થશે. અને સકળ કર્મ વિકાર રહિત થઈને શીતલીભૂત (શાન્ત) થશે અને સંપૂર્ણ દુઃખોનો અંત લાખીને અવ્યાબાધ સુખને પ્રાપ્ત કરશે.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! શ્રમણુ લગવાન મહાવીરે વૃષિણુદશાના પ્રથમ અધ્યયનના લાવ આ પ્રકારે કહ્યા છે. (૩).

વૃષિણુદશાનું પ્રથમ અધ્યયન સમાપ્ત.

માયનિ આદિ ૧૧ કુમારોંકા વર્ણન

આવી રીતે બાકીના અગીયાર અધ્યયનને પણ સંગ્રહણી ગાથાને અનુસરીને જાણવા જોઈએ. અગીયારે અધ્યયનોમાં ન્યૂનાધિક (વધતા ઓછા) લાવથી રહિત વર્ણન જાણવું જોઈએ.

સુધર્મા સ્વામી કહે છે:—

હે જમ્બૂ ! લગવાનની પાસે મેં જેવું સાંલજ્યું એવું તને કહું છું. (૩).

બારમું અધ્યયન સમાપ્ત.

વૃષિણુદશા નામનો પાંચમો વર્ગ સમાપ્ત.

નિરયાવલિકા નામનો શ્રુતસ્કન્ધ સમાપ્ત,

(ઉપાંગ સમાપ્ત).

નિરયાવલિકા ઉપાંગમાં એક શ્રુતસ્કન્ધ છે. પાંચ વર્ગ છે. પાંચ દિવસમાં આનો ઉપદેશ અપાયો છે. આના ચાર વર્ગમાં દશ-દશ ઉદ્દેશો છે. પાંચમા વર્ગમાં બાર ઉદ્દેશો છે.

ધતિ નિરયાવલિકા સૂત્ર સમાપ્ત.

પ્રશસ્તિ

કાઠિયાવાડ પ્રાન્તમાં વાંકાનેર નામે એક નગર છે. તીર્થંકર પરંપરાથી આમેઆમ વિહાર કરતા કરતા આ નગરમાં આવીને વિક્રમ સંવત્ ૨૦૦૩ માં મેં આ સુંદરબોધિની નામની ટીકા રચી. (૧-૨)

લગ્ન્યોની ઉપકાર કરવાવાળી આ ટીકા અષાઠ (શુભ જોઈ) વદિ પાંચમ બુધવારે સમાપ્ત થઈ. (૩).

આ ટીકાની સમાપ્તિ વખતે જે ઉત્તમ સાધુ અને ઉત્તમ સાધ્વીઓ હતી તેમનાં નામ શુભવૃદ્ધિ માટે કહું છું (૪).

આ સંસારમાં ઘણા નિર્મલ અને ઉત્તમ જૈન સંપ્રદાયો છે. તે સંપ્રદાયોમાં લીંબડી સંપ્રદાય આકાશમાં ચન્દ્ર ની પેઠે દેહીખ્યમાન છે. (૫).

આ લીંબડી સંપ્રદાયમાં શાન્ત તથા મન અને ઇન્દ્રિયોને સંયમથી દમન કરવાવાળા કૃતી અર્થાત પંડિત પ્રવર મુનિશ્રી કેશવલાલજી મહારાજ છે જે શુભો વડે ગુરૂના ઉચ્ચપદના ઉત્તરાધિકારી છે; તથા આ મુનિવર સ્વ=આત્મા અથવા જૈન આગમનાં તત્ત્વોને નિરૂપણ કરવામાં પ્રવીણ છે. એ પ્રમાણે તેઓ પોતાના તેજ વડે દેહીખ્યમાન છે. (૬).

વળી ખીબ મુનિ કે જે શુભો વડે અલિરામ (સુન્દર) છે તથા શુભોના પ્રચારમાં સર્વદા મંડયા રહે છે તથા જેમણે સાંસારિક બધી કામનાઓનો ત્યાગ કર્યો છે એવા મુનિરાજ સુન્યક્તરામ=રામા (સ્ત્રી) ને છોડીને પણ 'રામ' આવાં નામથી શોભી રહ્યા છે. અર્થાત્ ખીબ રામ મુનિ છે. ત્રીબ કેવલમુનિ છે. (૭).

હવે મહાસતીઓનાં નામ કહે છે:—

અહીં સાધ્વીઓ હમેશાં પાંચ મહાવ્રત ધારણ કરતી વિચરે છે. તેમાં પ્રથમ મહાસતીનું નામ પ્રવર્તિની જ્ઞાકલવાઈ સ્વામી છે. ખીબ સતીનું નામ શ્રીજોકુંવરવાઈ સ્વામી તથા ત્રીબ સતીનું નામ શ્રીસંતોકવાઈ સ્વામી છે. આ ત્રણ થાણાં સ્થિરવાસ બિરાજે છે. (૮).

મહાસતી શ્રી પાર્વતીબાઈ સ્વામી તથા શ્રી હેમકુવરબાઈ સ્વામીં અને
સેવાપરાયણ શ્રી સમજુબાઈ સ્વામી અહીં બિરાબે છે. (૯).

વાંકાનેરનો આ પરમ ઉદાર મહાધાર્મિક શ્રી જૈનસંઘ સદા વિજયશાળી છે.
આ જૈનસંઘ શુદ્ધ સ્થાનકવાસી ધર્મમાં નિરત છે તથા સમ્યક્ત્વ લાવથી યુક્ત છે.
અર્થાત તત્ત્વ અને અતત્ત્વરૂપી દૂધ અને પાણીના વિવેચનમાં હંસ સમાન છે.
અને આ સંઘ સર્વ પ્રાણીઓનો હિતકારક છે. (૧૦).

જેમની દેવ, ગુરૂ તથા ધર્મમાં હમેશાં લક્ષિત છે તથા સદાચારમાં રૂચી છે
એવાં શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ આ નગરમાં ઘેરઘેર વિદ્યમાન છે. (૧૧).

ઇતિ નિરયાવલિકા આદિ પાંચ સૂત્રોની સુન્દરબોધિની ટીકાનો
ગુજરાતી અનુવાદ સમાપ્ત.

મજ્જલં મગવાન્ વીરો મજ્જલં ગૌતમઃ પ્રમુઃ ।
સુધર્મા મજ્જલં જમ્બૂજૈનેધર્મશ્ચ મજ્જલમ્ ॥

